

Emanuel Helde Nerland

Unitas utriusque regni: En undersøkelse av anglonormanniske interesser fra 1204 til 1259

Masteroppgave i historie

Veileder: David Brégaint

Mai 2023

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Emanuel Helde Nerland

Unitas utriusque regni: En undersøkelse av anglonormanniske interesser fra 1204 til 1259

Masteroppgave i historie
Veileder: David Brégaint
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Å skrive masteroppgave har vært en veldig spennende opplevelse. I begynnelsen var det noe utfordrende. Steget fra «bachelor-nivå» til «master-nivå» føltes langt, og plutselig satt jeg med over 2000 latinske og gammelfranske diplomer jeg skulle gjøre mening ut av. Likevel har dette gått veldig fint, og jeg er glad jeg har hatt en tydelig progresjon gjennom hele løpet.

En stor takk til min veileder David Brégaint. Han har bidratt med gode råd og spennende diskusjoner rundt tematikken. Jeg har lært veldig mye fra hans veiledning. En takk rettes også til Bjørn, Johan, og mamma som har bistått med korrekturlesing. Jeg vil også takke Håkon for at han har sittet med meg på biblioteket gjennom hele prosessen. En stor takk rettes også til min forlovede Ingrid som har vært ved min side gjennom hele prosessen.

Forsidebilde: *Growth of the French royal domain, 1180-1328*. Hentet fra: Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/place/France/France-1180-to-c-1490#/media/1/215768/1632>

Innholdsliste

Kapittel 1: Introduksjon	5
1.1 Innledning	5
1.2 Problemstilling og avgrensning	5
1.3 Tidligere forskning.....	7
1.3.1 Det nasjonal-deterministiske paradigmet: 1900-1975.....	7
1.3.2 Den moderne historiografien: 1975-i dag	10
1.4 Kildene.....	14
1.4.1 Samtidsundersøkelser.....	14
1.4.2 Kildesamlingene fra 18- og 1900-tallet.....	15
1.5 Den metodiske tilnærmingen	17
1.5.1 Kvantitativ metode.....	18
Kapittel 2 Den historiske konteksten	20
2.1 Aristokratiet: makt, nettverk og strategier	20
2.1.1 Aristokratiets makt.....	20
2.1.2 Aristokratiets nettverk.....	25
2.1.3 Aristokratiets strategier	30
2.2. Det anglonormanniske aristokratiet	31
2.2.1 Aristokratiet i tidligere splittelser	31
2.2.2 Aristokratiets homogenitet.....	33
2.3 Angevin-riket	35
2.3.1 Angevin-rikets etablering og aristokratiet som hovedaktør	35
2.3.2 Aristokratiets plass i rikets forvaltning	36
Kapittel 3 Anglonormanniske forbindelser utover 1100-tallet	40
3.1 Eksempler på at forbindelsene ble svekket	40
3.2 Eksempler på at forbindelsene ble sterkere.....	41
3.3 Aristokrater med optimisme og pessimisme for fremtiden.....	45
Kapittel 4 Konfiskeringen av anglonormanniske len	48
4.1 Den franske konfiskering og omdistribuering av normanniske len: 1202-1204.....	48
4.2 Den fullstendige franske konfiskering av normanniske len: 1204-1205.....	55
Kapittel 5 Aristokratiets situasjon etter 1204	61
5.1: Dobbel-vasallskap 1204-5	62
5.2: Dobbel-vasallskap utover 1200-tallet	68
Kapittel 6 Kvantitativ undersøkelse av Filip II sine reiser og handlinger	74
6.1 Kvantitativt studie av hvor Filip II sine handlinger ble gjennomført.....	77
6.2 Kvantitativ studie av hvilke områder Filip II sine handlinger gjaldt	80

Kapittel 7 Pro-angevin sympati i Normandie	83
7.1 Den videre eksistensen og relevansen av <i>terre Normannorum</i>	83
7.2 <i>unitas utriusque regni: foreningen mellom rikene</i>	85
Konklusjon	89
Kildeliste	92
Primærkilder	92
Sekundærlitteratur	94
Nettsider	98

Kapittel 1: Introduksjon

1.1 Innledning

Året 1204 erobret Kong Filip II hertugdømmet Normandie, og for det angлонormanniske aristokratiet fikk dette betydelige følger. I nesten 140 år hadde de vendt seg til en livsstil tilbrakt på begge sider av Den engelske kanal.¹ Ekteskap ble inngått på tvers av kanalen, allianser ble etablert og flere brukte store summer for å bygge opp sine oversjøiske interesser.² Kongene i det angлонormanniske riket så den store verdien i et aristokrati med interesser på begge sider av sjøen, og bidro sterkt for å gjøre det enklere for aristokratiet å fortsette med den samme tilværelsen.³ Forbindelsene over kanalen var derfor veletablerte utover 1100-tallet. I 1204 ble disse nære forbindelsene nedbrutt, da kong Filip II av Frankrike og kong Johan av England krevde landeiernes eksklusive hyllest.⁴ Siden sosial status korrelerte med jordbruksinntekter, ble den angлонormanniske konfiskeringen en stor påkjenning på angлонormannerne.⁵

Historiografien har hatt en tendens til å avslutte historien til det angлонormanniske riket her.⁶ Selvfølgelig ble ikke riket en realitet igjen, men dets relevans og minne levde videre frem til Paris-traktaten i 1259, og kanskje også til hundreårskrigen i det kommende århundret.⁷ Kongemakten var sterk nok til å konfiskere og nedbryte forbindelsene over kanalen i 1204-5, men den var ikke sterk nok til å motvirke at flere forbindelser igjen ble etablert utover 1200-tallet. Selv om generasjonen fra den franske erobringen i 1204 døde ut, forble angлонormanniske interesser et sentralt element i de politiske forholdene utover 1200-tallet.⁸

1.2 Problemstilling og avgrensning

Problemstillingen vil ha en todelt karakter. For det første vil det undersøkes hvorvidt, og eventuelt hvordan, det angлонormanniske aristokratiets oversjøiske interesser fortsatte å

¹ Powicke 1961: 280-90, Stevenson 1974: 1-2, Power 2015: 213-4, Crook 2004: 101-2

² Se kapittel 3.2 for eksempler på hvordan forbindelsene over kanalen ble sterkere.

³ Henrik II var den som initierte ekteskapet mellom William Marshal og Isabel de Clare. Dette ekteskapet vil forklares nærmere i kapittel 3.2. Kongen som drivkraft bak de angлонormanniske interessene vil være et sentralt tema flere deler av undersøkelsen.

⁴ Stevenson 1974: 1-2, Power 2015: 213-4, Crook 2004: 101-2

⁵ Poulsen 2019: 6

⁶ Petit-Dutaillis 1925: 99,

⁷ Power 2011: 141-57

⁸ Ibid: 141-57

eksistere mellom 1204 og 1259. For det andre vil det undersøkes hvorvidt det eksisterte en utbredt pro-angevin sympati i Normandie etter 1204.

Selv om dette høres ut som to adskilte temaer, innehar de en nær tilknytning til hverandre. En videre eksistens av anglonormanniske interesser kan anses som en indikasjon på at det eksisterte håp om en fremtidig gjenforening. Dette var ikke første gangen det anglonormanniske riket hadde blitt splittet opp, og historien hadde derfor lært aristokratiet at en separasjon ikke nødvendigvis var permanent.⁹ At flere aristokrater, gitt utfordringen det brakte med seg, forsøkte å gjenopprette de oversjøiske interessene, vitner om en optimisme for fremtiden. Det er derfor rimelig at en eventuell utbredt pro-angevin sympati eksisterte, men må forstås i sammenheng med aristokratiets oversjøiske interesser.

Undersøkelsen omhandler det verdslige aristokratiet, og er avgrenset til Normandie og England. Aristokrater basert i andre deler av det tidligere Angevin-riket vil ekskluderes fra undersøkelsen. Andre deler av samfunnet, som nøt godt av oversjøiske interesser, deriblant handelsmenn og geistlige, vil ikke inkluderes. Undersøkelsen starter fra den franske overtakelsen av Normandie i 1204, og strekker seg til Paris-traktaten i 1259. Det vil også fremmes poenger som strekker seg utenfor tidsrammen for å besvare problemstillingen ytterligere. Forholdene forut for 1204 vil være nødvendig å undersøke, da slike forhold kan gi indikasjoner for hvordan eller hvorfor situasjonen endte slik den gjorde etter 1204. Begrensningen til 1259 er naturlig, da Paris-traktaten eksplisitt gikk ut på at den engelske kongen frasa sine kontinentale krav, og det å studere mulige oversjøiske interesser etter dette virker lite fruktbart.

Problemstillingen vil besvares gjennom å undersøke syv tematikker. I kapittel to vil det redegjøres for den historiske konteksten. Der vil aristokratiets rolle i samfunnet diskuteres og redegjøres for. Det vil legges frem hvilken makt de hadde, hvilke nettverk de opererte i, og hvilke strategier de brukte for å navigere i nettverkene. Dette er viktig fordi enhver undersøkelse om aristokratiet bør nevne dens komponenter, funksjon og rolle. Deretter vil jeg nyansere aristokratiet til å gjelde kun det anglonormanniske aristokratiet. Her vil dets særegenhet, rolle i politiske utviklinger, og plass i det anglonormanniske samfunnet diskuteres. I kapittel tre vil det bygges videre på det anglonormanniske aristokratiet. Der vil jeg drøfte dets utvikling utover 1100-tallet, i henhold til hvor tette aristokratiets forbindelser var. Dette er sentralt, fordi det utgjør bakteppet for hele undersøkelsen. Dersom en kan vurdere hvor sterke forbindelsene var, vil en også kunne forstå hvor alvorlig splittelsen i 1204 var for aristokratiet.

⁹ Bates 1989: 871-3, Crouch 1994: 51-2

I kapittel fire vil den store konfiskeringen av anglonormanniske len drøftes. Det første delkapittelet vil drøfte konfiskeringer og omdistribueringer av normanniske eiendommer under krigen. Det andre delkapittelet vil omhandle konfiskeringen etter 1204. Viktigheten av dette står sentralt for å svare på problemstillingen. Dette fordi jeg diskuterer hvordan aristokratiet ble påvirket av splittelsen. I neste kapittel vil det bygges videre på funnene fra kapittel fire. Der vil aristokratiets situasjon etter 1204 diskuteres i nærmere grad. Det vil identifiseres flere familier og landeiere som greide å etablere situasjoner hvor de enda hadde eiendommer på begge sider av sjøen. Betydningen av dette vil også diskuteres, og det vil argumenteres for at dette var en indikasjon på at forholdene med et splittet rike, ikke ble sett på som en selvfølge. I kapittel syv vil det finne sted en kvantitativ undersøkelse av Filip II sine reiser og handlinger etter 1204. Det vil argumenteres for at en sterk tilstedeværelse i Normandie var en indikasjon på at hans kontroll der ikke var selvsagt. I kapittel syv vil pro-angevin sympati diskuteres på et nærmere nivå. Det vil bygges videre på funnene fra kapittel fire og frem. Kapittel syv vil også forklare noen av funnene i kapittel seks.

1.3 Tidligere forskning

1.3.1 Det nasjonal-deterministiske paradigmet: 1900-1975

Et generelt trekk som går igjen i mye det tidlige 1900-tallets historieforståelse, er nasjonal-determinisme. Vi ser dette spesielt når historikere behandler konsekvenser av historiske hendelser og prosesser, for eksempel den franske overtakelsen av Normandie. På den tiden behandlet historikere det som et nødvendig steg i en nødvendig utvikling, da gjerne mot en statsdannelse.¹⁰ I en slik tilnærming, vil det raskt kunne overse flere viktige elementer som er med på å danne et troverdig og helhetlig bilde av fortiden. Arkitektene bak 1900-tallets nasjonal-deterministiske paradigme var den britiske historikeren Frederick Maurice Powicke og den franske historikeren Charles Petit-Dutaillis.

Powicke utga i 1913 «*The Loss of Normandy*». Der utforsket han hvordan Normandie, med sin særegenhet innen jurisdiksjon, føydalitet, finans og militær organisasjon, endte opp – gjennom personlige og upersonlige krefter – under fransk autoritet fra 1204.¹¹ Selv om hans verk generelt ble godt mottatt,¹² var hans brede innfallsvinkel noe enkelte historikere har sett

¹⁰ Powicke 1961: 280, 303-6

¹¹ Ibid: 36-45, 251-3, 264-5

¹² *The Athenum*, jun. 21. 1913: 667, Adams 1914: 342-6, Nelson 1914: 423-4

på som kritikkverdig. Boken heter «The Loss of Normandy», og behandler et mye større tema, som korrelerer bedre med dens undertittel «Studies in the History of the Angevin Empire».¹³ Samtidig er ikke dette bare en svakhet, ettersom den historiske konteksten ble med på å underbygge hvorfor tapet av Normandie var en så viktig historisk prosess i engelsk og fransk historie. Powicke hevdet at krigen i Normandie resulterte i at England ble et forent land utover 1200-tallet.¹⁴ Gjennom dette kan vi se den deterministiske tilnærmingen til kildene. Normandie ble heller sett på som en region som England var bedre uten.

Videre fremmet Powicke at det etter krigen dannet seg en politisk barriere mellom England og Normandie, som splittet aristokratiet. Denne barrieren var basert både på selve konfiskeringen av anglonormanniske eiendommer, samt de mange juridiske endringene i Frankrike etter 1204.¹⁵ I Powickes forestilling av Frankrike og England var det ingen rom for at forbindelsene over kanalen kunne overleve.

Gjennomgående i teksten kan en tydelig se at Powicke, akkurat som andre historikere i denne perioden, var et produkt av sin egen tid. I historiografien blir dette spesielt problematisk når samtidsideer resulterer i at historiske elementer og prosesser blir undervurdert. I vedlegget: «*The Division of the Norman Baronage*» blir dette innlysende. Der bruker Powicke 1172-listen *Infeudationes Militum* som bakgrunn for å etablere et bilde av hvilke valg som ble tatt da de ble tvunget til å velge mellom sine engelske og normanniske len.¹⁶ Bare en håndfull av listens mange landholdere ble undersøkt. Selv om enhver historiker må være selektiv, ble den overordnende konklusjonen – at aristokratiet ble tydelig splittet etter 1204 – av svekket validitet.¹⁷

Det er to sentrale eksempler som tydeliggjør at å ha et større antall eksempler er hensiktsmessig. Det eksempelet er klerken og juristen Henrici Bracton, som skrev at det var mange som delte William Marshals posisjon angående eiendommer på begge sider av kanalen etter 1204.¹⁸ Det andre er kong Ludvig IXs kongelige dekret fra 1244, hvor han beordret at alle som enda hadde eiendommer i England og Normandie, måtte velge mellom dem.¹⁹ Totalt sett

¹³ Round 1913, *The English Historical Review*, Vol. 28: 768-70

¹⁴ Ibid: 307

¹⁵ Ibid: 281; Av juridiske endringer blir det spesielt vektlagt at skillet mellom forræderi og forbrytelser ble mindre tydelig. Dette var spesielt relevant hos landeiere som forsøkte å reise over til den andre siden av kanalen. Slike handlinger ble sett på som et direkte forræderi mot kongen, hvilket ikke var tilfellet før 1204.

¹⁶ Ibid: 328-58

¹⁷ Ibid: 288-9

¹⁸ Henrici de Bracton de Legibus et Consuetudinibus Angliae, Twiss (red.) 1883 : 374

¹⁹ Matthew Paris *Chronica Majora* IV: 288; Det kongelige dekretet blir referert til i Matthew Paris sine skildringer. Paris hevdet at den engelske kongen Henrik III sin konfiskering av engelske len til franske

fremmer de en realitet hvor oversjøiske interesser enda eksisterte etter den store konfiskeringen i 1204-5. Powicke nevner riktignok Bractons skildringer, og avviste at de skildret en realitet. I følge Powicke var det få aristokrater som hadde eiendommer etter 1204 på begge sider av sjøen, og dekretet fra 1244 blir av Powicke betraktet som den endelige avslutningen på de svake forbindelsene som enda eksisterte.²⁰

Slik Petit-Dutaillis fremmet, eksisterte det en sterk enighet mellom dem på konsekvensene av den normanniske konfiskeringen.²¹ Enigheten var at også Petit-Dutaillis betraktet den normanniske erobringen og innlemmelsen som hurtig og kontant. Det var flere poenger som lå til grunn for denne konklusjonen. For det første var den normanniske grensen, samt den normanniske hovedstaden Rouen, svært nærme Paris. Dette gjorde Normandie til en kontinuerlig trussel, som den franske kongen ønsket å eliminere. Det virker plausibelt at beliggenheten av Rouen var en sentral drivkraft for kapetingernes ambisjoner om å erobre hertugdømmet, men at innlemmelsen var så hurtig og kontant virker mindre sannsynlig. Årsaken til dette var at Normandie gjennom nærmere 140 år hadde sterke forbindelser med England. Det virker usannsynlig at etablerte forbindelser sluttet å eksistere etter 1204. Videre fremmet Petit-Dutaillis at det også var en iboende positivitet hos normannerne, og at de derfor ikke gjorde hard motstand mot å innlemmes under fransk kontroll. Petit-Dutaillis mente at denne kilden totalt sett inneholdt for få tilfeller hvor den franske kongen hadde handlet utenfor sin rett. Han mente også at flere av tilfellene ikke var av nok tyngde til å motsi hans påstander.²² Gjennomgående virker det som at personlige kvaliteter hos regentene i Frankrike ble verdsatt høyt i forklaringen av utfallet av innlemmelsen. Både Filip II og Ludvig den hellige ble vurdert som pragmatiske konger, som var konger både franskmennene og normannerne ville ha.²³

Det virker logisk at det å ta over Normandie var et viktig gjøremål for Filip II. Å ha hertugdømmets hovedstad så nærme den franske hovedstaden må ha vært en stadig trussel. Krigene mellom Rikard I og Filip II på 1190-tallet vitner om en realitet hvor det var av fransk interesse å få bedre kontroll over trusselen som Normandie og Angevin-riket representerte.²⁴

undersåtter var en respons på at den franske kongen gjorde lignende handlinger. Hvorvidt en kan gi fullstendig tillit til Paris sine skildringer, eksisterer det historiografiske uenigheter om. Powicke virker å være avfeieende.
Se: Powicke 1961: 297

²⁰ Powicke 1961: 297

²¹ Petit-Dutaillis 1925: 99

²² Ibid: 99-118

²³ Ibid: 118

²⁴ Power 2004: 414-15; Den normanniske Vexin ble, utover 1190-tallets konflikter, en veldig flytende grense hvor noen borger ble overtatt, og senere mistet av den franske kongen gjennomgående. Noen områder, for eksempel borgene Gaillon og Pacy forble under fransk autoritet.

Hovedproblemen til Filip II var at langs den normanniske grensen var det bygget flere borger som gjorde det militære landskapet komplisert og krigføringen langsommere.²⁵

Petit-Dutaillis sine skildringer av de franske kongene som hovedaktørene i det faktum at overtagelsen av hertugdømmet gikk raskt og smertefritt,²⁶ virker å være trukket for langt. På en side er det riktig at en konges ambisjoner må betraktes som avgjørende for å overta et område. På en annen side kan det kritiseres om det er mulig å overta et område, og deretter innlemme det i en slik hastighet, slik Petit-Dutaillis og Powicke har fremmet, samtidig som en tar høyde for å gjøre prosessen smertefri? Det virker vanskelig å finne seg i at aristokratiet i sin helhet var tilfreds med konfiskeringen av deres engelske eiendommer, som ofte hadde høy materiell verdi. Samtidig var kompensasjoner for de tapte eiendommer nesten fraværende.²⁷ I slike forhold, blir det både godtroende og urealistisk at hele aristokratiet fant seg til rette i forholdene. For det første kan en argumentere for at det å miste eiendommene sine var en vanskelig hendelse i seg selv. For det andre vitner *Querimonia Normannorum* om en helt annen realitet enn det Petit-Dutaillis har fremmet,²⁸ og det virker nesten som at han overså flere sentrale klager med vilje for å fremme sitt underliggende poeng om at alle fant seg til rette under de nye politiske forholdene. Denne undersøkelsen vil vise at flere av Petit-Dutaillis påstander ikke bare er misvisende, men direkte feil.

1.3.2 Den moderne historiografien: 1975-i dag

Perioden etter Powicke og Petit-Dutaillis kan vurderes som en periode hvor historiesynet utviklet seg betraktelig. En sentral aktør på 70-tallet var Wendy B. Stevenson, som i sin upubliserte doktorgradsavhandling tok et oppgjør med sine forgjengere.²⁹ Hun sto i opposisjon mot tanken om at de gamle anglonormanniske forbindelser raskt ble glemt. Stevenson bruker tre innfallsvinkler for å forklare forbindelsene mellom England og Normandie etter 1204:

²⁵ Mektigst av disse borgene var *Château Guillard* som ble reist av Rikard I mellom 1196-98. Viktigheten av denne borgen var ikke bare hvor vanskelig det var å erobre den, men også den symbolske betydningen. Den ble plassert ved elven Seine, midt mellom Paris og Rouen, og ble dermed en fortifikasjon den franske kongen måtte overvinne om han skulle ha håp om å erobre hertugdømmet.

²⁶ Petit-Dutaillis 1925: 118

²⁷ *Recueil des Actes de Philippe II*, en finner nesten ingen eksempler på at den franske kongen kompenserte sine normanniske støttespillere. Dette var en klar motsetning fra kong Johan, som spesielt rundt Baronopprørene, ga ut flere eiendommer for å kjøpe seg støttespillere.; En finner også skildringer hvor enkelte landeiere klagde over at deres rettmessige len enda var i hendene på den franske kongen i 1247. Se: *Recueil des histoires des Gaules et de la France XXIII*, Bouquet & Delisle (red.) 1894 QN: no. 30

²⁸ Se kapittel 4.2 og fem for eksempler på en annen realitet enn hva Petit-Dutaillis har fremmet.

²⁹ Stevenson 1974: Summary

geistlighetens forbindelser, handelsforbindelser og forbindelsen mellom landeiere.³⁰ I denne undersøkelsen er det forbindelsene mellom landeiere som er relevant.

Stevenson tok utgangspunkt i *Infeudationes Militium* da hun undersøkte hvilken grad det enda eksisterte forbindelser mellom landeiere, slik Powicke hadde gjort i perioden før henne. I motsetning til Powicke, undersøkte hun imidlertid alle kronvasallenes avgjørelser etter 1204, så langt det lot seg gjøre. Hun identifiserte at både Powicke og Petit-Dutaillis hadde undervurdert forbindelsene over kanalen. Flere familier hadde enda eiendommer på begge sider av kanalen etter 1204, gjennom splittelser av eiendommer innad i flere familier.³¹ Enker kunne fortsatt opprettholde eiendommer på begge sider av kanalen, men en forklaring på hvorfor de fikk lov til dette ble ikke gitt av Stevenson.³² Hennes største oppdagelse var at flere som mistet eiendommer i 1204, senere fikk lov til å holde eiendommene igjen.³³ Dette kan betraktes som det fremste motsvaret mot Powicke sin påstand om at de oversjøiske interessene nærmest ble totalt fraværende etter 1204. En kan tenke seg at det tidligere nevnte dekretet til Ludvik IX fra 1244, spesielt gjaldt forbindelser av denne typen.

Selv om dette virker å motbevise det gamle paradigmet, reiser Stevensons funn nye spørsmål. I hvilken grad kunne anglonormanniske familier opprettholde kontakt? Var forbindelsene så sterke at Normandie ikke ble innlemmet like raskt under den franske administrasjonen som en har hevdet tidligere? Et tilstrekkelig svar på disse spørsmålene er ikke mulig å etablere ut ifra kildesituasjonen. På en side er det naturlig at søsken opprettholdt kontakten med hverandre. På en annen side var den franske kongen nådeløs i behandlingen av de som forsøkte å reise over kanalen. De ble sett på som forrædere, og deres land ble konfiskert.³⁴ Slike forhold begrenset naturligvis kommunikasjonen, og eneste mulighet ble å kommunisere gjennom lisensierte handelsmenn og/eller geistlige.³⁵ Stevenson forklarer ikke disse forholdene nærmere, og hun mislykkes i å identifisere om flere medlemmer på den normanniske siden av sjøen forble godt informert om forholdene i England.³⁶

Videre utfordret Stevenson paradigmet om at alle fant seg snart til rette under de nye forholdene etter 1204. Ifølge henne var dette urealistisk. *Querimonia Normannorum* ble av

³⁰ Ibid: 1-20

³¹ Ibid: 204; hvorvidt kontakt mellom familiemedlemmer var mulig er usikkert. Dersom det var mulig å holde kontakt, var kontakten trolig begrenset.

³² Ibid: 207; En kan tenke seg at forklaringen bak dette var at den franske og engelske kongen ikke anså de som noen sentral trussel, og at det å ta fra de eiendommene ble dermed unødvendig.

³³ Ibid: 208

³⁴ Powicke 1961: 281

³⁵ Stevenson 1974: 205

³⁶ *Recueil des histories des Gaules et de la France* XXIII, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: no. 4, 7, 41, 52, 53, 54.

henne, i motsetning til Petit-Dutaillis, betraktet som en kilde som kunne brukes til å vurdere slike forhold. Selv om Petit-Dutaillis helt klart har undervurdert kildens verdi og potensiale, må det også sies at han hadde noen gode poenger som Stevenson ikke tar tilstrekkelig høyde for. *Querimonia Normannorum* er en kilde som, i motsetning til sin tittel, ikke behandlet klager fra hele hertugdømmet. Flere områder i Normandie er ikke representert i kilden.³⁷ En annen utfordring kommer frem i kvantiteten av relevante klager. Selv om den omfatter 551 klager, er ikke alle disse klagene relevante. Dette medfører at historikerne må være ekstra kritiske når de bruker denne kilden. Stevenson bruker riktignok flere relevante klager for å eksemplifisere sine poenger, men hun tar ikke tilstrekkelig høyde for at mengden relevante klager ikke er mange nok til at de alene kan utgjøre en helhetlig realitet. Om leseren ikke blir gjort bevisst på at kildene som blir undersøkt har kvantitative begrensninger, blir heller ikke resultatet av en gyldig kildekritisk natur. Tross noen kildekritiske svakheter hos Stevensons arbeid, må en ikke ta fullstendig avstand fra hennes oppdagelser. Samtidig var hennes eksempler utelukkende kronvasaller. Hvordan var forholdene lenger nede i nobiliteten? Dersom så mange hadde overkanal interesser, gjorde de det fordi de forventet at det anglonormanniske riket skulle forenes igjen? I hvilken grad greide Filip II å innlemme hertugdømme under sin autoritet? Her er tomrom som denne undersøkelsen vil se nærmere på.

I tiden etter Stevensons bidrag har det vært lite forskning publisert om det anglonormanniske aristokratiet etter 1204. Ikke før begynnelsen av 2000-tallet, begynte det å dukke opp akademiske bidrag. Daniel Power må kunne betraktes som dagens viktigste bidragsyter til temaet. I 2004 utga han «*The Norman Frontier*»,³⁸ som omhandlet den turbulente normanniske grensen, sett i lys av aristokratiets nettverk, strategier og handlingsrom. Boken står som den eneste boken siden Powickes «*The Loss of Normandy*» som omhandler forholdene etter 1204. Hvor Powicke så på de normanniske aristokratene som en homogen gruppe, identifiserte Power forskjeller i strategier basert på hvor i hertugdømmet de holdt til.³⁹ Et tydelig skille ble identifisert mellom landholdere i hjertet av hertugdømmet og de langs grensen. Det viktigste bidraget til Power var at han, gjennom prosopografi og enkeltstudier, identifiserte at aristokratiet var en gruppe makthavere motivert av egeninteresser. Dette var viktig fordi Power nyanserte og motbeviste Powickes abstrakte fremstilling av aristokratiet som feiginger og forrædere.⁴⁰ Powers undersøkelser viser hvordan aristokratiets strategier

³⁷ Petit-Dutallis 1925: 104-5

³⁸ Power 2004

³⁹ Ibid: 199-224

⁴⁰ Powicke 1961: 287

spiller en sentral rolle i en stats skjebne, og at de var heller drevet av egeninteresser enn tanken om å være lojale til en stat eller annen sentralmakt. Dette er et tydelig skille fra den nasjonal-deterministiske holdningen vi kjenner fra det tidlige 1900-tallets historieforståelse. Power har i tillegg identifisert et tydelig mønster innad i den normanniske nobiliteten. Mønsteret gikk ut på at lojaliteten til en overherre ikke alltid var selvsagt. Her ser vi igjen tilbake til tanken om at aristokratiet som makthavere var drevet av egeninteresser dersom en ønsket vasallenes støtte, måtte en fortjene det. Dette er en svært viktig oppdagelse fordi flere normannere, spesielt langs den normanniske grensen, hadde en interessekonflikt. Flere av dem var både vasaller av herrer på fransk side og herrer på engelsk side.⁴¹ Denne oppdagelsen gjør det innlysende at det var aristokratiet som var drivkraften bak mye av den politiske utviklingen, ikke kongene. Engelsk historieforskning har generelt hatt en tendens til å vie veldig mye av sin interesse til kongene og deres handlingsmønster. Powers undersøkelse forteller oss at den moderne historieskrivingen vier alt for lite plass til aristokratiets rolle i politiske utviklinger.

I 2011 skrev Power et kapittel hvor han diskuterte Paris-traktaten i 1259. Hans hovedfokus var igjen på det enda-eksisterende anglonormanniske aristokratiet. Han fremmet at selv om aristokratiet ble tydelig svekket av konfiskeringen i 1204, forble den som en liten, men viktig gruppe utover 1200-tallet. Hans argument var at overlevelsen av aristokratiet, samt relevansen av rullene kalt *terre Normannorum*, vitnet om at det eksisterte et håp om at deres over-kanal interesser engang skulle ende opp under en felles herre.⁴² Hans argumentasjon virker plausibel, og det er flere grunner til det. Den første årsaken ligger i hvilken type kilde *terre Normannorum* egentlig er. Den inneholder de engelske landområdene som den engelske kongen konfiskerte fra hans vasaller som valgte fransk side etter krigen. På en side kan det hende at rullene ble utarbeidet fordi kongen ønsket oversikt over hvor mye skatter han kunne forvente å kunne kreve fra de landområdene. På en annen side, når en undersøker rullenes betydning utover 1200-tallet, ser en raskt at Power hadde rett i at den hadde en sterk relevans da også. Denne relevansen var juridisk betonet. Når disse landområdene ble gitt ut til lojale engelske støttespillere, ser en gjentatte ganger at det står det at dette er ‘normannernes land’ – ‘*terre Normannorum*’, og at dersom riket ble forent igjen, skulle landet fortsatt kunne gis tilbake til de normanniske landeierne, dersom de skulle ønske det.⁴³ Landområdene ble dermed behandlet som midlertidige i kongens hender, eller i hendene til de kongen ga landet videre til.

⁴¹ Power 2004: 266-7

⁴² Power 2011: 141-143

⁴³ Oversettelse: *Til England og Normandie blir ett igjen*. Se kapittel seks for en nærmere forklaring rundt *terre Normannorum*s betydning.

Juridiske formuleringer som *‘donec terra nostra Anglie et terra Normannorum sint communes’*⁴⁴ vitner om en slik realitet. At normannerne var innforstått med at de ville få tilbake de engelske eiendommene – hvis riket ble forent igjen – kan ha motivert dem til å uttrykke pro-angevin sympati, og kanskje også til å støtte opp under den engelske kongemakten i en eventuell krig. Powers studier stopper her, og dette gir meg en fin mulighet til å bygge videre på Powers argumenter. Min undersøkelse vil derfor, i kapittel syv, undersøke eventuell pro-angevin sympati etter 1204.

1.4 Kildene

Kildesituasjonen ved overgangen til 1200-tallet er mangelfull og lite sammenhengende. Situasjonen er slik at kildeomfanget fra Normandie er langt mindre enn det engelske, og dette har helt klart preget historieskrivingen. Mye av kildetilfanget i undersøkelser om Angevin-riket kom dermed snarere fra de britiske øyer, enn fra regioner som Normandie. Fra 1200-tallet foregikk det derimot en ‘byråkratisk revolusjon’, hvor kildetilfanget fikk en tilnærmet eksponentiell vekst i Vest-Europa. Konger og aristokrater begynte å fremme kopiering og lagring av frihetsbrev, testamenter og andre dokumenter som ble utarbeidet av deres skrivere. Denne endringen ble spesielt synlig i Normandie, og har muliggjort langt flere historiske spørsmål enn hva en kan stille i den foregående perioden.⁴⁵

Kildene som ligger til grunn for undersøkelsen er av en mangfoldig karakter, både i type og format. Det har foregått en undersøkelse av alt fra ruller, brev, diplomer, og lister. I tillegg har undersøkelsen blitt basert på flere større tekstmasser som krøniker og biografier. Samlet kaster kildene et lys over store deler av det anglonormanniske aristokratiske samfunnet, både på et juridisk, økonomisk og religiøst nivå. Mengden kilder som har blitt undersøkt har resultert i at en nær beskrivelse av hver enkelt av dem vil være lite hensiktsmessig. I stedet vil jeg skrive et sammendrag av de ulike kategorier av kilder som har blitt brukt.

1.4.1 Samtidsundersøkelser

Samtidsundersøkelser er en sjelden, men nyttig kildetype en bør utnytte dersom en har mulighet. Slike undersøkelser ble oftest satt i gang av kongen og gjennomført av hans administrative tjenestemenn, og finnes i dag oftest i egne ruller eller større diplom.

⁴⁴ *Collection de documents inédits sur l’histoire de France*, Michel (red.) 1835: 114

⁴⁵ HRI Digital, The University of Sheffield 2007

Informasjonen som gis i disse undersøkelsene kan variere. Oftest inneholder de en oversikt over skatter eller tjenester kongen kan kreve fra sine vasaller. Siden kongen hadde svært mange vasaller, og deres tjenester ofte gikk flere steder, var slike undersøkelser svært verdifulle.

En av samtidsundersøkelsene, som har blitt undersøkt, er *Infeudationes Militium* fra 1172.⁴⁶ Dette er en liste over antall riddere hertugen av Normandie kunne forvente fra hans kronvasaller i Normandie. Totalt 210 kronvasaller står innført i listen, hvilket også inkluderer de som ikke møtte opp foran kongens tjenestemenn. Siden hver innføring også inkluderer hvilke len de ulike kronvasallene hørte til, har denne kilden gitt historikere en nyttig oversikt over den geografiske fordelingen av hertugens vasaller. Jeg brukt kilden til å undersøke hvor sterke de verdslige forbindelsene over den engelske kanalen var. Dersom en stor andel av aristokratene innehadde engelske interesser, kan det også tenkes at forbindelsene over sjøen enda var sterke, bare én generasjon før 1204.

Querimonia Normannorum,⁴⁷ eller ‘normannernes klager’ var en undersøkelse som fant sted i 1247 under Ludvig VIII sin regjering. Dette er en samling av klager fra både verdslige og geistlige aristokrater i Normandie. Siden noe av essensen i denne undersøkelsen vil være å identifisere hvordan aristokratiet ble påvirket av splittelsen i 1204, vil *Querimonia Normannorum* spille en viktig rolle. Totalt består den av 551 klager. Ikke alle kan vurderes opp mot det forskningsspørsmålet i undersøkelsen krever. Likevel har jeg identifisert flere klager som kan trekkes tilbake til erobringen av Normandie.⁴⁸ Kilden dekker ikke hele hertugdømmet, da det er enkelte områder i utkanten av hertugdømmet som har blitt utelatt.⁴⁹ Hvorvidt dette er fordi den ikke har overlevd tiden vet vi ikke, men dette er likevel forhold som må tas høyde for. Dette medfører at det ikke kan fastslås at klagene var noe som gjaldt hele hertugdømmet. Samtidig kan en ikke utelukke dette fullstendig, da konfiskeringen i 1204-5 berørte landeiere over hele hertugdømmet. Dette vil konkretiseres ytterligere i kapittel fire.

1.4.2 Kildesamlingene fra 18- og 1900-tallet

En annen kilde er de mange kildesamlingene som historikere på 18- og 1900-tallet utarbeidet. En av disse samlingene er *Recueil des Actes de Philippe Auguste*,⁵⁰ som inneholder godt over tusen charters, diplomer og brev fra Filip II sin regjeringstid (1180-1223). Fremover vil det

⁴⁶ Red Book of the Exchequer, ii, Hall (red.): 624-45

⁴⁷ Delisle, *Recueil des historiens des Gaules et de la France* 1904

⁴⁸ For mer om dette i kapittel fem og kapittel 6.1.1

⁴⁹ Petit-Dutallis 1925: 104-5

⁵⁰ *Recueil des Actes de Philippe Auguste Roi de France*, Boussard (red.) II & III

ofte refereres til denne samlingen, men dens mest fremtredende bruk vil finne sted i kapittel seks. Der vil en kvantitativ undersøkelse av de ulike handlingene Filip II gjennomførte mellom 1204 og 1223 bli presentert

Av kildesamlinger har vi også mange samlinger av ruller fra 1200-tallet, da hovedsakelig transkribert og presentert av Thomas Duffus Hardy. Rullene kommer i ulike formater. Vi har *close roll* som begynte i 1204 under lordkansler Hubert Walters.⁵¹ En *close roll* kan defineres som en samling av alle *letters close*⁵² utarbeidet av kansleren i løpet av ett år. Hvert år er samlet på hver sin *close roll*.⁵³ *Close roll* omhandler i hovedsak administrative saker, for eksempel bevilging av land eller donasjoner til et kloster. Det er i slike saker en ofte kommer nært innpå aristokratiet, da de administrative sakene ofte gjaldt dem. Noen ganger blir disse rullene brukt til å identifisere slektskap mellom ulike aristokrater, andre ganger kan de gi informasjon om en stormann som nettopp hadde dødd. Siden dette ikke er den type kilde en leser fra 'perm til perm', blir det heller naturlig å søke etter spesifikke nøkkelord. Litterært er ikke dette noen spesielt skildrende sjanger, da dens funksjon var å ivareta størst mengde brev og diplomer fra hvert år. Kanslerne tok seg sjeldent tid til å fortelle mye mer rundt kontekstuelle forhold. En historiker vil dermed møte noen metodiske utfordringer med materialet. Oftest trengs det en dypere forståelse rundt betydningen av enhver handling. En større donasjon til et kloster kunne for eksempel ha utspring i at vedkommende var nær døden og ville at munkene i klosteret skulle be for deres sjel.⁵⁴ En annen form for rull er *patent roll*, eller *rotuli litterarum patentium*. I likhet med *close roll* var også disse en samling av hvert års administrative dokumenter. Forskjellen lå i at *patent roll* ikke var basert på *letters close*, men heller dokumenter forseglet åpent. Dette var med andre ord dokumenter kongen og administrasjonen ville at offentligheten skulle gjøre seg kjent med.⁵⁵

⁵¹ Sayles 1967: 297

⁵² Letters close er et beseglet brev som gir privilegier, rettigheter, titler, osv. til en person. Siden de er gitt til personer beseglet, eller lukket, kalles de letters close. For mer om dette, se: Clanchy 1993: 91

⁵³ Burriil 1867: 302

⁵⁴ Den 8. januar 1232 ble det gjennomført donasjoner fra den avdøde Gilbert l'Aigle til Maichelham-klosteret. Å finne slike handlinger i- og rundt en aristokrats liv er ikke uvanlig. Se: *Calendar of the Charter Rolls 1226-1516*: 145

⁵⁵ Nigel 2000: 116

1.5 Den metodiske tilnærmingen

Undersøkelsen vil baseres på et mangfoldig utvalg kilder som kommer i flere former. Dette medfører at den metodiske tilnærmingen også vil måtte varieres etter hvilken kilde en jobber med. Grunnmuren for alt kildearbeid har vært den klassiske kildekritikken. Den går i hovedsak ut på å identifisere, og deretter vurdere ulike elementer i enhver aktuell kilde, hvilket gjøres gjennom spørsmålsstilling. Hvor kommer kilden fra? Når ble den skrevet? Hvem skrev den? Hvilket ståsted hadde forfatteren? Hvilken type kilde er det?⁵⁶

Når kildens autenticitet og validitet har blitt vurdert, finnes det flere måter den kan inkluderes i teksten på. I møtet med aristokratiets strategier vil det meste av kildene være bekreftelser av ulike handlinger de har gjort. De mange rullene jeg har undersøkt har flere slike bekreftelser, og en slik handling kan være alt fra bevilging av landområder, donasjoner til en kirke eller arvetvister. I første øyekast kan et hvert slikt diplom virke som en ikke-narrativ kilde, og det er riktig at de sjeldent innehadde noen ekstra tilleggsinformasjon. En som har kompetanse i å tolke slike tekster vet imidlertid at de forteller oss mye mer enn hva som først synes åpenbart. Det hele handler om aristokratiets strategier, og enhver handling var alltid nøye gjennomtenkt. Slik jeg også vil nevne nedenfor, var aristokratiet i et nettverk bestående av andre makthavere. Det hele var en maktbalanse, som gjennom en feilvurdert handling kunne resultere i ubalanse. Hvis en for eksempel ser på en landeiers donasjon til et kloster, hva har det egentlig å si? En slik handling var drevet av religiøse, sosiale og strategiske aspekter. Når det gjelder det førstnevnte aspektet var det anglonormanniske aristokratiet, som resten av Vest-Europa, dypt religiøst. De var overbevist om at slike donasjoner kunne gi de frelse, i tillegg til å øke deres ståsted i kirken. Ofte ser vi derfor slike donasjoner når aristokraten var i siste fase av livet. De ville korte ned sin tid i skjærsilden.⁵⁷ En slik handling kunne også gjøre dem til patronen til en kirke eller et kloster. De som ble donert penger til ville da be for patronens fremtid og liv. Disse menneskene *trodde* ikke det eksisterte en Gud – de *visste* at det eksisterte en Gud. Denne overbevisningen gikk også i at de genuint var overbevist om at en slik donasjon var hjelpelig for seg selv.⁵⁸ Enhver handling hadde dermed mye mer å si enn hva en først skulle tro. Tar en dette i betraktning mens en leser ulike kilder, vil en få en helt annen forståelse for det aristokratiske samfunnet. Metodikken vil dermed være tuftet på å bruke de ulike kildene

⁵⁶ Rösen 2004: 50; denne metoden er inspirert av Rüsens tilnærming til historiske kilder.

⁵⁷ *Calendar of the Charter Rolls 1226-1516*: 145; rullen bekrefter donasjonen fra Gilbert l'Aigle til et kloster den 8. januar 1232. Gilbert døde måneden før, og det er nærliggende å koble donasjonen til hans død.

⁵⁸ Goff 1984: 209-212.

jeg har til disposisjon, og identifisere og rekonstruere det anglonormanniske aristokratiets strategier. Gjennom å gjøre dette har det blitt mulig å identifisere hvordan enkelte greide å opprettholde anglonormanniske interesser, selv etter den franske erobringen av Normandie. Jevnt over har dette vært metoden i undersøkelsen.

1.5.1 Kvantitativ metode

Undersøkelsen vil også ta i bruk kvantitativ metode. Dette vil gjøres i kapittel seks, hvor formålet vil være å kvantifisere Filip II sine reiser inn i Normandie. Kildene som ligger til grunn undersøkelsen, er diplomer og brev samlet i *Receuil des Actes de Philippe Auguste*. Hvert diplom eller brev omhandler Filip II sine handlinger, enten det er bevilgninger, ordre, bekreftelser, donasjoner eller andre saker. Formatet er kronologisk, og det står også skrevet ned hvor flere av dokumentene ble utstedt fra. Innholdet og formatet av kilden gjør det mulig å bruke kvantitativ metode for å undersøke hvorvidt det tok lang tid, eller kort tid for Filip II å innlemme hertugdømmet under sin kontroll.

Dette vil la seg gjøre gjennom å først bruke en tekstanalytisk metode. Her menes det at det i hvert dokument vil det foregå et grunnarbeid bestående av å oversette diplomene. Deretter vil det være nødvendig å besvare følgende spørsmål: hvilken dato var dette? Hvilket sted var den utstedt fra? Hvilken region ble den utstedt fra? Hvilket sted omhandler den? Hvilken region omhandler den? Hva handler dokumentet om? Hvem er aktørene?

Etter å ha besvart spørsmålene, vil hvert av dokumentene plasseres inn i en database som er strukturert etter spørsmålene. Databasen inneholder alle handlingene til Filip II mellom 1202 og 1223. Databasen ble grunnlaget for den kvantitative delen av denne undersøkelsen. Ved å se på antallet ganger Filip var i Normandie i forhold til resten av riket – og ser på dette over tid – vil en ha dannet en forståelse for hvor integrert Normandie hadde blitt under Frankrike. Denne kvantitative analysen illustrerer at Filip II var mye i Normandie etter overtagelsen av hertugdømmet. Dette indikerer at makten ikke var sementert i særlig grad. Den samme kvantitative metoden gjelder regionene diplomene omhandler, men som ble utstedt fra andre deler av kongedømmet. Hvis kongen utstedte en spesielt stor andel dokumenter som omhandler noe innenfor de normanniske grensene, kan det være en indikasjon på at han ikke hadde like stor kontroll her som andre steder i riket. Selv om denne metoden helt klart har sine fordeler, innebærer den også problemer.

Det første er at ikke alle dokumenter fra den tiden eksisterer i dag. Dermed vil det ikke kunne dannes et fullstendig resultat fra noen kvantitative studier om denne tiden. Likevel består

kildesamlingen av en svært stor mengde dokumenter. I 1204 alene finnes det opptil 85 dokumenter. Ut fra disse tallene kan en danne et resultat som likevel gir indikasjoner om en realitet.

Det andre problemet er at datosettingen på flere handlinger noen ganger er plassert innenfor et tidsrom, snarere enn én presis datering. Dette betyr at flere handlinger kan ha funnet sted innenfor et tidsrom som strakk seg over flere måneder, og da også fra ett år til et annet. Derimot blir ikke dette et så stort problem som det først høres ut som. Løsningen på problemet blir at hvert aktuelt år vil inkludere de handlingene som er datert i et tidsrom som går over til det neste året. For eksempel så vil året 1204 også inkludere de handlingene som enten fant sted på slutten av 1204 eller i begynnelsen av 1205. For at det ikke skal skje en skjevfordeling av handlinger, så vil hvert år ha den samme inkluderingen. Altså at 1205 vil også inkludere de handlingene som likeså godt kunne vært begynnelsen av 1206.

En siste metodisk utfordring en vil møte, er at det ikke alltid står hvor dokumentene var utstedt fra. Dette medfører at det endelige resultatet av andelen dokumenter utstedt fra Normandie i forhold til resten, også vil måtte inkludere en gruppe kalt 'ukjent'. Denne utfordringen er svekkende for denne typen arbeid, men resultatet av andelen dokumenter som ble utstedt fra Normandie vil likevel ha en verdi, og vil i det minste gi indikasjoner av hvordan forholdene var. I undersøkelsen om hvor stor andel av dokumentene som omhandler Normandie vil ikke dette være noe problem, da det å finne ut hvilke steder hvert dokument omhandler kun krever å oversette og fortolke kildene. Dette medfører at undersøkelsen, av hvor stor andel av dokumentene som omhandlet Normandie i forhold til resten av riket, vil gi en kvantitativ som indikerer hvor rask innlemmelsen av Normandie var. En nærmere forklaring av den kvantitative delen finnes i innledningen til kapittel seks.

Kapittel 2 Den historiske konteksten

2.1 Aristokratiet: makt, nettverk og strategier

I dette kapittelet vil det redegjøres for hva et aristokrati var, hva som lå til grunn for dens makt, hvordan de opprettet nettverk, og strategier de brukte til å navigere seg rundt i dette nettverket. Hver tematikk vil være kortfattet, da hensikten med dem er å skape en kontekst til nærmere analyser senere i undersøkelsen.

Aristokratiet vil forstås som samfunnets elite. Det betyr at de hadde en opphøyet stand i forhold til majoriteten. Chris Wickham har fremmet bakgrunnen for denne opphøyningen basert på ni forskjellige punkter: makt, nærhet til kongen, juridiske definisjoner, slekt og familie, anerkjennelse fra likemenn, trening (f.eks. opplæring i væremåte), utstilling (at de viser sin opphøydhet gjennom mote, arkitektur ol.), stillinger i offentlige kontor (f.eks. justitiarius i England, eller seneskalk av Normandie), og sosial prestisje.⁵⁹ Selv om alle punktene som regel ikke var oppfylt til enhver tid, kan de fleste ses på som sentrale definisjoner på aristokratiet.

2.1.1 Aristokratiets makt

Jord, eiendom og sosial status

Grunnlaget for aristokratiets makt var jord og eiendommer. De levde i et jordbrukssamfunn, og basisinntektene til enhver landeier kom fra jordbruket. Det være seg: hamp, lin, korn, og diverse grønnsaker fra åkrene, bær og frukt fra skogene, avl, slakt, ullklipping og melking av dyr, og fiske fra sjøen.⁶⁰ Mange hadde andre former for inntekter, som potensielt kunne gi stor rikdom. Dette kunne være handel, beskatning, eller belønninger fra herren.⁶¹ Jo mer jord medlemmer fra aristokratiet hadde, desto større inntekter kunne de anskaffe. Jord og eiendom var derfor grunnlaget for økonomisk makt og dermed også sosial status. Landområder brakte også med seg titler. For å forstå betydningen av dette, må en først forstå at de levde i et samfunn hvor den sosiale inndelingen var krystallisert. Enhver aristokrat visste hvor deres plass var i samfunnet, og ikke minst hvilken posisjon de hadde i forhold til andre. De visste hva andre krevde av dem, og de var også klar over hva en kunne kreve av andre. Sosial rang var derfor

⁵⁹ Wickham 2011: 9-13

⁶⁰ Poulsen 2019: 6

⁶¹ *Actes de Philippe Auguste*, ii, no. 792-8, 802, 807, 817, 818

det som holdt orden på samfunnet. Muligheten for sosial mobilitet var lav, men det hendte at enkelte kunne klatre langt i løpet av et liv. Lojal tjeneste kunne bringe plutselige oppreising av makt til en aristokrat. William Marshals lojale tjeneste til Plantaganet-dynastiet er et godt eksempel på nettopp dette. Hans lojale tjeneste resulterte i at han ble belønnet med ekteskapet til Isabel de Clare, hvis medgift var blant de mest ettertraktede i Vest-Europa på den tiden.⁶² En kunne også finne karrierer i geistligheten, som på mange måter fungerte som en buffer for resten av samfunnet. En karriere der var en karriere med flere muligheter til å klatre i hierarkiet, og mange geistlige var vel så mektige som en verdslig landeier.⁶³ Likevel var sosial mobilitet ikke et utbredt fenomen, og derfor var titlene landområder brakte med seg viktige. Titler ga prestisje, og prestisje betydde muligheter. Det være seg muligheter til å etablere et godt ekteskap, eller til å anskaffe større innflytelse i den politiske utviklingen.⁶⁴

Hvor mye kunne aristokratene påvirke den politiske utviklingen? Her finnes det store variasjoner i henhold til tid og sted. På generelt grunnlag var aristokratene essensielle aktører i de fleste politiske endringer. De kunne være en kilde til motstand mot kongemakten. En vanlig baron i Normandie på 1100-tallet kunne ha hundrevis av gods under seg, og de kunne ha et følge på flere titalls riddere.⁶⁵ I 1172 står det opplistet at greve Robert de Meulan hadde 70 *knight's fee* under seg,⁶⁶ hvorav 60 ble sendt til å støtte Henrik II i Vendôme i 1188.⁶⁷ Dette var en betydelig andel, og vitner både om størrelsen på hans landområdene og den militære slagkraften han kunne utøve. Robert var en anglonormannisk landeier, og aristokrater av denne karakteren ble spesielt synlig i flere politiske tvister utover 11- og 1200-tallet.

Borgene

Flere av medlemmene i aristokratiet bodde i borger som var med på å gi dem makt utover 1100-tallet. Oppreisningen av borger var strengt regulert av kongemakten, og bare de med lisens fikk mulighet til å reise egne borger. For å forstå dette, må en se det i lys av at krigføringen i middelalderen var tuftet på bruken av borger. Dette kunne være i defensive formål, men det hendte at borgene ble brukt som base til å drive opprør fra. En scene fra Den anglosaksiske

⁶² Crouch 2016: 78

⁶³ Bartlett 2000: 414

⁶⁴ Ibid 2000: 402-8

⁶⁵ Crouch 2005: 245-7

⁶⁶ *Red book of the Exchequer*, ii, 626

⁶⁷ *Gulielmi Britonis Aremorici Philippidos libri duodecim*, ii, Barthius (red.) 1657: 51-52

krønike forteller oss om hvor mye trøbbel aristokratiet kunne utøve mot kongen og befolkningen gjennom bruken av borger i krigføring.

For every great man built him castles and held them against the king; and they filled the whole land with these castles. [...], they filled them with devils and wicked men. By night and by day they seized those whom they believed to have any wealth [...] and in order to get their gold and silver they put them into prison and tortured them with unspeakable tortures, [...] It lasted throughout the nineteen years that Stephen was king, and always grew worse and worse. [...] When the wretched people had nothing more to give, they plundered and burned all the villages [...].⁶⁸

Utdraget støttes av William av Malmesburys beskrivelse av situasjonen. Ifølge han ble borgene misbruk ut ifra hva som var deres opprinnelige formål. De skulle egentlig brukes til å beskytte lokalbefolkningen, men her ble det heller brukt som terrormiddel for å tvinge ut penger fra dem. Forholdene ble så brutale at folk flyktet bare de så en mann ridende på hest.⁶⁹ Disse kildene antyder at borger betydde makt, og denne makten gjorde at enhver konge var avhengig av aristokratiets støtte. Skal en identifisere aristokratiets makt, må det ses nærmere på noen av de strukturelle endringene som skjedde i aristokratiet fra 1000-tallet. Disse endringene spilte en sentral rolle i den økende makten, de etter hvert fikk.

Strukturelle endringer i aristokratiet førte til økende makt

Det skjedde store endringene fra 1000-tallet, og endringene må ikke forstås som en rett utvikling, men heller som en utvikling som går i forskjellige retninger i takt med politiske, sosiale og kulturelle endringer. Hvordan skjedde dette? Her har det lenge vært uenighet blant historikerne.

Det var spesielt i de lavere ledd i aristokratiet disse endringene først ble synlig, da spesielt grunnet fremveksten av lav-adelen. Georges Duby hevdet i sin tid at riddere og de adelige, som først var to distinkte klasser som på 1000-tallet, gradvis ble forent til en enkelt adelig -ridderklasse.⁷⁰ Denne ideen har gradvis blitt erstattet av en annen teori basert på historikere som Bruno Lemesle og Matthew Strickland. De hevdet at eliten, helt siden før Vest-Romerrikets fall, har vært en militær-elite, men at fremveksten av ridderskap og fremveksten

⁶⁸ The Anglo-Saxon Chronicle Garmonsway (red.) 1953: 264

⁶⁹ *The Church Historians of England*, iii, Stevenson (red.) 1854: 402-3

⁷⁰ Duby 1977: 178.

av lavadelen ikke skjedde før primogenitur ble utbredt på 1000-tallet.⁷¹ Det virker plausibelt at primogenitur var en av hovedårsakene til disse endringene. Primogenitur var tuftet på patriarkisme, altså at det oppstod en forventning om at det var eldste sønn som skulle arve eiendommene til foreldrene. På en side løste dette flere mulige arvetvister mellom søsken. Samtidig måtte den gamle praksisen erstattes med noe. Løsningen var at de yngre sønnene skulle finne en egen karriereveg, enten i geistligheten eller som en tilspisset militær-elite. Her menes det at de kunne bli riddere, enten landløse eller med et *knight's fee*.⁷²

Mot slutten av 1000-tallet kan en se at ideer om ridderligheten ble stadig mer populær i flere deler av Vest-Europa. Flere baroner, grever og hertuger begynte å titulere seg som '*miles*' i diplomer utstedt av dem selv. En av disse var greve Geoffrey II av Perche-Mortagne, som omtalte seg selv som '*militari*' i tillegg til tittelen greve i 1180.⁷³ Derfra ble det mer vanlig at riddere selv hadde land de skulle administrere. Dette resulterte i at det oppstod en sammensmeltning hvor ridderskap ble nærmere tilknyttet adeligheten, på samme måte som andre deler av aristokratiet. Siden de ble sett på som adelige, kan en se at sosial rang ble viktigere å definere. En magnat med hundrevis av gods under seg ville ikke vært tilfreds med å bli betraktet på samme linje som en vanlig ridder som kanskje kun hadde ett gods. Det ble nødvendig å etablere et tydelig skille mellom høy- og lavadel, og bruken av banner ble løsningen. Kun herrer med et ridderfølge kunne bære banner, og med det ble vanlige riddere tydelig adskilt fra mer prominente riddere.⁷⁴

Gjennom det tolvte og trettende århundre kan vi se at aristokratiet fortsatte å utvikle seg. Det virker som at de prominente magnatene ble stadig mektigere, men de lavere deler av aristokratiet virker også å få en betydelig økning i innflytelse. De var ikke bare synlig i det lokale nivå, men spilte også en sentral rolle i den politiske utviklingen i hele kongeriket. Flere mindre landeiere tok i bruk titler som *dominus*, fordi de hadde en egen *dominion* under seg, oftest i form av en landsby eller et gods, og sjeldent i form av en borg. Bruken av denne tittelen vitner om flere sentrale poenger. Det første var at de, med den tittelen, ble kulturelt og sosialt adskilt fra majoriteten av befolkningen. Det andre at spredningen av slike titler vitner om en økende tillitt til de lavere deler av aristokratiet, en tillitt som blir synlig i store deler av Vest-

⁷¹ Lemesle 1999: 176-9, Strickland 1996: 20-2

⁷² Power 2004: 201-2, 263-4

⁷³ *Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny* Alexandre (red.) 1876: 698

⁷⁴ Crouch 2005: 245-7

Europa, i korrelasjon med den voksende kongemakten.⁷⁵ Økningen av innflytelse hos de lavere delene av aristokratiet blir spesielt synlig langs den normanniske grensen til Bretagne, Anjou, Ile-de-France og Flandern. Ifølge Power var årsaken til dette at flere av de lavere delene av aristokratiet ved den normanniske grensen tjente opptil flere herrer samtidig.⁷⁶ Siden det var vanskelig for en med politiske ambisjoner å utrette dem uten støtte, oppstod det et konkurranseforhold mellom magnater. For å vinne støtte kunne en gjøre flere ulike metoder. Under den anglofranske krigen i 1202-4 kan vi se at Filip II var mye mer ivrig etter å gi belønninger aristokratiet og flere normanniske byer. Disse belønningene kunne komme i form av landbevilgninger,⁷⁷ men det kunne komme i form av nye rettigheter eller privilegier.⁷⁸ Dette var en sterk kontrast til Johans handlingsmønster, hvor støtte fra leiesoldater ble preferert over støtte fra aristokratiet.⁷⁹ Som en konsekvens av dette var det flere stormenn som byttet allianse til kapetingene.⁸⁰ Dynamikken hvor lavadelen hadde splittet lojalitet, finner vi eksempel på i det sør-østlige Normandie. Under Hugh de Gournays opprør mot kong Rikard I, mellom 1193 og 1196, var det flere riddere som nektet å følge han.⁸¹ Det samme skjedde i 1203, da greve Robert av Alençon ikke kunne lede flere av sine riddere i opprør, da de heller valgte å følge en annen herre.⁸² I slike situasjoner kan vi derfor tydelig se at lavadelen hadde en langt større politisk innflytelse enn hva en skulle tro. En herre var nemlig alltid bare så sterk som støtten han hadde i ryggen, og denne splittede lojaliteten virker å ha gitt lavadelen mer makt utover 11- og 1200-tallet.

⁷⁵ Power 2004: 263; Mest iøynefallende er fremveksten av 'gentry'-klassen i England, spesielt etter Henrik I og Henrik II sin iver etter å sette lavere stilte aristokrater i større administrative stillinger. Flere av medlemmene av 'gentry'-klassen kom til å spille en sentral rolle i *Magna Carta*-konflikten. Et eksempel på en som ble reist av kongene til å spille en sentral administrativ rolle er *Guérin de Glapion*. Mer om han finnes i kapittel 4. En voksende kongemakt ser vi flere steder i Europa på 11- og 1200-tallet. Flere forklaringsmodeller har blitt brukt til å forklare dens natur og kausalitet. Bakenforliggende klimatologiske faktorer kan her nevnes. Tiden frem til midten av 1200-tallet var preget av gode somre og milde vintre. Dette, nært korrelert med agrikulturelle endringer, brakte med seg et større ressursgrunnlag, og dermed rom for ekspansjon. For mer om dette, se: McKerracher & Hamerow 2022

⁷⁶ Power 2004: 266-7

⁷⁷ Actes de Philippe Auguste, II: 792-8, 802

⁷⁸ Ibid: 876, 1000

⁷⁹ Warren 1961: 88-92

⁸⁰ En av disse var greve Robert d'Alençon, se: *History of William Marshal*, II, Holden (red.): 131; *Robert, qui le jor fist grant honte, Quer, quant li reis li out donez Ses avers e abandonez E en la boche le baisa Le jor meisme l'abaissa. Tant tost, en icele jornee, Fist il la maveisse tornee E se torna al rei de France E fist humage e aliance E mist les Franceis en sa vile.* Oversettelse: *Robert, who, that day, behaved disgracefully for, after the King had made available and given him some of his wealth, and kissed him on the mouth, the very same day the count brought him low, Immediately, that same day he became a cowardly renegade, transferring his allegiance to the King of France, becoming his ally and doing homage to him (...).*

⁸¹ *Diplomatic Documents*, i, Chaplais (red.) 1964: 16-8; *Layettes du Trésor des Chartes*, i, Teulet (red.) 1862: no. 431

⁸² Power 2004: 267

Til nå har jeg vist at aristokratiet, både mektige magnater og beskjedne lavadelige, kunne ha sterk innflytelse. Hvordan dette utspilte seg i praksis vil fremmes i kapittel 2.2.1. Aristokratiets makt vil være et viktig element å ta hensyn til i den kommende undersøkelsen av perioden etter 1204. Dette er fordi kong Filip II sin tilnærming til anglonormannerne var nært tilknyttet aristokratiets makt. Både den engelske og den franske kongens tilnærming til aristokratiet må forstås i lys av den økende innflytelsen hos aristokratiet.

2.1.2 Aristokratiets nettverk

I denne sammenhengen vil et nettverk si bånd med andre. Det være seg familie- og slektskapsbånd, allianse- og vennskapsbånd, eller patron-klient bånd (mellom vasall/tjenestemann og herre). Båndene kunne enten være vertikale eller horisontale. De vertikale båndene var mellom dem med forskjellig sosial status, mens de horisontale båndene var mellom de med tilsvarende sosiale status.⁸³ Nedenfor vil hvert av båndene forklares hver for seg. Selv om det gjøres på denne måten, må de ikke forstås som helt adskilte. Alle båndene utgjør det totale nettverket til en aristokrat. Selv om det tidligere har blitt fremmet at jord og eiendom var grunnlaget for aristokratisk makt, må det at det ikke alltid var i korrelasjon med nettverkets størrelse. En mektig landeier hadde naturligvis et større spillerom til å etablere et større nettverk, men dersom en ikke hadde en stor familie, eller ikke hadde sosial prestisje, ville det bli vanskeligere å opprette bånd. Et eksempel på hvor rikdom og nettverk ikke var i korrelasjon, finner vi hos John Marshal. Ifølge forfatteren bak biografien til William Marshal var John bare en beskjeden landeier. Likevel opererte han i et stort skala nettverk. Biografien forklarer at han var en veldig generøs mann, hvis kvalitet gjorde at han ble høyt elsket og respektert.⁸⁴ Det som menes her var at John Marshals evne til å falle inn under et ideal gjorde at han greide å etablere et nettverk bestående av mange viktige stormenn. Det var derfor flere elementer som spilte inn i hvor stort nettverk en kunne etablere enn kun rikdom og makt.

Nettverk eksisterte på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. I lokalsamfunnene var aristokratiet lederne. Der samlet de ressurser, forvaltet eiendommene sine, var i nær dialog med godseierne, riddere og tjenestemenn. På nasjonalt nivå var de i dialog med kongen, opprettet bånd med andre magnater, og kriget. På internasjonalt nivå var de i kontakt med kirken, deltok i korstog, drev handel, og var vasaller under flere herrer samtidig. Naturligvis foregikk ikke

⁸³ Hermanson 2019: 140

⁸⁴ *History of William Marshal*, i, Holden (red.) 2002: 3

alle disse tilfellene for enhver aristokrat. Ikke alle drev med krigføring, og ikke alle dro på korstog, men dette er eksempler på aktiviteter som en aristokrat kunne drive med. I sistnevnte kan det tilføres, at det spesielt rundt grenseområder – skjedde det alliansebygging på tvers av landegrenser. Dette var vanlig praksis flere steder, og bygger opp under ideen om at aristokratiet var styrt av egeninteresser fremfor interessene til en konge.⁸⁵

Familiebånd og slektsbånd

I et samfunn tuftet på jord og eiendom kan en enkelt se at familiebånd ble spesielt viktige. Dette var fordi jord og eiendom gikk i arv mellom familiemedlemmer.⁸⁶ Dette skjedde spesielt dersom en landeier døde, men under det anglonormanniske riket kan en også finne flere eksempler på at de normanniske og engelske eiendommene ble splittet mellom familiemedlemmer.⁸⁷ Et vanlig poeng som fremmes rundt England og Frankrike i høymiddelalderen var at dette var et patriarkalsk samfunn. I hovedtrekk gikk dette ut på at det var mannen som var den mest ettertraktede når det gjaldt å arve eiendommer og landområder. Dette betydde ikke at kvinner ble sett ned på eller ikke ble verdsatt som viktige. Forklaringen bak dette var at kvinner måtte føde, og ofte var de gravide gjennom store deler av livet. Det å være landeier var et krevende arbeid, og dersom landeieren var gravid store deler av året, var det vanskelig å utføre de oppgavene som krevdes i tilstrekkelig grad. Å bære frem barn var likevel en ærefull og viktig oppgave, fordi dette var et samfunn hvor mye av meningen med livet var å føre frem nye generasjoner.⁸⁸ Kvinner var også viktig i å utbyggelsen av nettverk, spesielt i form av alliansebygging. Mange kvinner kunne ha egne landområder de brakte med seg inn i et ekteskap. For en far kunne dette være en måte å bringe inn en politisk allianse med en mektigere familie. Dersom han giftet bort datteren, med en medgift, kunne dette friste mektigere familier til å inngå bånd med faren og datterens familie. At datteren fikk med seg landområder, var en vanlig tradisjon på denne tiden, til tross for at eldstesønnen arvet det meste.

⁸⁵ For grenseområdene mellom Normandie og Frankrike, se: Power 2004: 266-7, Crouch 1994: 59. For grensen mellom England og Skottland, se: Green 1984: 47-61. For grensen mellom Sverige og Danmark, se: Hansson 2006: 203.

⁸⁶ Esmark, Sigurdsson, Vogt 2020: 11

⁸⁷ Power 2004: 201

⁸⁸ Diskusjonen rundt kjønnsroller i middelalderen har ofte blitt sterkt farget av historikernes tid. Særlig forskningen på 18 og begynnelsen av 1900-tallet har gitt en vrangsoppfatning av kjønnsrollene i middelalderen. Fra 1970-tallet tok historiografien en ny retning. Kvinner ble ikke sett på som bare 'konen til mannen', men som faktiske reelle maktpersoner. Spesielt 1990-tallets forskning har vist at kvinners rolle i samfunnet var langt mer sentral enn hva en hadde trodd. Se: Bennet & Karras 2013: 3

For et ungt par som skulle gifte seg, gjorde medbrakte landområder at de fikk et tryggere økonomiske grunnlag å basere seg på.⁸⁹

Enhver families spede begynnelse var ekteskapet. Å knytte ekteskapsbånd var viktig fordi det legitimerte barnas krav på eiendommer, naturressurser, økonomiske privilegier, religiøse goder og den sosiale statusen som familien tradisjonelt har hatt i generasjoner tidligere. Hvilke krav enhver aristokrat hadde var han eller hun selvfølgelig bevisst på. Dette ser vi i flere dokumenter. I *Querimoniae Normannorum* (1247), 43 år etter splittelsen mellom England og Normandie, står det oppført en mann ved navn Roger de Escaiel. Han klaget over at eiendommene han hadde krav på var i den franske kongens hender fordi noen hadde hevdet noen nærmere arvinger til eiendommen eksisterte i England. Ifølge Roger kunne ikke dette være mulig, og han var så sikker i sin sak at han til og med foreslo at en undersøkelse skulle holdes.⁹⁰ Samtidig kunne krav også forfalskes, og det var svært vanlig at slekter, i et forsøk på å legitimere sin særegenhet, fremmet at de stammet fra viktige historiske skikkelser. Selv om dette sjeldent ga krav på eiendommer, kunne det gi krav på sosial status, og anerkjennelse hos deres likemenn, som igjen var elementært i å utbygge et større nettverk, slik jeg har vært inne på tidligere.⁹¹

Vennskap- og allianseband

Denne typen allianser var svært vanlig gjennom middelalderen, og oftest fantes de mellom to parter av samme sosiale rang. De var derfor oftest horisontale bånd. For at en skulle opprette slike bånd, var det flere viktige elementer som spilte inn. Det var viktig at båndene var gunstige for begge parter. I en tid hvor den politiske og økonomiske tilværelsen balanserte på aristokratiets handlinger, var det få som inngikk allianser uten at de selv hadde noe å tjene på det. Det måtte også være frivillig fordi et tvunget samarbeidsforhold tjente ingen av partene på.⁹²

En vanlig forskjell mellom vennskap- og allianseband fra familie- og slektsbånd, var at førstnevnte kunne variere i lengde. En var født inn i en familie, og båndene til familiemedlemmer ville alltid være der. Vennskap- og allianseband måtte konstrueres på eget initiativ, og det kunne være av både kortsiktige og langsiktige hensyn. Mens de kortsiktige

⁸⁹ Stuard 2013: 148-160

⁹⁰ *Recueil des histories des Gaules et de la France* XXIII, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: no. 4

⁹¹ Power 2004: 199-200; dette ser vi spesielt hos middelalderkonger over hele Europa. Kong Sverres krav som konge av Norge er her et nærliggende eksempel.

⁹² Hermanson & Orning 2020: 54-68

hadde tydelige rammer lagt frem på forhånd for hvor lenge de ville vare, måtte det langsiktige båndene legitimeres og opprettholdes. Det var flere måter å bevare kontinuiteten av de lengre båndene. For eksempel gjennom gaver, etablere ekteskap, en kunne gi barn i vergeskap, og en kunne møtes hyppig for å bevare båndene.⁹³ Verdien av disse båndene var veldig viktig for å skape trygge politiske rammer, både for gjensidig vekst, og for kontinuitet.

Patron-klient bånd

Store deler av Europa var i et samfunn organisert i patron-klient relasjoner. Det eksisterte store variasjoner for premissene for slike relasjoner, samt også i hvilket format de var. I det vestlige Europa har formatet på disse relasjonene ofte blitt omtalt som 'føydalisme', som i korte trekk kan defineres som et samfunn organisert hierarkisk gjennom landholding. En landeier kunne dele opp lenene sine i mindre enheter kalt *fief*. Disse kunne, etter en seremoniell aktivitet kalt *hyllest*, gis til en vasall. Vasallen skulle forvalte og passe på området mot å betale skatt og gi støtte til herren.⁹⁴ 'Føydalisme' er et veldig kontroversielt begrep å bruke på det europeiske samfunnsorganisasjonen. Et av de store kritikkverdige elementene ved føydalisme-begrepet, er at det sjeldent definerer et bestemt tids samfunn på en tilstrekkelig måte. For det første er det flere av føydalisme-definisjonene som ikke tilfredsstillende inkluderer alle aktørene i et samfunn. Byene blir ofte utelatt, og kirkens sentrale rolle i samfunnet blir heller ikke alltid anerkjent tilstrekkelig. Et annet problem var at hyllest, ed og gaver skjedde i så mange forskjellige former, at det å bruke en enkelt juridisk definisjon på det gir en vrangforestilling av noe av samfunnets viktigste dynamikker.⁹⁵ For det tredje har føydalisme-begrepet vektlegging av vertikale bånd mellom vasall og herre undergravd viktigheten av de horisontale båndene som ble redegjort for ovenfor.⁹⁶ Men uansett hvilke rammeverk en bruker for å definere samfunnets organisasjon, var det vertikale forholdet mellom herre og vasall en sentral del av samfunnets struktur. Et diplom datert til 1206 avslører mye av hvordan dynamikken mellom patron- klientbånd fungerte i praksis:

[...] we give and grant to our beloved and faithful William Havart and his heirs male, divorced from his wife, for his service, as a fee and legal homage whatever Michel de Ponningues and Helias de Martigeneius had in Kaleto, namely between the forest of Eavida and the river Secane, in the assignment of 20 pounds of tournois, to be held of us and our heirs by such service as that fee brings to the uses and

⁹³ Hermanson & Orning 2020: 54-68

⁹⁴ Gellner 1977: 1-6; Eisenstadt & Roniger 1984: 1-18

⁹⁵ Hermanson & Orning 2020: 33-4

⁹⁶ Reynolds 1997: 1

customs of Normandy. That, etc. Done at Pontem Arche, in the year of the Lord 1206, and in the twenty-seventh year of our reign.⁹⁷

Diplomets hovedaktører er herren, kong Filip II, og hans 'elskede og trofaste' tjenestemann William Havart. I diplomet ser vi at William har blitt belønnet for sin lojale tjeneste med et len mellom skogen Eawis og elven Seine. Lojaliteten som William har vist blir ikke forklart noe nærmere, men siden dette var like etter den store konfiskeringen av normanniske len i påsken 1205,⁹⁸ er det rimelig å anta at William har gjort seg fortjent til dette lenet gjennom rådgiving under den franske erobringen av Normandie. Likevel kom ikke overføringen av lenet gratis, da det var flere betingelser som lå til grunn for at William skulle få holde det. For det første måtte den seremonielle aktiviteten *hyllest* utføres. Her anerkjente William at Filip var hans overherre. En *hyllest* bestod også av en tydeliggjørelse av premisser som måtte overholdes hvis vasallen skulle få holde landet. Aktiviteten ble ofte avsluttet med et kyss. Dette var for å vise deres gjensidige respekt og tillit for hverandre.⁹⁹ I betingelsene står det her at William skulle betale 20 *punds of tournois*,¹⁰⁰ og deretter love at han skulle forvalte lenet etter 'normannernes skikker'. Den siste betingelsen gir oss innblikk i en av metodene Filip brukte til å sementere kontrollen over Normandie. Siden 'normannernes skikker' går igjen i flere diplomer utover 1200-tallet, kan vi si at aksept for lokale skikker og tradisjoner var en bevisst strategi fra Filip side for å holde kontrollen over regionen.¹⁰¹ Båndene mellom Filip og William var altså landet som ble gitt, og defineringen av båndets særegenhet ble gitt i diplommet.

Hvilke fundamentale elementer var i patron- klientbåndene? Tidligere ble det nevnt at enhver aristokrat var både klar over hva som krevdes av dem, og hva de kunne kreve av andre, og dette blir også synlig i et patron- klientforhold. En herre skulle alltid beskytte vasallen sin. Dette betydde at ingen ytre fiende kunne angripe vasallens landområder uten at herren ble innblandet. Dersom to vasaller kom i uenighet, var det herrens oppgave å behandle saken gjennom rettslige midler. I enkelte regioner var det egne domstoler som tok seg av uenigheter, mens i Normandie var det tradisjonelt hertugen som representerte domstolen.¹⁰² Dersom en

⁹⁷ *Actes de Philippe Auguste*, ii: no. 935

⁹⁸ Se kapittel 4 for en nærmere undersøkelse av den store konfiskeringen.

⁹⁹ Palmer, Colton, Kramer 2014: 30

¹⁰⁰ Eller '*livres tournois*' hvilket ble standard-valutaen i Frankrike etter erobringen av Normandie. Å estimere hvor mye 20 *livres tournois* var verdt er vanskelig, men det var vanlig at slike betalinger var i en viss korrelasjon med lenets verdi.

¹⁰¹ Lignende formuleringer ser vi i: *Actes de Philippe Auguste*, ii: nos. 935, 936, 938, 939, 1224, 1260, 1400, 1411, 1434, 1451, 1453, 1485, 1509, 1516, 1533, 1550, 1558, 1567, 1594.

¹⁰² Powicke 1961: 41-3

vasall døde, og etterfølgeren var for ung til å forvalte lenet, ble vergeskap brukt frem til den yngre vasallen ble myndig. Vasallens forventede oppgaver var å forvalte lenet han hadde fått bevilget, og han skulle støtte herren gjennom skatter, militær tjeneste eller politisk støtte. Hva som var forventet fra vasallen var definert i kontrakten dem imellom. Vasallen kunne også være rådgiver for herren, og han kunne være i tjeneste under han med egne spesifiserte oppgaver.¹⁰³

2.1.3 Aristokratiets strategier

Aristokratiet handlet ut ifra egne interesser, men dette betydde ikke nødvendigvis at alle var ambisiøse. Ikke alle aristokrater hadde en maksimerende mentalitet. Kontinuitet og stabilitet var ofte ambisiøst nok, og de fleste hadde heller mål om at deres sosiale status skulle vedvare. Jeg har allerede fremmet flere sentrale strategier hos aristokratiet. William Havarts lojalitet ovenfor sin herre brakte han betydelige belønninger i form av et fruktbart len ved elven Seine.¹⁰⁴ Inngåelse av ekteskap kunne bringe med seg politisk stabilitet, eller en sterk alliert i en eventuell krig. Å inngå allianser kunne ha en tilsvarende effekt. Aristokrater kunne også donere summer til geistligheten, og for eksempel bli patronen til et kloster.¹⁰⁵ Alle disse nevnte eksemplene var trygge strategier de brukte for å vedvare den politiske, økonomiske, og sosiale stabiliteten. Noen aristokrater utøvde også mer risikofulle strategier. Krig var en gylden mulighet i å øke sin makt. Seierherrer fikk, i tritt med krigens ambisjoner, økt sin innflytelse betydelig, både politisk, økonomisk og sosialt. Taperen av en krig måtte derimot møte betydelige konsekvenser.¹⁰⁶

Aristokratiet levde i en maktbalanse med hverandre som var sårbar. Strategiene de brukte var derfor ofte basert på at de ønsket å opprettholde det de hadde, heller enn å risikere å miste alt gjennom dumdristighet. Dette var realiteten de befant seg i, og blir relevant i følgende kapittel. Der vil det undersøkes hvordan aristokratiet, basert på de strategiene de brukte, kunne påvirke den politiske realiteten til et helt kongerike.

¹⁰³ Palmer, Colton, Kramer 2014: 30

¹⁰⁴ *Actes de Philippe Auguste*, ii: no. 935

¹⁰⁵ Dette var en veldig vanlig strategi, da det ga sterk religiøs trygghet. Å ha noen som bedde for ens hell og lykke var en elementær måte å sikre seg en trygg fremtid. Å reise klostre eller andre bygninger brakte dessuten med seg økonomisk vekst i lokalsamfunnet eller regionen.

¹⁰⁶ Bagge 2004: 285-290

2.2. Det anglonormanniske aristokratiet

I dette kapittelet skal vi nærmere inn på aristokratiet i det anglonormanniske riket. Det skal undersøkes hvordan de oppførte seg i perioder der England og Normandie var splittet, og det vil vurderes hvorvidt aristokratiet var av en homogen kvalitet i henhold til interesser. Dette er viktige tematikker, fordi det hjelper oss til å forstå aristokratiets særegenhet, samt også bakgrunnen for deres handlinger og strategier.

2.2.1 Aristokratiet i tidligere splittelser

Den første dagen i desember 1135 var kong Henrik I død. Hendelsesforløpet har blitt skildret av krønikeskriveren Orderic Vitalis. Han skrev at da nyhetene nådde greve Stefan av Boulogne, reiste greven umiddelbart over til England for å gjøre krav på det som var hans onkels trone. Erkebiskop Vilhelm av Canterbury aksepterte Stefan, og snart gjorde de engelske stormennene det samme. Videre forteller Orderic Vitalis følgende:

The Normans, however, who met together at Neubourg wished to have his brother Theobald as their ruler, but at the meeting they heard from a certain monk who was Steven's envoy that the English had accepted Stephen [...] All the barons immediately determined, with Theobald's consent, to serve under one lord on account of the honors which they held in both provinces.¹⁰⁷

Møtet mellom de normanniske aristokratene blir delvis bekreftet av Robert de Torigni, som til forskjell til Orderic Vitalis, plasserer møtet i Lisieux.¹⁰⁸ Vitalis forteller oss veldig mye. For det første forteller han at kongerikets fremtid var helt avhengig av aristokratiets legitimering. Uten aristokratiet i ryggen, ville en konge på denne tiden bli handlingslammet. Det andre han forteller er at aristokratiets interesser veide mer enn hvilket hode som bar en krone. De ville heller avvise deres første kandidat enn å miste deres engelske landområder. Kongerikets skjebne var styrt av egeninteressene til aristokratene. Dette var verken første eller siste gangen hvor dette var tilfellet.¹⁰⁹ Vi ser det igjen mot slutten av den brutale og kaotiske regjeringstiden til kong Stefan av England, hvor «*Christ and his saints were asleep*».¹¹⁰ Selv om

¹⁰⁷ *The ecclesiastical history of Orderic Vitalis*, vi, Chibnall (red.) 1969: 455

¹⁰⁸ *Chronicles of the reigns of Stephen, Henry II., and Richard I*, iv, Howlett (red.) 1884: 128-9

¹⁰⁹ Under krisen i regjeringstiden til Vilhelm Rufus og Henrik I kan vi også se aristokratiets sentrale plass midt i det hele. For mer om denne historien, se: Le Patourel 1976: 197-201

¹¹⁰ *The Anglo-Saxon Chronicle*, Gomme (red.) 1909: 248

regjeringstiden var full av utfordringer til aristokratiet, oppstod den største prøvelsen da riket ble splittet av greve Geoffrey av Anjous erobring av hertugdømmet mellom 1142 og 1144.¹¹¹ For å løse den overordnede konflikten kan vi igjen se at aristokratiets handlinger ble avgjørende. Henrik, som i 1151 hadde arvet både Anjou og Normandie fra Geoffrey, ble i 1153 valgt som arvingen til Stefan.¹¹² At de oversjøiske interessene hadde en sentral rolle i disse handlingene virker plausibelt, og i det minste kan det ses på som en bakenforliggende kausalitet til Angevin-rikets formasjon på 1150-tallet.¹¹³

Det jeg nå har forklart, er det historiker John Le Patourel kalte for 'vested interest' i de høyeste ledd i aristokratiet.¹¹⁴ Le Patourel mente det eksisterte fellesinteresser hos det anglonormanniske aristokratiet, som stod helt sentralt i å legitimere rikets eksistens og utvikling. Le Patourels hevdelser virker rimelige. Når en betrakter listen *Infeudationes Militium* fra 1172,¹¹⁵ vil en raskt identifisere at svært mange av dem også hadde betydelige interesser i andre deler av angevin-riket. Alle de normanniske grevene – Évreaux, Aumale, Sées, Ponthieu, Meulan, Eu og Dammartin – hadde også interesser i England og andre deler av angevin-riket, og samlet hadde de en tilnærmet spredning av len som deres konge. Interessene flere av disse hadde i England, var imidlertid så betydelig at de i noen tilfeller overgikk de normanniske interessene. Jarledømmer som Chester, Leicester, Gloucester var alle forvaltet av normanniske magnater.¹¹⁶ Dersom disse fellesinteressene over kanalen gjorde at de i flere politiske situasjoner stod samlet, kan det absolutt tenkes at de innehadde en politisk innflytelse som overskygget selv kongemakten. For disse ville en permanent splittelse være utslagsgivende. Med de engelske og normanniske titlene fulgte ikke bare en uvurderlig materiell verdi, de brakte med seg grunnlag for sosial status, som samlet med den materielle verdien munnet ut i muligheter for politisk handlingskraft. At disse var avgjørende for å holde riket samlet virker derfor naturlig.

Seperasjoner skjedde tre ganger i løpet av det anglonormanniske rikets eksistens: 1087-96, 1100-6, 1141-54.¹¹⁷ Jeg har allerede vist at dette var tider hvor aristokratiets makt balanserte på en knivsegg. Dersom de mistet eiendommene på den ene eller den andre siden, ville det ha

¹¹¹ *The ecclesiastical history of Orderic Vitalis*, vi, Chibnall (red.) 1969: 547-549

¹¹² Warren 2000: 42

¹¹³ Angevin-riket var ikke en benevnelse som ble brukt på den tiden, men heller en neologisme med hensikt å definere den store utstrekningen av landområder som Henrik II og Plantagenet-dynastiet regjerte over. For mer om dette, se: Gillingham 2001: 4

¹¹⁴ Le Patourel 1976: 108-9

¹¹⁵ Listen finnes i *The Red Book of the Exchequer*, ii. En nærmere beskrivelse av den finnes i kildefremstillingen ovenfor.

¹¹⁶ *The Red Book of the Exchequer*, ii: 626-7, 644-5

¹¹⁷ Bates 1989: 871-3, Crouch 1994: 51-2

betydelige konsekvenser. Det er derfor ikke utenkelig at det oppstod tanker og ønsker om at det anglonormanniske riket skulle bli forent igjen. Vi har allerede sett at aristokratiets handlingsmønster var en avgjørende politisk drivkraft under slike situasjoner, men uttrykk som *'unitas utriusque regni'* ('foreningen mellom to riker') hos Orderic Vitalis forteller oss at en slik mentalitet eksisterte i det anglonormanniske aristokratiet.¹¹⁸

Det er derfor ikke mye grunnlag til å etablere motargument til denne delen av Le Patourels argumentasjon. Le Patourel stoppet imidlertid ikke argumentasjonen her. For han var hele det øvrige sjiktet av aristokratiet fullstendig assimilert i anglonormanniske interesser, og oversjøiske interesser var utbredt selv i de lavere deler av aristokratiet.¹¹⁹ Her mener jeg at det eksisterer et godt grunnlag for å etablere et sterkt motargument mot Le Patourel, og i neste kapittel skal det argumenteres både for og imot graden av homogenitet innad i aristokratiet.

2.2.2 Aristokratiets homogenitet

Med homogenitet menes her fellesinteresser. Fellesinteresser kan indentifiseres hos de fleste medlemmer av aristokratiet. Naturligvis er det umulig at et helt aristokrati hadde en fullstendig homogenitet. Et aristokrati må ses på som bestående av maktpersoner med egeninteresser. Alene kunne de ha mye makt, og samlet kunne denne makten overgå kongen. Enhver maktperson forstod at deres makt ikke var gitt. De visste at alt de gjorde kunne få konsekvenser. Derfor handlet de også oftest i tråd med egne ambisjoner. De levde i en maktbalanse med både verdslige og geistlige aristokrater som naturligvis også gjorde valg basert på egen vinning. Et aristokrati kunne derfor aldri bli helt homogent, men homogenitet kommer også i forskjellige former. I hvor stor grad kan vi hevde at aristokratiet var homogent i å utøve anglonormanniske interesser?

Historiker David Crouch har forsøkt å etterprøve Le Patourels syn. I 1994 undersøkte han den normanniske koloniseringens innvirkning på regionene Leicester- og Warwickshire. Etter erobringen av England, ankom stormenn som Robert av Meulan til Warwick og Hugh de Grandmesnil til Leicester. Siden dette var mektige herrer i Normandie, hadde de også en stor gruppe tjenestemenn, både landløse og de med egne len å forvalte. Crouch identifiserte at begge regionene ble tett befolket av disse aristokratene, og nærmest erstattet den lokale engelske nobiliteten. Identifiseringen var mulig gjennom å søke etter normanniske etternavn i

¹¹⁸ Orderic Vitalis 8: 124

¹¹⁹ Le Patourel 1976: 108-9, 195

befolkningen. Flere av mennene som står oppført som vitner i ulike diplomer utstedt av Robert og Hugh, forteller oss om en realitet der de også etablerte en sterk innflytelse i England. I samme undersøkelse estimerte Crouch at det foregikk en nedgang på omtrent 75% av germanske fornavn hos nobiliteten i England, en utvikling som forteller oss at Le Patourel nok ikke var langt fra en form for realitet i hans framstilling.¹²⁰

Problematikken med Le Patourels teori er at den ikke er fleksibel. Dersom det kan identifiseres grupper med aristokrater, hvis interesser ikke samsvarer med Le Patourels syn, så vil teorien hans brytes ned. Det er helt riktig at det øverste sjiktet av det normanniske aristokratiet hadde engelske eiendommer, men andelen av disse er utelendig, og uansett var det enkelte som ikke hadde engelske interesser. Dette kunne være fordi de ikke hadde blitt belønnet med landområder i England i tiden etter 1066,¹²¹ eller fordi en anglonormannisk familie hadde splittet opp eiendommene sine i arvetvister.¹²² Samtidig eksisterte det anglonormanniske familier som også hadde interesser andre steder i Frankrike. Dette kunne være interesser som var så betydelige at det blir mer rettmessig å kalle dem fransknormanniske enn anglonormanniske. For å vurdere hvorvidt enkelte aristokraters interesser lå mer i ett område enn et annet, kan en betrakte handlingsmønsteret deres. Dersom aristokrater med engelske land primært utførte ekteskap, konsoliderte områdene sine, og bygget nettverk i Normandie og Frankrike, kan de ikke ses på som anglonormanniske i interesser på samme måte som det Le Patourels syn aksepterte. Langs den normanniske grensen var det mange slike tilfeller. Herrene av Gisors hadde heller franske interesser, og det samme kan sies om herrene av Baudemont. Selv om de hadde flere titler i både Sussex, Suffolk og Hampshire, var ikke dette len de brukte en stor mengde tid og ressurser på å konsolidere. Ifølge Green og Crouch har lignende mønster blitt identifisert langs den skotske og walisiske grensen. Herrer der var mer opptatt av det aristokratiske nettverke der enn i Normandie.¹²³

Når det gjelder Le Patourels andre argument, at dette var utbredt selv nedover i den aristokratiske samfunnsorden, vil en møte flere metodologiske problemer. Få ganger gir kildene oss glimt ned i de lavere sjiktene av samfunnet, og de gangene vi faktisk møter på kilder som beretter rundt lavadelige, gir de sjeldent noen beretning rundt alle landområdene de hadde. Selv om aristokratiet var fullstendig klar over sin sosiale rang, slekt og tilhørighet, ble

¹²⁰ Crouch 1994: 54-6

¹²¹ Power 2004: 200-1

¹²² Eksempler på at de anglonormanniske eiendommene ble mindre integrert finnes i kapittel 3. Det skal sies at det finnes eksempler som vitner om en motsatt realitet, men at det eksisterte tilfeller hvor de ble splittet, gir oss grunnlag til å motsi Le Patourels syn.

¹²³ Green 1984: 47-61, Crouch 1994: 59

ikke dette berettet i kildene. Det er tenkelig at mange av de lavere deler av aristokratiet også ble belønnet med anglonormanniske interesser, men hvorvidt de samlet innehadde fellesinteresser på begge sider av kanalen, virker lite sannsynlig. De metodologiske problemene gjør dermed at vi ikke blindt kan akseptere Le Patourels syn, men det gjør også at vi ikke kan totalt løsrive oss fra det heller. At han overdrev med sin vurdering, virker likevel rimelig.

Å bruke benevnelser som homogenitet må en være forsiktig med. Vi vet for lite om hvordan mennesker for 900 år siden tenkte og oppfattet forhold. Le Patourels argumentasjon var nok trukket for langt, og viser lite rom for modifikasjoner. En alternativ vurdering, da basert på konsensusen blant historikerne og de kildene vi gikk inn på i forrige kapittel, var at det anglonormanniske aristokratiet var en betydelig maktfaktor som kunne styre politiske utviklinger.

2.3 Angevin-riket

I dette kapittelet vil det redegjøres for de store endringene i den politiske konteksten. Gjennomgående vil aristokratiets rolle i disse endringene fremmes, og det vil argumenteres for hvorfor de må ses på som en sentral legitimerer av kongeriket. Siden dette kun angår kontekstuelle forhold, er det ikke viet noen stor plass til dette kapittelet. Formålet er heller å vise hvilke politiske forhold som aristokratiet eksisterte innunder forut for 1204.

2.3.1 Angevin-rikets etablering og aristokratiet som hovedaktør

Fra midten av 1100-tallet skjedde det store politiske endringer i Vest-Europa. Borgerkrigen under kong Stefans regjeringstid ble avsluttet, og Henrik II ble anerkjent og kronet som Englands nye konge. Henriks legitimitet kom gjennom hans mor, keiserinne Maud, som var datter av Henrik I, konge av England og hertug av Normandie. Henriks far var greve Geoffrey av Anjou, og senere hertug av Normandie. I 1154 giftet han seg med Eleanora av Aquitaine, som hadde den mest ettertraktede medgiften i hele Europa. Generelt var det tre metoder en kunne skaffe seg makt på: arv, ekteskap og krigføring. Dette har vært konsensusen i historieforskningen i lengre tid.¹²⁴ Selv om moderne historikere liker å si at de har tatt avstand fra 18- og 1900-tallets nasjonaldeterministiske tanker og 1900-tallets sterke tro på middelalderstaten, mener jeg at det eksisterer et godt grunnlag til å si at den moderne forskning

¹²⁴ Aurell 2007: 1; Bartlett 2000: 22

ligner mer på forgjengernes tanker enn de selv vil innrømme. Jeg mener at moderne historikere ofte har plassert kongene som legitimerer av kongerikets eksistens, og at kongens makt ofte blir sterkt overdrevet. Dagens historiografi ligner mer på en kombinasjon av en fortelling om kongefamilien og dens kongerike. Her er ikke poenget å avskrive den historiske konsensusen som feil, men den vier alt for lite plass til aristokratiets rolle. Henrik II sin historie om arv, ekteskap og krigføring var helt klart sentral, men hadde det ikke vært for sentrale aktører fra aristokratiet, ville ikke Henrik II vært mer enn en greve av Anjou. En konge kan ikke alene vinne tronen, han trengte mektige og rike stormenn til å støtte ham. Problemet virker derfor å være at kongemakten nesten alltid blir diskutert og vurdert ut ifra kongens makt overfor aristokratiet. Hva om en begynner i andre enden og vurderer aristokratiets makt overfor kongen? For å se aristokratiets sentrale posisjon gjennom 1100-tallet, se kapittel 2.2.1.

Uansett hvilke faktorer som fremmes var realiteten at Henrik II endte opp som den mektigste landeieren i Frankrike. Hans autoritet strakte seg fra grensen til Skottland i nord, til Pyreneene i sør. I Irland etablerte han herreskap, og han mottok hyllest fra greven av Toulouse.¹²⁵ I denne økningen av territorium kan vi se at aristokratiets rolle enda sto sterkt. Viktigst for Henrik II var at Normandie og England forble sterkt integrert. Disse regionene må forstås som hjertet av kongens innflytelse. I forhold til andre regioner var de svært godt administrert, og de brakte dessuten med seg mye rikdommer.¹²⁶ Henrik II sin strategi for å holde England og Normandie integrert, virker å ha vært basert på interessene til det anglonormanniske aristokratiet. Flere aristokrater fikk, gjennom motivasjon fra kongen, økt forbindelsene over kanalen. Eksempler på dette var Éstouteville, Vernon og Marshal-familien. Mer om dem vil utdypes i kapittel tre. Det viker plausibelt at kontinuiteten av anglonormanniske interesser ble sentralt i å holde riket stabilt, men historikernes generelle betraktning virker å mene noe annet. For dem var det personlige kvaliteter hos Henrik II som holdt riket samlet. Var dette tilfellet?

2.3.2 Aristokratiets plass i rikets forvaltning

Å skylde på Henrik II sine personlige kvaliteter som avgjørende for rikets eksistens kan ikke historikere klandres for. Dette fordi det langt på veg er beviselig. Walter Map skrev i sin tid at Henrik II var en utålmodig konge, som ikke ventet på å forstyrre halve den katolske verden.¹²⁷

¹²⁵ Clanchy 2006: 1; Bartlett 2000: 21-3

¹²⁶ Gillingham 2007: 55; Powicke 1961: 42

¹²⁷ Select Charters red. W. Stubbs (9th edition, 1913), ps. 176

Kongens klerk Peter av Blois skildret en rastløs konge som alltid var på hesteryggen. Dersom han hadde utlyst i forkant når han skulle reise, ble dette aldri overholdt. Han reiste alltid før det han hadde gitt informasjon om.¹²⁸ Henrik II sin rastløshet gikk ikke ubemerket utenfor Angevin-riket. Etter at Henrik II hadde reist enorme avstander på kort tid uttalte kong Filip II av Frankrike at han må ha flydd i stedet for å reise med hest og båt.¹²⁹ Henrik II sine kontinuerlige reiser virker som en sentral del av administreringen av riket, og det må fremmes at dette var gunstige kvaliteter å besitte for en konge over et slikt område. Av historiker Micheal Clanchy blir det ambulerende kongedømmet til Henrik II vurdert som definisjonen av hans regjeringstid, og som en av de viktigste komponentene bak at Angevin-riket overlevde så lenge som det gjorde.¹³⁰

Opp mot Clanchys teori mener jeg de personlige kvalitetene til Henrik II er trukket for langt. Henrik II var ikke alene i å administrere Angevin-riket. I stedet var administreringen en kollektiv-innsats. Hans makt måtte delegeres. I de fleste regionene hadde kongen egne tjenestemenn som hadde administrative roller. Det kunne være økonomiske, juridiske, religiøse og politiske formål som de ulike rollene dekket. Eksempler på slike roller var *justitarius* av England, *seneskalk* av Normandie, *exchequer* av Normandie med regionale oppgaver, og *bailiffer*, *sheriffer*, og *prévôster* med lokale oppgaver.¹³¹ Disse tjenestemennene må ses på som en av de fremste komponentene i å holde Henrik II sitt enorme konglomerat samlet. I tider hvor Henrik II ikke var til stedet kunne disse likevel virke inn og gjøre kongelige oppgaver. Makten disse hadde varierte fra region til region. I England og Normandie hadde de tradisjonelt sett mye handlingsrom til å administrere på vegne av kongen, mens i Anjou og Aquitaine hadde de mer begrenset og variert handlingsrom.¹³² Grunnen til at forvalterne av Normandie hadde mye mer handlingsrom virker å kunne kobles til at hertugen tradisjonelt har hatt stor makt der. Den kontinuerlige trusselen fra bretoner og angeviner i vest, gjorde at hertugens vasaller der hadde vanskeligheter i å danne opposisjoner mot hertugen som satt i Rouen. Samtidig hadde hertugen flere privilegier som gjorde makten hans enda mer stabil. Han hadde monopol på jurisdiksjon, hvilket gjorde at hertugen kunne komme i mer direkte kontakt med sine undersåtter. Hertugen kunne også nyte godt av den normanniske lov om vergeskap. Loven gikk ut på at hvis en vasall døde og arvingen var umyndig, så kunne hertugen holde landene til vasallen, samt holde arvingen i verge til myndig alder, for å så gi landene tilbake til arvingen. Resultatet var at

¹²⁸ Peter of Blois, brev 14, *Patrologia Latina*, CCVII. 48-9

¹²⁹ Ralph de Diceto *decani Landoniensis opera historica* I, W. Stubbs (red.): 351

¹³⁰ Clanchy 2006: 99

¹³¹ Warren 1978: 23

¹³² Gillingham 2007 & Powicke 1961: 26-42

hertugen kunne nyte godt av en mer direkte kontroll over sine len mens vergeskabet pågikk, samtidig som han kunne manipulere og påvirke arvingen. Det virker som at seneskalken av Normandie arvet flere av hertugens privilegier når han tredde inn i rollen i kongens fravær.¹³³ Det er ikke utenkelig at den tradisjonelle makten hertugen har hatt over normannerne var noe som også den franske kongen senere dels kunne overta. Dette vil jeg komme inn på igjen i kapittel syv.

Men hvem var det som ble bekledd disse administrative rollene i Angevin-riket? Siden Henrik I ble disse rollene i økende grad bekledd av medlemmer i aristokratiet, men det var ikke hvem som helst som fikk disse posisjonene. Både Henrik I og Henrik II virker å ha hevdet at det tryggeste for rikets stabilitet var å velge medlemmer fra de mer beskjedne deler av aristokratiet. I april 1178 reiste Henrik II til Normandie og ansatte flere lavadelige som forvaltere. Det ble de valgt på bakgrunn av 'tryggheten for han selv og kongeriket'.¹³⁴ Mektige aristokrater hadde naturligvis et større ressursgrunnlag til å utøve en sterkere innflytelse i de regionene de skulle administrere, men de hadde også en større mulighet til å misbruke posisjonen til å fremme egeninteresser.¹³⁵ Her ser vi at kongen av England var fullstendig klar over hvilken makt aristokratiet potensielt kunne besitte, og i lys av dette måtte de gjøre utradisjonelle valg hvor menn fikk posisjoner som ikke samsvarte med deres sosiale status. En av disse lav-adelige var Guérin de Glapion, seneskalk av Normandie fra 1200 til 1201. Han dukker opp i kildene fra 1190-tallet,¹³⁶ og en får inntrykk om at det er en mann som kom seg opp i rang gjennom en blanding av personlige kvaliteter og herrers nåde. Førstnevnte fordi han må ha blitt anerkjent som rett mann til de posisjonene han fikk. Han var mest sannsynlig fra Glapion, et beskjedent landområde i det vestlige Normandie, med tilknytning til Sainte-Scolasse, hvor det var en borg som Glapion skyldte et halvt *knight's fee* til.¹³⁷ I følge Power var denne tilknytningen svært relevant, siden Sainte-Scolasse tilhørte Gloucester, hvis jarl mellom 1189 til 1199 var den kommende konge, Johan.¹³⁸ Det var dermed sannsynlig at dette var én av kanalene som gjorde at han ble anerkjent av Johan som riktig mann til å inntre som seneskalk av Normandie. Likevel fremmer Power at det ikke er fullkomment beviselig at

¹³³ Ibid: 26-42

¹³⁴ *Gesta regis Henrici secunda Benedicti Abbatis*, Stubbs (red.) 1867: 198

¹³⁵ Power 2009: 153

¹³⁶ Ibid: 153-192

¹³⁷ *Recueil des histories des Gaules et de la France XXIII*, 1894 Bouquet & Delisle (red.): 618

¹³⁸ Johan var på denne tiden gift med Isabella av Gloucester, hvis ekteskap ga han tittelen jarl av Gloucester. Ekteskapet tok slutt da Johan ble konge. Dette var fordi det ble nødvendig å gifte seg med noen som brakte med seg en sterkere politisk allianse. Valget falt på Isabella av Angoulême. For å lese mer om Johan og hans ekteskap, se: Warren 1961: 30, 64-69

Gloucester hadde overherreskap over Sainte-Scolasse. Hvis dette ikke var tilfellet, kan det tenkes at Guérin ble anerkjent gjennom at et manglende tilstedeværende herreskap gjorde mindre landeieres talenter synlige.¹³⁹ Uansett hvordan dette skjedde, er det interessant at mindre landeiere fra det angлонormanniske aristokratiet ble valgt til å inntre i å kunne administrere en så sentral region som Normandie. Guérin vil undersøkes nærmere i kapittel fire.

Til nå har jeg vist at i de politiske endringene utover 1100-tallet, var aristokratiet sentrale aktører. De påvirket den politiske utviklingen, og de besatt sentrale administrative posisjoner. I lys av dette er det vanskelig å tro på den historiske konsensusen som heller har fokusert på personlige kvaliteter hos kongen. Naturligvis er dette også sentralt, men aristokratiet virker å ha hatt en langt større makt enn det som historiografien har påpekt. Dette er viktig fordi det bygger under forståelsen av hvordan aristokratiets rolle også kunne være sentrale i de politiske endringene som skjedde etter 1204. Men først må det vurderes hvorvidt aristokratiet ble økende integrert utover 1100-tallet, eller om vanskelighetene i å holde eiendommer på begge sider av kanalen gjorde at flere forbindelser brøt sammen med tiden.

¹³⁹ Power 2009: 156-7

Kapittel 3 Anglonormanniske forbindelser utover 1100-tallet

Selv om overkanal-riket ekspanderte med innlemmelsen av regioner som Aquitaine, Anjou og Bretagne, forble forbindelsene mellom England og Normandie den mest tydelige gjennom resten av det tolvte århundre.¹⁴⁰ Det ble ikke forsøkt å danne lignende forbindelser mellom noen andre regioner. Det er riktig at det hendte at menn fra angevin-kongenes hoff kunne ha karrierer og eiendom som ga dem over-kanal interesser, men slike situasjoner skjedde sjeldent, og det blir ikke presist å si at dette var menn som utgjorde en egen aristokratisk klasse.¹⁴¹ Slik Stevenson har fremmet, var det ikke bare den verdslige delen av samfunnet som bandt England og Normandie sammen; landene delte også på en geistlighet med flere nettverk som strakte seg over kanalen. Samtidig var England knyttet til kontinentet gjennom økonomiske bånd fra handelsmenn som tjente mye på å bringe engelsk ull over til kontinentet.¹⁴² Med andre ord; eksisterte det et godt grunnlag til å vurdere nettverkene mellom England og Normandie som svært verdifulle for flere deler av samfunnet.

3.1 Eksempler på at forbindelsene ble svekket

Samtidig har det ikke vært en konsensus blant historikere om hvor sterke de anglonormanniske forbindelsene til det verdslige aristokratiet var. Var det slik at de egentlig var på vei bort mot slutten av det tolvte århundre, eller finnes det grunnlag til å si at det var en kontinuitet gjennom hele perioden? Historiker Emily Tabuteau har hevdet at de fleste anglonormanniske familier valgte å splitte opp eiendommene sine i arvetvister, slik at den ene arvet engelske len, mens den andre arvet normanniske len.¹⁴³ Det som her menes er at det straks utviklet seg en engelsk gren og en normannisk gren i familiene. Hvorvidt de fleste gjorde dette virker å være noe overdrevent, men det finnes godt grunnlag til å hevde at noen gjorde dette. La-Haye familien, som hovedsakelig var basert i Normandie, er et nærliggende eksempel. Etter at faren Richard de la Haye døde i 1169 eller 1171,¹⁴⁴ ble det ikke umiddelbart dannet en gren på engelsk og normannisk side mellom de tre døtrene, men i august 1189 kan vi se at den eldste datteren

¹⁴⁰ Stevenson 1974: 1

¹⁴¹ Bartlett 2000: 23

¹⁴² Stevenson 1974: 1

¹⁴³ Tabuteau 1991: 141-69

¹⁴⁴ Den normanniske munken Robert av Torigni berettet at "Richardus de Haie" døde i 1169 og etterlot seg tre døtre «filiis tres». Se: *Chronicles of the reigns of Stephen, Henry II, and Richard I, IV*, Howlett (red) 1884: s. 241. Det som gjør at vi ikke kan stole fullt på Robert beretning var at *The Red Book of the Exchequer* berettet at Richard skal ha gått bort i Lincolnshire i 1171. Se: *Red Book of the Exchequer*, i, *Knights fees*, s. 55.

Nicola, med sin ektemann Gerard de Camville, hadde arvet eierskap over de engelske landområdene i England og Normandie.¹⁴⁵ I Lincolnshire hadde hun også arvet konstabelskapet over borgen i Lincoln, som hun dessuten forsvarte i 1217.¹⁴⁶ De yngre søstrene, Gille og Isabelle, virker ikke å ha arvet noen eiendommer umiddelbart, men i 1231 skrev klerken Henrici Bracton at de to døtrene, under kong Rikard I sin regjeringstid, skal ha arvet de normanniske landene som de deretter delte mellom seg.¹⁴⁷

Å dele de normanniske eiendommene til en del og de engelske til en annen virker som en logisk ordning som samtidig løste mange arvetvister. I tillegg må det forstås at dette naturligvis brakte med seg en svekkelse på de verdslige forbindelsene mellom England og Normandie. En annen familie som gjorde en lignende avgjørelse, var Vernon-familien. Richard de Vernon ga fra seg sine normanniske eiendommer nær Les Andelys i bytte mot land i Berkshire, hvis bevilging brakte med seg en kontant avslutning på de normanniske interessene til Vernon-familien.¹⁴⁸ Det kan tenkes at mange familier anså det som utfordrende å forvalte eiendommer på begge sider av kanalen, og at dette kan ha vært en av årsakene til at mange valgte å gjøre det samme som La-Haye og Vernon-familiene. Ut ifra de nevnte tendenser, kan det ses på som realistisk at forbindelsene var på vei bort mot slutten av 1100-tallet.

3.2 Eksempler på at forbindelsene ble sterkere

Likevel eksisterer det flere eksempler som henter om en motsatt realitet. Éstouteville-familien er et godt eksempel. Familien hadde sin opprinnelse i Étouteville-sur-Mer i Normandie. Under Henrik I sin regjeringstid var patriarken i familien Robert I Étouteville. Han døde i 1106,¹⁴⁹ og etterlot sønnen Robert II.¹⁵⁰ Robert II ble gift to ganger. Først med Jeanne Talbot, som døde ung og etterlot sønnen Nicholas.¹⁵¹ Deretter med Erneburg, hvis ekteskap blant annet resulterte i sønnen Robert III og William.¹⁵² Power har hevdet at det var i regjeringstiden til Henrik I at Étouteville-familien først splittet opp i en normannisk og en engelsk gren, da med Robert II sin

¹⁴⁵ Kong Rikard I bekreftet at "Gerardo de Canuilla et Nicolæ uxori sue" fikk all arv i England og Normandie fra "Rob de Haia [bestefaren til Nicola] et R[ic] de Haia. Se: *Ancient charters, royal and private, prior to A.D. 1200*, X, Round (red.) 1888: 91.

¹⁴⁶ *Patent Rolls of the reign of Henry III, 1215-1225*, 1901: 32

¹⁴⁷ *Bracton's Note Book*, ii, William (red.) 1887: 391-3

¹⁴⁸ Historical Manuscript Commission: *The Manuscripts of his Grace the Duke of Rutland, K.G., preserved at Belvoir Castle*, iv., 21-2

¹⁴⁹ Orderic Vitalis, *Historiæ ecclesiasticæ libri et tredecem*, IV, Prévost (red.) 1838: 226, 231, 234.

¹⁵⁰ *Liber vitæ Ecclesiæ dunelmensis*, Stevenson (red.) 1841: fol. 44, s. 60

¹⁵¹ Morandière 1903: 31

¹⁵² *Catularium abbithiæ de Rievalle, Ordinis cistercinsis funatæ anno MCXXXII*, 1889: 80.

død.¹⁵³ Det virker mer nærliggende at det var under kong Stefans regjeringstid, siden Robert II døde etter *Fanenes slag* i 1138.¹⁵⁴ Fra da av virker familien å ha splittet opp i en normannisk gren med Nicholas og William, og en engelsk gren med Robert III.¹⁵⁵ Det kan godt hende hver av grenene innehadde mindre landområder på andre siden av kanalen, men brorparten av landområdene virker å ha blitt fordelt i to grener. Da sønnen til Nicholas giftet seg med den engelske Leonia av Salisbury ble den normanniske grenen igjen anglonormannisk.¹⁵⁶ Leonia var nemlig av engelsk slekt på både far- og morsiden. Hennes avstamning blir bekreftet av flere kilder. Den som mest deskriptivt gjør dette er *Rotuli de dominabus* fra 1185: «*The wife of Robert de Stuteville is by the gift of the Lord King, and of the parentage of Edward de Salesbury on her father's side, and on her mother's side, she is the descent of Roger de Reimes [...].*»¹⁵⁷ Ifølge utdraget var hun konen til Robert de Stuteville. Hennes far var Edward de Salisbury, og at gjennom hennes mor stammet hun fra Roger de Rames. Denne avstamningen ga henne både normanniske og engelske land i arv. Rames var et len som lå ved byen Le Havre ved munningen til elven Seine. Bekreftelsen av at hun eide dette landet finnes i et diplom datert til 1169 hvor hennes ektemann Robert ga flere gaver til Valmont-klosteret i Normandie. Blant disse gavene var en mølle i '*honore ramorum*', som kan identifiseres som Rames.¹⁵⁸ *The Red Book of the Exchequer* forteller oss at hun også hadde flere landområder i England. I Essex står det at hun eide et len kalt «Biham» til en verdi av en halv *knight's fee*, altså et landområde som var tilstrekkelig til å støtte en halv ridder. Biham kan være Dedham, en landsby like nord-øst for Colchester. I sitt eget navn hadde hun også et len til en verdi av 15 *knight's fee* i Nottinghamshire og Derbyshire i 1210 eller 1212.¹⁵⁹ Ekteskapet mellom Leonia og Robert er dermed av stor interesse, da det forteller oss om en realitet hvor Roberts normanniske interesser

¹⁵³ Power 2007: 95

¹⁵⁴ Robert II blir nevnt som en av lederne av Fanenes slag i 1138. Se: *Simeonis monachi Dunelmensis Opera Omnia*, ii, Arnold (red.) 1965: 295

¹⁵⁵ Nicholas interesser virker å primært ligge i Normandie, da mesteparten av hans handlinger fant sted i Normandie. I 1151/53 sår Nicholas nevnt som vitne i en donasjon fra Henrik II til klosteret av Mortemer. Se: *Recueil des actes de Henri II*, i, Delisle (red.) 1916: 43. I 1172/78 står både Nicholas og Robert nedskrevet som viter på en donasjon gjennomført i Rouen av Henrik II til klosteret i Valasse. Se: *Recueil des actes de Henri II*, ii, Delisle (red.) 1920 : 96-8. *Infeudationes Militium* nevner en «*Nicholaus de Stoteville*» med én ridder for landet Dodeauvilla. Den nevner også "*Willelmus de Stoteville*", som også hadde én ridder i Dodeauvilla. Det virker dermed nærliggende å tenke at brødrene Nicholas og William arvet de normanniske lenene. Robert nevnes ikke i *Infeudationes Militium*. Se: *The Red book of the Exchequer*, ii, 637.

¹⁵⁶ For ekteskapet mellom de to, se: *Recueil des actes de Henri II*, ii, Delisle (red.) 1920: 347; «*Ex dono Robertde Stutevilla [...] Ex dono Leonie, uxoris predicti Roberti [...].*»

¹⁵⁷ *Rotuli de dominabus et pueris et puellis de donatione regis in XII comitatibus*, Grimaldi (red.) 1830: 38 ; *Uxor ROBERTI DE STUTEVILLE est donatione Domini Regis, et de parentela EDWARDI DE SALESBURIA ex parte patris, et ex parte matris est de progenie ROGERI DE REIMES [...].*

¹⁵⁸ *Actes de Henri II*, ii, Delisle (red.) 1920: 246-7

¹⁵⁹ *The Red book of the Exchequer*, ii, Hall (red.) 1896: 504, 565

og Leonias engelske interesser ble innviet mot slutten av 1100-tallet. I dette tilfellet har vi to svært innflytelsesrike familier i hver sine politiske interessesfærer som valgte, tross de praktiske vanskelighetene oversjøiske interesser brakte med seg, å knytte deres makt sammen. Med dette var ikke Roberts makt bare basert på de normanniske eiendommene. Gjennom Leonias navn fikk han en betraktelig sterkere innflytelse, rikdom og status.¹⁶⁰ Men Leonia og Robert var ikke de eneste som forsøkte å styrke båndene mellom England og Normandie.

En annen som viet en økende interesse for både England og Normandie mot slutten av 1100-tallet var William Marshal. Williams tid før ekteskapet med Isabel av Clare er allerede svært kjent blant historikere. Følgende vil det derfor skje en rask oppsummering. Han var sønn av Wiltshire-herren John Marshal. John var ikke noen spesielt prominent landholder. Ifølge biografien til William Marshal kom hans sentrale status gjennom av at han hadde bygget opp et tett nettverk av andre sentrale aristokrater.¹⁶¹ Siden William var fjerde sønn av John kunne han ikke forvente å arve noen titler. Derfor reiste William i ungdomsalderen til William Tancarville, en slektning på morsiden. Der ble han utdannet til ridder. Men der hvor flere riddere hadde egne len å basere seg på, var William av de landløse ridderne.¹⁶² Etter hvert ble han oppdaget av Eleanora av Aquitaine, som anerkjente William som en verdifull tjenestemann for Henrik 'den unge kongen'. Der forble William i lojal tjeneste frem til hans herre døde. Under Henrik ble William svært rik, både grunnet høye lønninger, og grunnet deres flere seire i turneringer.¹⁶³

Etter Henrik 'den unge kongen' døde, fortsatte William å være i tjeneste av Plantagenet-familien. I 1187, under regjeringstiden til Rikard I, ble han belønnet med et giftemål med en kvinne med en høyt ettertraktet medgift. William ble jarl av Pembroke og Striguil, samt herre av Leinster. I Normandie ble han, i sin kones navn, herre av flere prominente len. Der fikk han borgene av Longueville-sur-Scie, Meulers i nærheten av Dieppe, og Orbec i nærheten av Lisieux. Totalt var den normanniske medgiften alene på en verdi av seksti riddere,¹⁶⁴ hvilket er svært betydelig. Samtidig var ikke ekteskapet Williams initiativ. Det var Henrik II som initierte hele ekteskapet. Ekteskapet må derfor anses som et politisk middel fra Henrik II hvor han ønsket å gjøre nettverkene over Den engelske kanal enda tydeligere. Henrik II døde før ekteskapet ble gjennomført, men den politiske verdien av et slik ekteskap ble også anerkjent av Rikard I, hvis ekteskap var blant hans første handlinger som konge. Samtidig må vi ikke

¹⁶⁰ Clay 1952: 48-9

¹⁶¹ *History of William Marshal*, I, Holden (red.) 2002: linje 32-5

¹⁶² Crouch 2016: 23-41

¹⁶³ *Ibid*: 41-56

¹⁶⁴ Power 2003: 201

undervurdere Williams del i ekteskapet. For han betydde dette at han fikk muligheten til å utøve interesser i regionen hvor han hadde tilbrakt store deler av sin oppvekst. William var fast bestemt i å videre innlemme de normanniske lenene under seg. Dette vil jeg komme tilbake til senere i kapitlet.

En kilde som kan gi oss et godt grunnlag til å vurdere hvilken grad det anglonormanniske aristokratiets forbindelser enda levde i beste velgående mot slutten av 1100-tallet, er *Infeudationes Militium*. Kilden er i listet format, og omhandler hva alle kronvasallene i Normandie skyldte hertugen av riddere, samt hvor mange riddere de hadde i egen tjeneste. Totalt ligger innføringen på 210 kronvasaller, da inkludert de som ikke møtte opp i Caen august 1172. Ifølge Thomas Keefes estimering var det omtrent 2500 riddere som skulle yte tjeneste overfor kongen eller kronvasallen. Dette inkluderer altså riddertjenesten fra kronvasallene som ikke møtte opp, gitt at antallet riddere lå på gjennomsnittet av det som hadde blitt listet opp av de som møtte opp.¹⁶⁵

Som nevnt tidligere, var flere av kronvasallene i Normandie også landeiere i England. Blant dem finner vi jarl Hugh av Chester, som i tillegg til sine prominente eiendommer i England, hadde en eiendom i Saint Severus og i Biscasart som skulle svare til ti riddere til hertugen. En annen jarl som nevnes er Robert de Beaumont av Leicester, som også eide et len til en verdi av ti riddere.¹⁶⁶ Jarlene av Gloucester, Arundel, Warenne og Essex nevnes også.¹⁶⁷ Selv om flere av de som nevnes hadde mektige eiendommer i England, må ikke verdien av eiendommene i Normandie undervurderes. Power har fremmet at i flere av tilfellene kunne en finne aristokrater med mektige eiendommer i England, med tilsvarende, eller til og med rikere eiendommer i Normandie.¹⁶⁸

Det kan altså tenkes, med et holdepunkt på *Infeudationes Militium*, at forbindelsene levde i beste velgående i 1172. Hvordan ser dette ut i 1204? Kan det trekkes lignende betraktninger en hel generasjon etter undersøkelsen i Caen? Ifølge Stevensons estimeringer har vi et godt grunnlag til det. Hun estimerte at, av de 210 kronvasallene i 1172, var det hele 107 av dem (eller deres arvinger) som enda nøy godt av eiendom i begge land ved splittelsen i 1204.¹⁶⁹ Tallene virker overbevisende, men de kan også lure oss. Saken er nemlig slik; at vi

¹⁶⁵ Keefe 1984: 141

¹⁶⁶ Red Book of the Exchequer II: 626-7; Robert var blant de mer prominente landeierne i Normandie, og som en følge av dette var han blant de mest ivrige etter å fortsatt holde på både de engelske og normanniske eiendommene etter krigen. I 1204 var han med William Marshal til Filip II for å forhøre seg om mulighetene til å opprettholde de normanniske interessene. Se *History of William Marshal*, ii 2004: 145.

¹⁶⁷ Ibid: 626-7, 644-5

¹⁶⁸ Power 2007: 92

¹⁶⁹ Stevenson 1973: 202

ikke kan si med sikkerhet hvor sterke forbindelsene var før vi går nærmere inn på hvordan landeierne tilnærming til lenene var. Tidligere ble det nevnt at det er et godt grunnlag til å tenke seg at det var utfordrende for de anglonormanniske landeierne å forvalte eiendommer over så store avstander. Hvis dette var tilfellet, så er det heller ikke umulig å anta at de valgte å basere seg mest på den ene siden; og ikke bruke like mye energi på å maksimere utbyttet på den andre siden. Dersom det skal være mulig å identifisere slike holdninger, må vi se nærmere på noen eksempler.

3.3 Aristokrater med optimisme og pessimisme for fremtiden

Flere landeiere uttrykte en stor optimisme for sine normanniske eiendommer mot århundreskiftet. I 1247 klaget landeieren Alexander de Valle av Neaufve-regionen over en hall som jarl Robert av Leicester hadde reist i Rugles rundt år 1200 mot en årlig leie av tjue denarer, hvis leie ikke hadde blitt betalt siden den normanniske erobringen.¹⁷⁰ Selv om Robert fikk store inntekter fra sine len i England, blir bebyggelsen av hallen et bevis på at de normanniske len var verdt å satse på. Optimismen var synlig hos flere. I år 1200 gjennomførte Jarl Ranulf av Chester et ekteskap med søsteren til den anglonormanniske landeieren William de Fougères. Dette ekteskapet var spesielt relevant, da medgiften var land både i England og Normandie.¹⁷¹

Blant de mest optimistiske var William Marshal, som viet mye oppmerksomhet til konsolideringen av den normanniske medgiften fra Isabel. Williams konsolidering av de normanniske lenene virker å begynne rundt 1200. I mai 1200 bekreftet kong Johan et bytte mellom William og Roger d'Abenon, hvor William ga Roger et engelsk len i Chesterford, Essex mot Abenon i Normandie.¹⁷² I september, samme året, ble han gitt Chambois i nærheten av Argentan fra den engelske kongen.¹⁷³ Williams normanniske interesser fortsatte å øke. Han fikk eierskap av havnelandsbyen Le Pollet fra benediktermunkene i lenet hans i Longueville. Power har argumentert for at Williams ambisjon med dette eierskapet var å etablere et marked der for å tiltrekke seg handel fra Dieppe.¹⁷⁴ I 1198 donerte han, under hans kones samtykke, til munkene i Foucarmont, slik at de skulle kunne støtte de fattige i området. To år senere ser vi at han ga tre shillings og fire pence til det samme klosteret for et kjøp i Orbec.¹⁷⁵ I 1199 var

¹⁷⁰ *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, Delisle (Red.), 1904: no. 264

¹⁷¹ *The Charters of the Anglo-Norman Earls of Chester, c.1071-1237*, Barraclough (Red.) 1988: no.318

¹⁷² *Rotuli chartarum in turri Londinensi asservati*, Hardy (red.) 1837: 65

¹⁷³ *Ibid*: 75

¹⁷⁴ Power 2003: 206

¹⁷⁵ *Calendar of documents preserved in France*, i, Round (red.) 1899: nos. 193 & 194; det spesifiseres ikke hva kjøpet gjaldt, men dette viser igjen at William viet mye oppmerksomhet til sine normanniske len.

William og Isabel vitner i ekteskapet mellom normanniske Matthew de Lucy med engelske Denise av Long Crendon. Dette ekteskapet vitner om at både William og Isabel ønsket å innlemme de normanniske og engelske lenene.¹⁷⁶

Selv om nevnte eksempler viser at flere i aristokratiet så på fremtiden til det anglonormanniske aristokratiet med optimisme, finner vi også tilfeller av pessimisme. Det beste eksempelet her er Robert fitzWalter. Gjennom hans ekteskap med Gunnor de Valognes, fikk han len i Normandie. Gunnors len lå i Pays de Caux de Bray i det nord-vestlige Normandie. Den var beskjeden, og brakte kun med seg ti livres angevin årlig.¹⁷⁷ I 1190 ga Gunnor, og hennes daværende ektemann Durand de Hostillio, eiendommen til munkene av klosteret Notre-Dame-du-Pré, mot en årlig betaling på ti livres angevin, hvor betalingen skulle begynne i 1202. Da betalingen begynte, var Gunnor gift med Robert fitzWalter, herre av Dunmow i Essex.¹⁷⁸ Samme året gjorde Robert en avtale med prosten Gerard av Gournay, hvorpå de skulle få halve lenet mot at de skulle gi riddertjeneste til han. Det kan altså identifiseres en forminskning av lenet i en turbulent periode hvor skjebnen til Normandie var usikker. Det virker som at de forsøkte å få maksimalt utbytte fra de normanniske lenene, slik at hvis Normandie ble konfiskert av kong Filip, ville de ikke gå like mye i minus.¹⁷⁹

Basert på de ulike tendensene som har blitt identifisert, er det tydelig at det anglonormanniske aristokratiets forbindelser enda levde i beste velgående mot slutten av 1100-tallet. Tabuteau hadde nok rett i at det eksisterte tilfeller hvor aristokratiets handlingsmønster vitnet om at forbindelsene ble svekket, og Robert fitzWalters tilfelle fremmer dette. Dersom en finner mange flere eksempler på aristokrater som utøvet et tilsvarende handlingsmønster, kan en heller betrakte forbindelsene som nedadgående. En finner likevel grunnlag for å betrakte forbindelsene som fortsatt sterke utover 1100-tallet. I flere tilfeller virker dessuten aristokratiets handlingsmønster å vitne om en realitet hvor forbindelsene ble økende sammenvevd. Ekteskap på tvers av kanalen må kunne betraktes som spesielt viktig her. Som det ble fremmet ovenfor var ikke ekteskap bare en politisk handling hvor en ordnet seg politiske allierte. Det var også en uttalelse av optimisme for fremtiden. Et ekteskap, tross kanalens medbrakte vanskeligheter, var en investering i fremtiden. Barn skulle til verden, og trygge politiske rammer må betraktes som en viktig del av aristokraters vurdering. Et ekteskap må ses

¹⁷⁶ Power 2003: 206

¹⁷⁷ Power 2011: 10

¹⁷⁸ At Robert og Gunnor var gift i 1202 blir bekreftet i et *charter* som omhandlet kong Johans frikjennelse av Robert fitzWalter og hans kone Gunnors gjeld til jødene fra deres foreldres tid. Se: *Cartae Antiquae Roll 10*: no. 25.

¹⁷⁹ Power 2011: 11

på som et tegn på at de betraktet de anglonormanniske forholdene med optimisme. I andre tilfeller ser vi at den engelske kongen også kunne spille en avgjørende rolle. Som ble nevnt i kapittel 2.1, var det viktig for en konge med franske interesser at aristokratiet fulgte hans interesser. Dette ville medbringe politisk støtte i en verden hvor en ekstra alliert kunne være avgjørende. At Henrik II da var arkitekten bak ekteskapet mellom William Marshal og Clare-familien blir derfor spesielt sentralt for overlevelsen av de anglonormanniske forbindelsene. Aristokratenes handlinger virker å ha vært forholdsvis samstemte i å opprettholde forholdene med interesser på begge sider, og samtidskilden *Infeudationes Militum* bekrefter at, det mot slutten av 1100-tallet, enda eksisterte sterke forbindelser.

Så langt har jeg sett på perioden før splittelsen, men hva med perioden etter? Var det fortsatt mulig for aristokratiske familier å opprettholde kommunikasjon mellom hverandre? Her er det enda flere løse tråder, og en nærmere undersøkelse av dette vil være hensiktsmessig dersom en vil forstå alvorlighetsgraden splittelsen hadde på disse forbindelsene.

Kapittel 4 Konfiskeringen av anglonormanniske len

Sommeren 1204, etter overtakelsen av byen Rouen og borgene i Verneuil og Arques, var konfiskeringen av hertugdømmet komplett, og det anglonormanniske rikets kollaps var et faktum.¹⁸⁰ Selvfølgelig var ikke dette slutten på den overordnede konflikten, da det oppstod utbrudd til konflikt i 1206 og deretter i 1213-14, 1224, 1230-4 og 1242. Det var ikke før Paris-traktaten i 1259 at den engelske kongen sa fra seg sine krav til de franske lenene.¹⁸¹ Noe som gjorde 1204 til et viktig år var de store omveltningene i landeierskap som fant sted. På dette tidspunktet hadde de største deler av aristokratiet, i det anglonormanniske riket, len i både England og Normandie. For å kunne beholde sine len i Normandie, ble de nødt til å betale hyllest til den franske kongen, men hvis de gjorde det, kom den engelske kongen til å konfiskere de engelske lenene. Dermed oppstod det en dynamikk hvor aristokratiet måtte velge side.¹⁸² I dette kapitlet vil jeg undersøke den franske konfiskeringen av normanniske landområder. Dette er hensiktsmessig fordi påkjenningen konfiskeringen hadde på aristokratiet kan gi flere indikasjoner på eventuell pro-angevin sympati etter krigen. Hvis dette var en stor påkjennning på aristokratiet, og flere uttrykket misnøye med hvordan forholdene endret seg, støtter det opp under påstanden om at forholdene etter 1204 ikke var så harmoniske som flere historikere tidligere har fremmet. Det vil også bistå med å gi indikasjoner på hvor raskt det gikk for Filip II å innlemme hertugdømmet.

4.1 Den franske konfiskering og omdistribuering av normanniske len: 1202-1204

Filip II fikk etter hvert stor suksess under krigen. Flere av de normanniske grenseborgene hadde blitt erobret, og Johan, blant annet på grunn av behandlingen av nevøen Arthur, mistet støtten fra flere viktige magnater.¹⁸³ I mars 1204 erobret Filip II *Château Gaillard*, hvilket var det største gjennombruddet i krigen.¹⁸⁴ Helt siden Rikard I reiste borgen i 1196-7, hadde den stått

¹⁸⁰ Moore 2010: 3

¹⁸¹ Stevenson 1974: 1, 224; Power 2004: 446-7, 462-6; Baldwin 1986: 195, 210

¹⁸² Det eksisterer en konsensus rundt at landeiere måtte velge side. Blant historikere som fremmer dette finner vi: Moore 2010: 3; Stevenson 1974: 4; Power 2011: 2; Crook 2004: 101; Crouch 2002: 92

¹⁸³ Warren 1961: 81-2; Hvorvidt Johan drepte hertug Arthur av Bretagne blir fortsatt diskutert blant historikerne i dag. Selv om det enda er usikkerhet rundt dette, er det viktigste hva folk i samtiden trodde, og hvilken betydning det hadde for historien. Å ikke lenger ha Arthur i livet var svært uheldig for hvordan situasjonen utspilte seg videre. Arthur var nemlig en svært verdifull fange i enhver forhandling, samt også at han var lederen for de bretonske styrkene som kjempet i vest-Normandie.

¹⁸⁴ Château Gaillard ble bygget av Rikard I 'Løvehjerte' mellom 1196 og 1198. Den var den mektigste borgen i samtiden, og den var blant de siste forsvarsverkene før den normanniske hovedstaden Rouen. Det var ikke

som et symbol for Angevin-kongenes makt. Ved å bryte gjennom borgmurene, var Filip II bare noen få kilometer fra den gamle normanniske hovedstaden, Rouen.¹⁸⁵ Filip II sine styrker reiste ikke direkte til Rouen. Først måtte de temme områdene i det vestlige Normandie, og Caen ble derfor neste hovedmål. På vei dit stoppet han i Saint-Pierre-du-Dice, sentralt i det vestlige Normandie. Der utstedte han flere diplomer og brev som omhandlet overrekkelse av erobrede land. Borgermester André Propensée av Falaise var blant de som fikk eiendommer av Filip II:

[...] That we gave and granted in perpetuity to Andree Propensee, mayor of Falesia, our beloved and faithful one, and to his heirs, all the tenement with all its appurtenances, which Gul[bertus] de Laci held at Laceium and Campellos and all the tenement at Brael, as Hugh de Foquicton he held it in its entirety, and the whole fee of Corbet, as Robert Corbet held it of Robert, count of Alençon, and all the land which Adam de Bloquevilla and his brothers held with all their appurtenances at Bloquevilla and at Le Maisnil, so that if they would be worth every year, Andrew would pay us the same every year whatever the aforesaid land was worth more than a hundred livres. And so, without prejudice to our right and the possessions of Willem Crassus, which we retain for our work, we confirm the present page.¹⁸⁶

Diplomet, datert til mai 1204, forteller at borgermesteren av Falaise, André, ble generøst belønnet med flere len, som tidligere hadde tilhørt støttespillere av kong Johan av England. En av aktørene i diplommet var Gilbert de Lacy, som tilhørte en mektig aristokratisk familie som nøt godt av titler både i Normandie, Irland, Wales og England. Lacy-familiens len var derfor et perfekt eksempel på over-kanal interesser mot slutten av Angevin-rikets tid. Lacy-familiens interesser i Irland, Wales og England var mest sannsynlig noe av grunnlaget til at han valgte å støtte den engelske kongen i konflikten. Konsekvensen av dette var at områdene Lassy og

bare ugjenomtregeligheten til borgen som var spesielt med den, da den også spilte en sentral rolle som symbolet på angevin-kongenes makt. Siden Filip måtte trenge gjennom borgene langs den normanniske Vexin for å nå Rouen, ble erobringen av Château Gaillard et vendepunkt for krigen. For å lese om dette, se: Powicke 1961: 253-6

¹⁸⁵ Coulson 1984: 13-38; Powicke 1961: 145-164, 190, 204-7, 253

¹⁸⁶ Originalen av diplommet eksister ikke. Sitatet er en kopi av transkriberingen av den eldste formen av dokumenter, skrevet på 1200-tallet. For transkriberingen, se: Actes de Philippe Auguste, II: °792.; [...] *Quod nos dedimus et concessimus inperpetuum Andree Propensee, majori Falesie, dilecto et fideli nostro, et heredibus suis, omne tenementum cum omnibus pertinentiis suis, quod Gul[bertus] de Laci tenebat apud Laceium et Campellos et omne tenementum apud Brael, sicut Hugo de Foquicton illud integre tenebat, et totum feodum Corbet sicut Robertus Corbet illud de Roberto comite de Alençon tenebat, et totam terram quam Adam de Bloquevilla et fratres sui cum omnibus pertinentiis apud Bloquevillam et apud Le Maisnil tenebant, ita quod si hec predicta plus quam centum libre andegavensium singulis annis valerent, idem Andreas nobis redderet singulis annis quicquid amplius centum libris hec predicta terra valerent. Quod ut ets, salvo jure nostro et dominiis Willelmi Crassi, que ad opus nostrum retinemus, presentem paginam confirmamus. Actum apud Sanctum Petrum super Divam, anno Domini M° CC° III°o, mense maio*

Campeaux, ble gitt til borgermesteren av Falaise, hvis by ikke var langt fra landområdene.¹⁸⁷ Borgermesteren fikk ikke alle områdene som hadde tilhørt Gilbert. Noen av områdene i- og rundt Lassy og Campeaux ble året før gitt til Richard de Garancières, som stammet fra et landområde bare noen kilometer unna de nylig mottatte lenene. Richard ble gitt disse lenene som belønning for hans lojale tjeneste.¹⁸⁸ I utdraget ovenfor nevnes flere andre aktører. En av disse var Robert Corbert. Robert hadde lenet Corbert i regionen Alençon, hvis herreskap var under greve Robert d'Alençon. Greven hadde valgt å trosse Johan og støtte Filip i 1203, og kom derfor til å kunne beholde sine normanniske titler etter konflikten.¹⁸⁹ André skulle, ifølge diplomtet, betale en avgift for landet Corbert til Robert d'Alençon. Totalt, samlet med de tidlige eiendommene til Adam de Bloquevilla og Hugh de Foquictone, skulle belønningen til André hatt en verdi på rundt 100 angevin-pund årlig.¹⁹⁰

En skal naturligvis ikke undervurdere hvilken rikdom og makt en borgermester hadde på denne tiden. Det er riktig at Europa nord for Alpene var av en rural karakter. Dette betydde at makten en borgermester i Nord-Europa hadde, nok for det meste var begrenset.¹⁹¹ Samtidig må en ikke glemme at aristokratiske familier ofte hadde urbane interesser, som gjorde at det urban-baserte aristokratiet og velstående borgere ofte havnet inn i aristokraters nettverk. Selv om det i flere tilfeller oppstod konflikter mellom aristokratiet og velstående borgere,¹⁹² var nok realiteten at det oftest var nært samarbeid mellom partene som ofte ble utartet til økonomisk vekst og vinst for begge parter.¹⁹³ Men Falaise var ikke av den størrelsen som nabobyen Caen, eller hovedstaden Rouen. Dette betydde at en må regne med at André sin makt heller ikke var av det mest betydelige i regionen. En slik belønning kom dermed til å øke André sin status betraktelig. For en borgermester hadde disse landområdene og titlene mye å si.

¹⁸⁷ Veach 2014: 80, 237-71; de Lacy-familiens navn hadde sin opprinnelse i byen Lassy hvor Gilbert de Lacy var basert. Lassy var underlagt biskopen av Bayeux, og var overskygget av familiens mer prominente len i de britiske øyer.

¹⁸⁸ Actes de Philippe Auguste, II: °754

¹⁸⁹ *History of William Marshal*, II, Holden (red.): 131; *Robert, qui le jor fist grant honte, Quer, quant li reis li out donez Ses avers e abandonez E en la boche le baisa Le jor meïsmo l'abaissa. Tant tost, en icele jornee, Fist il la maveisse torne e se torna al rei de France E fist humage e aliance E mist les Franceis en sa vile.*

¹⁹⁰ Actes de Philippe Auguste, II: °792

¹⁹¹ Power 2013: 282

¹⁹² Flere eksempler dukker opp mellom 1000- og 1200-tallet i Normandie. Et kjent eksempel var fra da borgerne av Rouen gjorde opprør mot hertug Robert Curthose fro å støtte Vilhelm Rufus i 1190. Opprøret ble knust av Robert og Vilhelms yngste bror, Henrik I. De aktuelle borgerne ble, ifølge både Orderic Vitalis, henrettet. For dette, se: Orderic Vitalis, *Ecclesiastical History*, av Chibnall, iv: 220-6.

¹⁹³ William Marshal etablerte en havn i Le Pollet, og søkte dermed å trekke til seg handel fra fjernere landområder. Se: Power 2003: 206. Et annet eksempel var vin og salt-handelen som gikk langs elven Seine igjennom Rouen. Denne handelen inkluderte skipene til stormannen Robert fitzWaler og William de Briouze. For Robert fitzWalter, se: *Rotuli Normanniae in Turri Londinensi asservati* Hardy (red.): 78. For William de Beiouze, se: *Ibid*: 81.

Hva hadde Filip II å tjene på å gi slike belønninger til en borgermester av en middels stor by? Hele belønningen virker å falle inn under et mønster hvor Filip gjorde et forsøk på å fortløpende få byene og landsbyene han tok over på hans side. Det virker som at Filip II hadde et formål om å få de urbane områdene under seg. Det kan godt hende han gjorde dette fordi det ville gjøre konsolideringen av hans makt enklere. Bevilgingen av privilegier til borgere i andre urbane områder i samme år vitner om at dette var en bevisst strategi av Filip II.¹⁹⁴ Det kan godt hende konsolideringen av riket var blant årsakene til denne strategien, men en må også ikke glemme at det ofte var en fordel å ha de urbane områdene på sin side i en eventuell konflikt. De urbane områdene hadde blant annet vist seg å være en solid støtte for hertugen av Normandie opp gjennom historien. I 1201-2 forsøkte borgerne av Eu å støtte Johan, selv om dette gjorde at de trosset deres egen greve da han gikk i opprør.¹⁹⁵

Det en kan tolke ut fra dette diplomtet, var at Filip II – mens krigen enda pågikk – tok len fra den engelske kongens støttespillere, og ga det videre til stormenn som var lojale til ham. En slik handling har mer å si enn hva som synes fra overflaten. Det er viktig å presisere at den franske kongen drev en militær operasjon. Denne typen aktivitet krevde mye ressurser, tålmodighet og planlegging. Spesielt var det nødvendig med lojale støttespillere, som enten besittere av fortifikasjoner, eller som gode rådgivere. Det var ikke bare kongen alene som merket krigen. Det var også hans magnater, og lojaliteten fra disse var ikke gitt. Det var derfor høyst nødvendig for enhver aktør å vite at de ville tjene noe fra krigen. Det trengtes derfor en eller annen form for belønning. Ofte var disse belønningene noe som ble lovet at skulle gis ut etter krigen var over, noe vi blant annet ser i 1066 med Vilhelm I sin militære operasjon.¹⁹⁶ Andre ganger, spesielt hvor krigene ble mer langvarige, kunne det bli påfallende å belønne støttespillerne sine fortløpende under krigens gang. Dette var ikke bare for å blidgjøre hver enkelt som fikk belønninger, men også for å sende ut et 'signal' til andre om at hvis de fortsatte å hjelpe kongen, så kom de også til å bli belønnet.¹⁹⁷

En annen som ble belønnet var den tidlige nevnte Guérin av Glapion. Forut for den tid hadde han hatt flere administrative roller i Normandie. I 1200 hadde han klatret fra å være en beskjedne landholder i Guérin, i nærheten av Sainte-Scolasse-sur-Sarthe, til å etterfølge

¹⁹⁴ Actes de Philippe Auguste, II: °789-92 ; Hutton 1896 : 80.

¹⁹⁵ Power 2004: 426. Motivasjonen bak byens opposisjon var mest sannsynlig at hertug Rikard hadde brukt store ressurser på å finansiere forsvarsverkene i byen. For dette, se: *Magni Rotuli Scaccarii Normanniæ*, ii: 301, 386, 419, 444, 447.

¹⁹⁶ Bates 2001: 152-3

¹⁹⁷ Bloch 1961: 145-63

William fitzRalph's stilling som seneskalk av Normandie.¹⁹⁸ Dette var en stilling han hadde frem til 6 november 1201.¹⁹⁹ I mars 1202 reiste han til jarl Ranulf av Chester, samt også til baronene i Maine og Anjou, for å drive forhandlinger på vegne av kong Johan.²⁰⁰ I 1203 deserterte Guérin sammen med baronene i Maine.²⁰¹

To diplomer fra mai 1204 gir et innblikk i at Guérin, etter deserteringen, hadde gått over til den franske kongens side. Diplomene forteller at Filip II hadde belønnet sin lojale seneskalk av Normandie med titler og land i Moyon, Montpicon og Chambois.²⁰² Dette er spesielt interessant av tre grunner. For det første virker det som at Filip var klar over Guérins administrative gunster og kjennskap til Normandie, da han ser ut til å ha fått tilbake stillingen han fire år tidligere hadde fått fra den engelske kongen. For det andre er det interessant at Filip valgte en fra den gamle angevin-administrasjonen til å forvalte hertugdømmet. Kan en tenke at det var et forsøk fra Filip II å føre en kontinuitet i hvordan de erobrede områdene ble forvaltet? Ansettelsen av William av Roches som seneskalk av Anjou vitner om at dette absolutt kan ha vært tilfellet.²⁰³ ifølge Power kan dette ha vært en intensjon, men den ble ganske snart brutt ved innføringen av den nye myntenheten 'denier-tournai' for den gamle 'denier-angevin'. Dessuten ble stillingen seneskalk av Normandie fjernet i 1207.²⁰⁴ Samtidig kan en også finne eksempler på sterkere kontinuiteter i Normandie etter erobringen. Et eksempel på dette var de normanniske skikker, som enhver landholder i Normandie var pålagt til å følge.²⁰⁵ Den tredje grunnen til at belønningen er interessant var at Guérin var en som hadde desertert kong Johan. Ved å belønne Guérin viste han at hvis andre støttespillere av kong Johan gikk over til den franske siden, så kom de også til å belønnes på tilsvarende måte. Det var altså ikke noe å tape på å skifte side. Filip II sine belønninger av lojale støttespillere var en kontrast fra Johan, som viste liten vilje til å stole på sine støttespillere. I gjentatte situasjoner oppstod det misnøye rundt han da han heller brukte ressurser på å fundere leiesoldatene sine, enn de som ytre han tjeneste gjennom avtaler.²⁰⁶ Det kan tenkes at denne kontrasten mellom kongene var blant årsakene til

¹⁹⁸ Power 2009: 153-192; Powicke 1961: 173-4; Guerins veg opp i hierarkiet ble nevnt i litt nærmere detalj ovenfor.

¹⁹⁹ *Rotuli Scaccarii Normanniae sub Regibus Angliae*, ii: 501-2; Guérin ble etterfulgt av Ralph Tesson, som var seneskalk fra 23 november 1201, se: *Rotuli litterarum patentium*: 3

²⁰⁰ *Rotuli Litterarum Patentium*: 8

²⁰¹ Han må ha desertert før mikkelsmessen det året fordi Robert av Vieuxpont gjorde beregningene for lenene i 1203, og ikke Guérin selv. Se: *Magni Rotuli Scaccarii Normanniae sub Regibus Angliae*, ii, 1844: 552

²⁰² *Actes de Philippe Auguste*, II: °793, °802

²⁰³ *Ibid*: °829, °839, °840

²⁰⁴ Power 2009: 175

²⁰⁵ I nesten hver eneste bevilging av len etter krigen står det at lenene skulle styres etter normannernes skikker. Se for eksempel; *Actes de Philippe Auguste*, II: °935-939, °1224, °1260, °1400.

²⁰⁶ Warren 1961: 88-92

at Johan etter hvert møtte så sterk motstand blant sine egne. Krigen hadde nok heller ikke blitt så ensidig dersom Johan hadde ført en lignende strategi som Filip II.

Senere i mai nådde Filips styrker hertugdømmets hovedstad, Rouen. Der ble det satt i gang en beleiring. Den 1. juni 1204, ble det inngått en avtale mellom Filip og innbyggerne av Rouen; hvis det ikke var noe tegn til Johan innen 30 dager, kom de til å overgi seg for den franske kongen.²⁰⁷ På dette tidspunktet var Johan i England, og viste liten vilje til å reise tilbake til hertugdømmet for å møte Filip II.²⁰⁸ Det virker som at Johan hadde gitt opp krigen, og levde i håp om at hans gjenværende støttespillere skulle utføre et mirakel, eller at paven skulle makte å bryte inn og stoppe konflikten.²⁰⁹ Mens Filip II ventet på kapitulasjonen av Rouen, fortsatte han å gi konfiskerte len til sine støttespillere. Blant disse var Jean de Rouvre som skulle få landene til Roger de Bigot, hvilket skulle tilsvare en verdi av en årlig inntekt på 240 pund.²¹⁰ Et av de større belønninger ble gitt til marskalken Henry Clément. Som takk for sin trofaste tjeneste fikk Henry herreskapet over Argentan-borgen med jaktprivilegium i de omkringende skogene. Dette var en svært betydelig belønning, ikke bare grunnet borgens viktighet, men også fordi det blir presisert i samme diplom at donasjoner ble gjort til Henry fra Guérin av Glapion. Guérin skal ha gitt Henry regionen Pommainville, som ligger i nærheten av Argentan.²¹¹ Det er vanskelig å se for seg at dette var noe som Guérin ville ha gått villig med på, da dette kom til å svekke han betraktelig. Forut for bevilgingen hadde Guérin etablert seg som en av de mektigste herrer i Argentan-regionen, og ved å gi fra seg Pommainville, ble denne maktbalansen snudd på hodet. Selv om Guérins makt ble betydelig styrket i 1207 da to landområder i Argentan ble gitt av han av ridderen Peter de Juvigneio,²¹² kan denne utvikling betraktes som starten på slutten for Guérins makt.²¹³

²⁰⁷ *Actes de Philippe Auguste*, II: °803

²⁰⁸ Samtidsskriverne la skylden på at Isabella av Angoulême, med sin skjønnhet, holdt han sengeliggende hele dagen; og at dette gjorde at Johan ble helt fraværende fra sine kongelige plikter. Dette var skrevet av politiske fiender av Johan, som mest sannsynlig ville svekke hans stilling. Det bør også fremmes at Isabella var mye yngre enn Johan, og ekteskapet var nok heller basert på medgiften hun brakte med seg. For samtidsskriverne, se: Warren 1961: 75-6

²⁰⁹ Krigen var spesielt ugunstig for paven av to grunner. For det første hadde krigen en hemmende virkning på pavens planlagte korstog. For det andre var angevin-kongene nære allierte med Welf-dynastiet, som var en motvekt mot Hohenstaufen-dynastiets makt i det tysk-romerske rike. Hohenstaufen var i en konflikt mot pavens interesser. Paven forsøkte derfor å blande seg inn. Først beordret han erkebiskopene av Rouen om å ekskommunisere baronene som hadde desertert kong Johan, se: *Regesta pontificum Romanorum* I, Potthast (red.): no. 1673. Dette var til liten nytte, og i 1203 sendte han et pavelig legat for å forhandle om fred, se: *Ibid*, nos. 1921, 2009, 2181

²¹⁰ *Actes de Philippe Auguste*, II: °797

²¹¹ *Ibid*: °807

²¹² *Recueil des histories des Gaules et de la France* XXIII, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: no. 476, s. 140

²¹³ Power 2009: 178-183

Siden Henry var Filip II sin marskalk, kan det tenkes at belønningen av en slik borg av en slik status som Argentan, betydde at Filip II satte pris på rådgivingen fra Henry. Joseph R. Strayer har fremmet at det kan identifiseres et mønster hos Filip II, hvor han nesten alltid foretrakk å gi len til stormenn av militær bakgrunn. Ifølge Strayer var dette handlinger som kunne resultere i at områdene ble dårlig forvaltet, hvilket kunne være ugunstig for Filip II sin ambisjon om å sementere kontrollen over hertugdømmet. Dersom landområdene skulle bli bedre forvaltet, var det heller gunstigere å velge stormenn med bakgrunn innen forvaltning.²¹⁴ Hvorvidt Strayer hadde rett i argumentasjonen er vanskelig å si sikkert, da det ikke alltid blir presisert hvilken bakgrunn de som fikk landområder hadde. I noen tilfeller blir det riktignok nevnt; slik som med marskalken Henri Clément,²¹⁵ sersjanten Baudouin de Lihus,²¹⁶ og armbrøstmannen Pavoit,²¹⁷ men i de fleste tilfeller blir ikke slike bakgrunner nevnt. Samtidig må en huske at samfunnet på denne tiden var organisert militært. Vasaller mottok len mot å gi militærtjeneste. Med dette 'føydale' systemet i bakgrunnen, blir det lite hensiktsmessig å tenke på dette som en bevisst strategi fra Filip II. Det er riktig at han belønnet de som hjalp han i krigen, og det er også riktig at disse av og til hadde titlene marskalk eller sersjant, De fleste som ble gitt landområder var imidlertid allerede riddere eller andre typer landeiere. De hadde derfor bakgrunn og erfaring innen både krigføring og forvaltning. Naturligvis blir dette et forenklet bilde av det føydale samfunn, og det er riktig at det finnes flere unntak,²¹⁸ men dette var et samfunn basert på både det å leie land og på å yte militærtjeneste. Denne kombinasjonen gjorde at forvaltningen av lenene mest sannsynlig ikke ble det problemet, som Strayer har hevdet.

Til tross for at det sto spesifisert at borgerne av Rouen skulle vente i 30 dager før de kapitulerte, ble det etter hvert innlysende at Johan ikke kom til å komme. Borgerne av byen overga seg på St. Johannes døperens dag, den 24. juni 1204.²¹⁹ Det anglonormanniske rikets tid var med det omme.

²¹⁴ Strayer 1932: 108

²¹⁵ *Actes de Philippe Auguste*, II: °807

²¹⁶ *Ibid*: °995

²¹⁷ *Ibid*: °997

²¹⁸ For eksempel at kongen belønnet borgermestere eller borgere fra urbane områder. En kan også trekke frem belønningen av geistlige.

²¹⁹ Powicke: 263

4.2 Den fullstendige franske konfiskering av normanniske len: 1204-1205

Like etter krigen befant Filip II seg i en utfordrende og kompleks situasjon. Hvilken tilnærming skulle han bruke på sine undersåtter i det nylige erobrede hertugdømmet? Det virker usannsynlig, og i bestefall godtroende at han kunne stole fullstendig på dem. I tidligere splittelser mellom Normandie og England har vi sett at det anglonormanniske aristokratiet, grunnet deres oversjøiske interesser, var viktige forkjempere for foreningen av riket.²²⁰ Slike forhold var bestandig noe den engelske kongen kunne utnytte til sin egen vinning, og dette var noe kong Filip II ikke kunne overse. Slik som det kommende sitatet skildrer, gjorde han heller ikke det:

Know that the honor of Cravenchon, who was the Earl of Évreux, is of our demesne, and likewise the land of the Earl of Varenne is of our demesne, and likewise the land of Earl Arundel, and likewise the land of the Earl of Leicester, and likewise the land of Geoffrey de Sai, and likewise the land of the Earl of Clare, and likewise the land of the Earl of Meulan, and the honor of Montfort, who was the son of Hugh de Montfort, and the land of Robert Bertran, and all the other lands of the knights in England, likewise of our demesne [...].²²¹

Sitatet er fra påsken 1205, og forteller at kong Filip II hadde konfiskert lenene til flere av de mektigste landeierne i Normandie, samt lenene til alle riddere som hadde valgt å bli igjen i England. Flere av de nevnte aristokratene var mektige landeiere i England, og valgte nok sine engelske len av materielle årsaker.²²² En kan tenke seg at konfiskeringen var en stor påkjenning for flere landeiere, ikke bare fordi de normanniske eiendommene hadde en høy materiell verdi, men slik som det ble nevnt ovenfor; var det flere som hadde viet mye oppmerksomhet for å forvalte eiendommene på begge sider av kanalen.

Dessverre finnes det ikke noen mulighet til å gjøre troverdige beregninger over hvor mye land som endte opp i det kongelige domene fra Normandie. Kildetilfanget er rett og slett ikke tilstrekkelig. Likevel er det mulig å gjøre et dypdykk i ett av områdene i Normandie, og gjennom den informasjonen; kan en gjøre seg noen tanker rundt hvor berørt hvert område var av konfiskeringen. Dette kan vi gjøre på grunn av en liste som ble utarbeidet mellom 1205 og 1207. I overskriften av listen står det '*Escaete de ballia Lexov(iensi)*'. 'Escaete' betyr at det

²²⁰ Bartlett 2000: 14

²²¹ *Actes de Philippe*, II: °901; dette er en oversatt versjon av den trykte versjonen vi finner i nevnte kilde.

²²² En oversikt over valg som ble tatt, og en nærmere undersøkelse av hvordan konfiskeringen påvirket ulike landeiere, vil finne sted i neste kapittel.

gjeldene land har blitt konfiskert, og stedet det lå i var regionen Lisieux. I dag er Lisieux en liten by i Normandie, men på begynnelsen av 1200-tallet var dette en fogd med en stor utstrekning. På kartet nedenfor vises utstrekningen på ulike len som hørte til under Lisieux-fogdet.

Fogdet var delt inn i de mindre regionene: Cormilles, Lieurey, Bernay, Orbec, Gacé og Pays d'Ouche. Hver av disse var igjen delt inn i flere len; hvorpå mellom syv og tjueen len nevnes for hver region i listen. Det var helt sikkert flere len innunder hver region, men siden listen kun nevner konfiskert land, blir det ikke mulig å kvantifisere hvor mange len som var under hver region. I kartet er alle identifiserbare len markert med stjernetegn. rødt stjernetegn for len under Cormilles, blått for Bernay, lilla for Lieurey, oransje for Orbec, grønn for Gacé, og svart for Pays d'Ouche. Kartet illustrerer dermed utbredelsen av Lisieux-fogdet. En kan se at den strakte seg fra elven Risle i øst til elven Touques i vest. Sørøver strakte regionen seg helt til områdene rundt Gacé.²²³ Listen nevner den tidlige herren som eide hvert land, og deretter en verdisetting av landene.²²⁴ Mest sannsynlig var denne verdisettingen gjort fordi kongen trengte å vite hvor mye han kunne forvente å få av inntekter fra hvert len. Det kan tenkes at en tilsvarende liste også ble utarbeidet flere steder i hertugdømmet, men dessverre er det kun denne listen som har overlevd tiden. Sannsynlig var dette en liste som ble utarbeidet i formål om at kongen og hans

²²³ Nortier 1995; Michel var den første som undersøkte listen, og en transkribert versjon av den er å finne fra side 65 til 68.

²²⁴ Hver innføring har formatet: terra, navn på herre, navn på land, verdi som forventes fra land. For eksempel: Terra Girardi de Buceio, XL shilling. Se: Nortier 1995: 67

administrasjon skulle få en dypere oversikt og kontroll over det nylige erobrede hertugdømmet. Totalt var det 68 innføringer, hvilket virker å dekke store deler av den totale fogden. Det er ikke umulig å anta at mesteparten av land i Lisieux endte inn i kongens hender. Denne forståelsen passer overens med sitatet ovenfor, og en får inntrykk av at kongen ikke bare konfiskerte len fra kronvasaller, men også fra vasaller generelt. Samtidig kan en dessverre ikke bevise hvorvidt Lisieux-tilfellet svarer til forhold i resten av hertugdømmet. Flere av klagene i *Querimoniæ Normannorum* omhandler land som kongen hadde tatt til seg, men som flere hevdet var deres egne av rett. Mange av disse klagene referer til at problemet startet med den normanniske erobringen, hvilket bygger opp under ideen om at konfiskeringen var av et betydelig omfang.²²⁵

Filip II konfiskerte imidlertid ikke de normanniske len uten forvarsel. Han forsto selv at aristokratiet fortsatt hadde interesser i Normandie, selv om de kunne virke lojale til Johan under krigen. I biografien til William Marshal, som var ferdigskrevet rundt 1226, kan vi se at kongen hadde gitt et forvarsel før konfiskeringen: «*The king of France announced that all those who came to do him homage by a certain date would retain their lands. Then many a tear was shed, for a great many failed to come in time, and could hold no land from him thereafter.*»²²⁶ Tidligere ble det nevnt at Filip II sin konfiskering skjedde i påsken 1205²²⁷ Dermed er det nærliggende å tenke at aristokratiets frist til å betale hyllest var satt til den tid. Gjennom aristokratiets nettverk, og det faktum at kongen mest sannsynlig utlyste dette like etter kapitulasjonen av Rouen,²²⁸ kan en tenke seg at denne beskjeden hadde nådd ut til store deler av aristokratiet. Dette betyr at Filip II ikke kan betraktes spesielt urettferdig her. Han hadde gjort premissene tydelige, og aristokratiet hadde fått en rimelig tid å reagere på. Samtidig uttrykker sitatet en realitet hvor flere hadde forsøkt å reise til Paris, men ikke greid å nå frem innen fristen. I slike tilfeller kan det se ut til at kongen handlet uten nåde, og konfiskerte deres len. På en måte gir kongens handlinger mening, da han hadde gitt dem en frist med tydelige premisser. På en annen side må en huske at de som møtte etter fristen hadde valgt å risikere å miste sine engelske len, for å vise lojalitet til Filip II. Beskrivelsen om at mange tårer ble felt er svært interessant.²²⁹ Hvem det var som gråt vet vi ikke sikkert. Det kan være de som hadde

²²⁵ *Recueil des histories des Gaules et de la France* XXIII, Bouquet & Delisle (red.) 1894 QN: bla. nos. 7, 30, 40, 41, 273, 274, 277, 279, 295, 298

²²⁶ *History of William Marshal*, ii, Holden (red.), 2004: 145

²²⁷ Actes de Philippe, II: °901

²²⁸ Utlysningen måtte ha skjedd en god tid før påsken, og det er liten sannsynlighet at han ville vente lenge etter erobringen av hertugdømmet fordi et aristokrati med land på begge sider var lite gunstig for Filip.

²²⁹ *History of William Marshal*, ii, Holden (red.), 2004: 145

reist til å betale hyllest, men ikke kommet frem i tide. Det kan også være andre medlemmer av det normanniske aristokratiet, som mest sannsynlig kom til å miste mye av kontakten de hadde hatt med flere medlemmer av samme nettverk. Det at riddere og aristokrater gråter er ikke en uvanlig skildring å finne i tekster fra middelalderen, og siden biografien om William Marshal er litteratur, må gråtingen forstås som et litterært virkemiddel. Forfatteren forsøkte nok å fange emosjonene til leserne, fremfor å skildre noe som faktisk skjedde. Enhver følelsesskildring må dermed tas med en 'klype salt'. Likevel kan en ikke se bort ifra at skildringen fortalte om en form for sannhet. Uavhengig om det ble felt tårer eller ikke, forteller den oss at dette var en tøff påkjenning for de involverte. Det bygger også opp under ideen om at ikke alle fant seg raskt til rette under de nye forholdene som ble etablert av den franske kongen.

Konfiskeringen hadde dermed store konsekvenser for aristokratene som ikke reiste til Paris innen fristen, men vi kan også se at selv de som møtte innen fristen, fikk en stor påkjenning. Dette var ikke bare fordi de kom til å miste sine engelske eiendommer, da Filip II, til tross for at han nå hadde direkte kontroll over flere nye len, gjorde lite for å gi dem erstatninger. Ifølge Stevenson var Filip II en tydelig motsetning fra Johan, som ifølge henne; var ivrig etter å erstatte sine støttespillere, og da særlig i de turbulente periodene rundt Magna Carta.²³⁰ Det er imidlertid, til tross for Stevensons hevdelser, vanskelig å si sikkert hvorvidt Johan førte en slik strategi, spesielt i de første årene etter 1204. Det kan tenkes at utarbeidelsen av *Terre Normannorum* skjedde fordi kongen hadde en hensikt om å gi eiendommer i erstatning.²³¹ *Terre Normannorum* kan betraktes som en oversikt over konfiskerte eiendommer som tidligere hadde tilhørt anglonormanniske aristokrater, men som hadde valgt den franske siden i 1205. Selv om samlingen kunne brukes til å vite hvilke eiendommer som kunne gis ut, var dette heller usannsynlig. Mer sannsynlig var det at samlingen ble utarbeidet fordi kongen og administrasjonen ønsket en detaljert innsikt i hvor mye inntekter en kunne kreve fra de nye lenene i det kongelige domenet. Et annet formål kan ha vært at den var en gunstig samling i tider hvor normanniske stormenn ville skifte lojalitet tilbake til engelsk side. I slike tilfeller ville de nok ha foretrukket å få sine gamle eiendommer tilbake. Det må nemlig forstås at, selv om Normandie var under Frankrike, betydde ikke det at situasjonen ville forbli slik i all evighet. Både Johan og Henrik III hadde legitime krav på å ta tilbake områdene, og så lenge de hadde

²³⁰ Stevenson 1974: 214; å gi ut eiendommer i turbulente tider kunne være en fin måte å vinne støtte blant flere stormenn.

²³¹ *Terre Normannorum* ble utarbeidet i slutten av den anglofranske krigen (1202-04). Den inneholder en liste over eiendommer kong Johan konfiskerte fra de som valgte fransk side under- og etter krigen. For å finne kilden, se: *Rotuli Normanniæ in Turri Londonensi Asservati*, Hardy (red.) 1835. For en nærmere beskrivelse av kildens innhold, se: Moore 2010. I kapittel syv vil kildens relevans utover 1200-tallet forklares nærmere.

det, kunne de fortsatt vinne støtte hos flere stormenn som gjerne ville hatt sine gamle eiendommer tilbake i belønning. Mer om dette finnes i kapittel syv. Det finnes riktignok enkelte eksempler hvor Johan erstattet sine vasaller. I april 1205 like etter at Filip II hadde konfiskert alle len i Normandie, spurte greve William de Warenne av Surrey om å få reise til Frankrike for å betale hyllest til Filip for de tapte lenene hans i Normandie. Dette nektet Johan, og deretter ga han Grantham og Stamford i Lincolnshire i erstatning for hans tapte eiendommer i Normandie.²³² Et annet tilfelle var da Bilsington i Kent ble gitt til Henry av Sandwich. I teksten spesifiseres det at dette var en erstatning for hans tap i Normandie.²³³

Selv om det finnes enkelttilfeller, virker Stevensons fremstilling usannsynlig. Det virker mer sannsynlig at forholdene var motsatt av Stevensons syn. Det å ikke gi erstatninger til landeiere kunne kanskje ha vært en bevisst strategi, hvor de ulike landeierne ble mer motiverte til å støtte kongen i en eventuell ny krig i Frankrike? Ved å vinne en slik konflikt, ville de gamle forhold, med eiendommer på begge sider av kanalen, bli en realitet igjen. Å gjenerobre territoriene var dessuten et bevisst mål hos både Johan og Henrik III. Dette ser vi både gjennom forsøkene som ble gjort, og gjennom den harde innkrevningen av skatter som Johan påførte vasallene sine.²³⁴

Tross at Filip II ga ut en liten mengde len til normanniske vasaller, betydde ikke det at han ikke ga ut len i det hele tatt. Spesielt i de kommende årene etter 1204, finnes flere diplomer og dokumenter hvor bevilgingen av len var temaet, men dette var oftest len som ble gitt til lojale støttespillere eller stormenn fra andre regioner i Frankrike, snarere enn normanniske vasaller. Den tidligere nevnte Henri Clément ble i 1207-08 gitt len i Say og Pommainville fra greve Robert av Alençon og den tidligere seneskalken av Normandie, Guérin de Glapion. Ifølge denne avtalen skulle disse len holdes av Henri på vegne av kongen mot en årlig leie på 20 riddere.²³⁵ Et annet tilfelle var sersjant Baudouin de Lihus som i 1207, grunnet sin lojale tjeneste, fikk et område i Saint-Martin. Dette området var tidligere holdt av John Mauduit og Robert Mauduit, som mest sannsynlig var blant de som fikk sine normanniske eiendommer

²³² *History of the dukes of Normandy and the kings of England* 2021: 112; noe av grunnen til at Johan erstattet William var nok også slektskapet mellom ham og William. William var en illegitim sønn av greve Geoffroy V av Anjou. Dette betydde at han var halvbror med Johans far, Henrik II. Se også: *Rotuli litterarum patentium in Turri londinensi asservati* 1835: 56 'sciatis quod ssmisimus dilecto et fideli nostro W. comiti Warenne Graham et Stanford cum pertinenciis habenda quousque recuperavit terram suam Normannier vel quosque ei alibi fecerimus competens excambium. Ita tamen quod non possit tallaire homines de Stanford nisi per preceptum nostrum'. Oversettelse: *Be it known that we have sent to our beloved and faithful W. Comte Warrenne Graham and Stanford with the appurtenances until Normandy recovers his land or those we have made to him elsewhere due compensation. However, it is not possible to remove people from Stanford except by our order.*

²³³ *Rotuli Litterarum Clausarum in Turri Londinensi*, i, 9

²³⁴ Warren 1996: 181-3

²³⁵ *Actes de Philippe Auguste*: °986

konfiskert i 1204-5.²³⁶ Et annet eksempel finner vi fra da Filip var på reise gjennom Normandie i 1208, hvor han ga to av sine sersjanter to møller i Vaudreuil. Det står skrevet at møllene tidligere hadde tilhørt en engelsk støttespiller med navn Pierre de Terracona, som hadde fått dem av kong Rikard I av England.²³⁷ Også armbrøstmannen Pavoit ble belønnet med normanniske eiendommer, da landet Bois-Guillaume, basert like nordøst for Rouen. Dette landet skulle han holde mot en betaling på 30 pund i livs-rente.²³⁸

Den store konfiskeringen virker å ha rammet store deler av det anglonormanniske aristokratiet. Alt fra de mektigste landeiere som jarlene av Chester og Leicester, til riddere med bare et enkelt gods på hver side av sjøen. Alvorlighetsgraden til konfiskeringen var derfor høy. I det neste kapittelet skal jeg drøfte aristokratiets situasjon etter den store konfiskeringen. Med situasjon mener jeg hvor mange som greide å opprettholde oversjøiske interesser etter konfiskeringen.

²³⁶ Ibid: °995

²³⁷ Ibid: °1024

²³⁸ Ibid: °997

Kapittel 5 Aristokratiets situasjon etter 1204

Nå som vi har sett hvordan den store konfiskeringen påvirket landeierne, vil det være naturlig å danne et bilde av hvor splittet det anglonormanniske aristokratiet ble etter 1204. Dersom det eksisterte flere forbindelser over kanalen etter 1204, vil en også kunne motbevise Powickes argument om at splittelsen var kontant og holdt aristokratiet permanent splittet utover 1200-tallet. For han var det ingen vei tilbake.²³⁹ Om vi finner enda-eksisterende nære forbindelser over kanalen, vil vi ha et sterkt grunnlag til å senere vurdere eventuelle pro-angevin sympati utover 1200-tallet.

Påstanden til Powicke virker å være overdreven. Forholdene utover 1200-tallet var, slik vi skal argumentere for nedenfor, langt mer kompleks enn hva han hadde ment. Samtidig virker hans hevdelser, om 1204 som et sterkt brudd hvor samfunnene ble tydelig skilt fra hverandre, å stemme godt overens med kildene. Spillereglene endret seg betraktelig. Dersom en landeier reiste over til England, ville han få sine normanniske eiendommer konfiskert. Flere av klagene i *Querimonix Normannorum* har utspring i at vedkommende, eller en bekjent av vedkommende, reiste over til England og at eiendommer gikk tapt som et resultat av dette. En av klagene kom fra en stormann som het Henrik «the Dispensator».²⁴⁰ Ifølge han hadde en ridder, med navn Henrik av Camarii blitt feilaktig vurdert som eieren av hans hus. Resultatet av dette var at når ridderen Henrik i 1211 reiste over til England, ble huset konfiskert av den franske kongen.²⁴¹ Henrik «the Dispensator», som hevdet han var husets eier, hadde levd med denne urett helt frem til han fikk klage i 1247. Hvorvidt forholdene som klageren fremla var sanne er ikke relevant for min undersøkelse. Det relevante er at vi ser at den franske kongen konfiskerte eiendommene til de som reiste over uten tillatelse, og flere fremmet at de hadde krav på eiendommene som i 1247 enda lå i det kongelige domene. En annen som klagde var Roger le Bel. Han klagde over at en ridder hadde tatt landet fra hans bestefar, hvis bestefar døde i prosessen. Ifølge Roger skulle dette landet ha tilhørt hans egne arvinger av rett, men siden ridderen reiste til England, i forbindelse med den normanniske erobringen, endte dette landet urettmessig i hendene til den franske kongen.²⁴² Dette gir et inntrykk av at den franske kongen konfiskerte land fra alle menn som reiste til England, og at dette ofte fikk konsekvenser, da det var andre som hevdet de hadde mer rettmessig krav på landene. Likevel var det enkelte

²³⁹ Powicke 1961: 280

²⁴⁰ Dispensator er et annet ord for Steward eller statsforvalter. Oppgavene til en Steward varierte, men ofte gikk de ut på å forvalte og styre i kongens navn i lokalområder. Se: Niederer 1952: 291

²⁴¹ *Recueil des histories des Gaules et de la France* XXIII, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: no. 75

²⁴² *Ibid*: no. 78

som hadde adgang til å reise over til England uten at det fikk konsekvenser for dem selv, men konsekvenser for de som fulgte dem. William le Senescal av Les Authieux-sur-Calonne klagde over at han, da han var under tjeneste til en kvinne som med tillatelse hadde reist over til England,²⁴³ ble hans normanniske eiendommer gitt til en stormann som het Johannes de Vineis. Siden William var under tjeneste av denne kvinnen, mente han at kongen handlet utenfor sin rett da han konfiskerte eiendommene.²⁴⁴ Hvorvidt kongen og hans administrasjon var kjent med at William var under tjeneste av denne kvinnen er vanskelig å si. Det kan hende at Filip II hadde konfiskert eiendommene hans uansett, men siden William følte han hadde grunn til å klage på dette i 1247, kan det hende at spillereglene tillot at menn reiste over kanalen dersom de var under tjeneste av noen som hadde lov til å reise over.

Eksempelene som har blitt nevnt gir et inntrykk av at den engelske kanal bød på nye utfordringer som ikke hadde vært relevante forut for 1204. De forteller at enhver verdslig aristokrat med oversjøiske interesser ville få store problemer i å utføre dem. Men hvor splittet var dette aristokratiet? Var det noen som greide å opprette forhold hvor de tjente to herrer samtidig fra 1204? Dette er spørsmål som vil besvares i neste delkapittel.

5.1: Dobbelt-vasallskap 1204-5

There are, however, some who are loyal to both, and have always been before and after the loss of Normandy, and who plead here and there for the reason that they are loyal to both, as was William the Count Marshal and remaining in England, and Michael de Feyns remaining in France, and several others, and yet if it should happen that war should arise between the kings, let each of them remain personally with him to whom he has made liege, and do the service due to him with whom he did not stand in person.²⁴⁵

Dette utdraget er hentet fra krønikeskriver Henrici de Bracton (ca. 1210- ca. 1268). Det som han berettet, er fenomenet dobbelt-vasallskap; altså at en vasall har to herrer samtidig. Ifølge han var dette et fenomen som strakte seg fra før erobringen av Normandie, og var fortsatt

²⁴³ Det kan godt hende denne kvinnen var en enke, men det vet vi ikke. Det kan også hende hun var gift med en landeier i England, og hadde egne eiendommer i Normandie under seg. Like sannsynlig var det at hun var enke, da de kunne holde eiendommer på begge sider uten at de ble konfiskert. Se Stevenson 1974: 207

²⁴⁴ *Recueil des histories des Gaules et de la France* XXIII, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: no. 15

²⁴⁵ *Sunt tamen aliqui qui sunt ad fidem utriusque et semper fuerunt ante Normanniam deperditam et post, et qui placitant hic et ibi ea ratione qua sunt ad fidem utriusque, sicut fuit Willelmus comes Marescallus et manens in Anglia et Michael de Feynis manens in Francia, et alii plures, et ita tamen si contingat guerram moveri inter reges remaneat personaliter quilibet eorum cum eo qui fecerit ligeantiam, et faciat servitium debitum ei cum quo non steteterit in persona: Bracton, *De Legibus et consuetudinibus Angliæ*, 1915: 329*

gjeldende den tiden han skrev teksten, hvilket antagelig var før 1244.²⁴⁶ Dette var ikke bare et fenomen basert på enkelttilfeller, da Bracton hevdet at situasjonen til herrer som William Marshal og Michael de Feyns var delt av flere andre. Beretningen er høyst interessant og bør derfor vurderes nærmere. Siden Bracton ikke var født under den franske erobringen av Normandie, gir delene han skriver om den tiden en begrenset troverdighet. Han skriver riktignok også om sin egen tid, og en nærmere diskusjon om dobbelt-vasallskap utover 1200-tallet vil finne sted i neste delkapittel. Følgende skal det undersøkes hvor utbredt dobbelt-vasallskap var fra 1204. Kan det argumenteres for at det var så utbredt som Bracton hevet? Sannsynligvis, hvilket skal argumenteres for nedenfor, var de verdslige forbindelsene over kanalen like etter 1204-5 i det meste bestående av enkelttilfeller.

Et av tilfellene var William Marshal. For å gjøre dette trengte han begge herrers nåde. I mai 1204, mens Normandie sto for fall, sendte kong Johan erkebiskopen av Canterbury, biskopen av Norwich, William Marshal og jarl Robert av Leicester til å drive fredsforhandlinger i Lisieux.²⁴⁷ Både William og Robert sto i fare for å miste mye land, titler og prestisje i Normandie. Forut for fredsforhandlingene skal William og Robert ha diskutert fristen alle anglonormanniske landeiere hadde fått til å betale hyllest for sine normanniske len. De ble enige om at de ville forsøke, nå som de reiste til den franske kongen, å forhandle frem en avtale på vegne av seg selv. Fredsforhandlingene gikk i grus, men både William og Robert lyktes i å etablere en enighet med Filip II. De skulle betale fem hundre mark med sølv hver, og dersom kong Johan ikke greide å vinne tilbake landene innen ett år og en dag (mai 1205), skulle de betale hyllest til kong Filip II.²⁴⁸

Det var mer i denne avtalen enn hva forfatteren bak biografen til William Marshal berettet. William skulle midlertidig gi en ridder fra Pays de Bray rettigheter til å besitte landområdene hans i Longueville og Meulers frem til døperen Johannes' dag, derpå skulle begge lenene havne i hendene til Filip II. I tillegg til dette skulle William midlertidig la Filip II bruke borgen i Orbec, hvis borg skulle være mulig å bruke imot kong Johans normanniske støttespillere.²⁴⁹ Selv om greve Robert også fikk ordnet lignende avtaler, døde han før fristen gikk ut.²⁵⁰ Hvorfor Filip II gikk med på en slik avtale har blitt diskutert av Power. Ifølge han

²⁴⁶ I 1244 beordret kong Ludvik av Frankrike at alle verdslige forbindelser over kanalen skulle fjernes. En nærmere forklaring av dette vil finne sted nedenfor.

²⁴⁷ *Radulphi de Coggeshall Chronicon Anglicanum*, Stevenson (red.) 1875: 144-5

²⁴⁸ *History of William Marshal, ii*, Holden (red.), 2004: 145

²⁴⁹ *Layettes du Trésor des Chartes*, i, Teulet (red.): no. 715; *Calendar of documents preserved in France*, i, Round (red.) 1899: no. 1315.

²⁵⁰ Hans død nevnes i *Annales Cambriæ*, Williams (red.): 63.

kan alderen til William ha spilt en sentral rolle. Det mest sannsynlige scenario etter 1204 var at William, som allerede var i en høy alder i forhold til middelalderens standarder, kom snart til å dø. Siden Williams arving var bare et lite barn på dette tidspunktet, kan det tenkes at Filip II så for seg at han ville ta kontroll over arvingens landområder, og deretter bruke tiden frem til arvingen ble myndig til å finne ut hva han skulle gjøre med landområdene.²⁵¹ Det kan også tenkes at Filip II sine personlige forhold til William spilte en rolle i det totale regnestykket. Frem til dette tidspunkt hadde de allerede måttet forholde seg til hverandre på flere tidspunkt. I 1188, etter at Henrik II hadde sett all skaden Filip II hadde gjort på hans folk, sendte han en utsending bestående av erkebiskopen av Rouen, biskopen av Évreux, og William Marshal til å be om at kongen skulle stoppe. Dette var ikke noe kongen ville gå med på, og han forklarte at han ikke kom til å stoppe før han hadde erobret den normanniske Vexin.²⁵² I 1202-3, mens Filips styrker begynte å trenge inn i Normandie, var det William Marshal som ble sendt for å drive forhandlinger på vegne av kong Johan. Biografien om William Marshal gir oss et inntrykk av en gjensidig enighet mellom William og den franske kongen. Etter at William la frem Johans sak, forsto han snart at Filip II ikke ville inngå fredsforhandlinger før han hadde vunnet krigen. Deretter begynte de å diskutere hvordan en skulle forholde seg til forrædere, hvorpå begge viste et tilsvaret syn på temaet.²⁵³ En kan dermed tenke at Filip II var mindre reservert mot å etablere slike avtaler med William fordi han allerede må ha en form for kjennskap til han. Dersom forholdet mellom Filip II og William var spesielt dårlig, ville ikke slike forhold etableres gjennom fri vilje fra den franske kongen. Etter at William hadde konstruert en avtale med Filip II, måtte han også finne en måte å få den engelske kongen med på forholdene.

I våren 1205 hadde ikke Johan greid å vinne tilbake noen landområdet, og i henhold til avtalen mellom William og Filip II, skulle William betale hyllest innen mai 1205 dersom han skulle ha håp om å holde sine normanniske borger og len. Ifølge biografien til William var ikke dette noe problem for Johan:

“Sire, now listen to me: I have no guarantee of peace from the King, and you can see that the time is nearly up as regards my land in Normandy. I do not know what to say: if I don't pay him homage, I will sustain a heavy loss in respect of the possessions I thought to recover. How should I proceed?” The king replied to the Marshal: “I know you to be such a loyal man that you could in no circumstances withdraw your heart

²⁵¹ Power 2003: 209

²⁵² *Gesta Regis*, ii, Howden (red.) 186: 45-6

²⁵³ *History of William Marshal*, ii, Howden (red.) 2004: 135-6

from my allegiance. I am very willing for you to pay him homage so as to avert any damage you might sustain [...]"²⁵⁴

William fikk altså lisens til å reise over til den franske kongen for å betale hyllest for sine normanniske landområder. Enten i mars eller i april²⁵⁵ reiste William til Anet, på grensen mellom Normandie og Ile-de-France, for å betale hyllest til Filip II. Problemet som oppstod var at den type hyllest Filip II var tilfredsstillt med var langt mer enn hva kong Johan ville ha gått med på, da Filip II ville ha *liege-hyllest*.²⁵⁶ Ifølge William Marshal-biografien ble kong Johan svært sint på William, og forholdet mellom de to forble kjølig som en konsekvens av Williams handlinger.²⁵⁷ Hvorfor responderte Johan med sinne til en slik avtale? Hva gikk *liege-hyllest* ut på i praksis? For å svare på dette blir Bractons skildring igjen gunstig:

[...] and yet if it should happen that war should arise between the kings, let each of them remain personally with him to whom he has made liege, and do the service due to him with whom he did not stand in person.²⁵⁸

Her menes det altså at *liege-hyllest* gikk ut på at de erklærte at de var underordnet herren og at de var pliktig til å gi dem deres personlige støtte, dersom en krig skulle finne sted. Dette blir en kontrast fra en vanlig hyllest, hvor en erklærte at en var under herren, men at dersom en krig skulle finne sted, skulle de sende støtte gjennom verdien lenene hadde i *knigh's fee*, altså i riddere eller materiell støtte.²⁵⁹ Williams situasjon var at han hadde betalt *liege-hyllest* til både Filip II og Johan, hvilket medførte at dersom en krig brøt ut, ville han ikke være i stand til å gi personlig støtte til begge herrer til samme tid. Dette var grunnen til at forholdet mellom William og Johan ble kjølig.

²⁵⁴ Ibid: 149

²⁵⁵ Vi vet ikke eksakt når William reiste over, men han greide å reise dit innen fristen som var satt til mai 1205. Se: ibid: 149

²⁵⁶ Vi vet at det ble gitt *liege-hyllest* fordi Williams sønn hevdet i 1220 at det var den type hyllest som ble gitt av William i 1205. Se: *Layettes du Trésor des Chartes*, i, Teulet (red.): no. 1397

²⁵⁷ *History of William Marshal*, ii, Holden (red.): 155

²⁵⁸ *De Legibus et consuetudinibus Angliæ*, 1915: 329

²⁵⁹ Warren 1996: 114; materiell støtte kunne for eksempel være *scutage*, hvilket var en betaling for å slippe å delta militært i en konflikt. Mengden *scutage* var avhengig av størrelsen på lenene de holdt for kongen. Det var dessuten mange som levde under slike forhold opp gjennom den anglonormanniske perioden. Det mest nærliggende eksempelet var grevene av Meulan, som hadde helt siden 1157 vært vasaller av både de engelske og franske kongene. Men *liege-hyllest* var kun gitt til den engelske kongen. Dette betydde at dersom krig blusset opp mot Frankrike, så ville greven av Meulan personlig støtte den engelske kongen, mens riddere ble sendt til den franske kongen. Ingen landområder ville da bli konfiskert. For mer om dette, se: Crouch 1986: 64-79.

William hadde med det satt seg i en risikofull situasjon, og en kan vurdere om dette resulterte i at bryderiet med å ha landområder på begge sider var verdt det. For William Marshal, og hans familie, var dette likevel forhold de ville fortsette med frem til utover 1200-tallet.²⁶⁰ Dersom krig brøt ut, måtte de da midlertidig gi fra seg landområdene på ene siden, og håpe på at kongenes nåde tillot at landområdene ble returnert i neste fredsperiode.²⁶¹

Et problem som inntreffer når en diskuterer dobbelt-vasallskap etter den franske erobringen, er betydningene det ville hatt for kongene. Hvor gunstig var det egentlig for Filip II og Johan å opprette slike forhold?

Selv om Filip akkurat hadde vunnet en krig, så hadde han ikke vunnet den overordnende konflikten. Både Johan og Henrik III hadde krav på flere len i Frankrike, og disse kravene var noe de ville forsøke å utnytte til sin fordel. På en side kan en tenke seg at den engelske kongen hadde en større fordel i å opprette situasjoner med dobbelt-vasallskap. Filip II ville nok bryte ned alle forbindelser hertugdømmet hadde med England (derfor var det Filip II som først krevde hyllest fra aristokratiet),²⁶² mens Johan kunne bruke slike ordninger til å ha stormenn innad i Normandie til å støtte opp under den engelske siden i en eventuell krig. I slike tilfeller var det viktig at vasallene hadde mer å tape i England, da dette ville øke sannsynligheten for at de ville støtte England i en eventuell krig. På en annen side var det å drive krigføring alltid en risikofull praksis. Derfor kan det heller tenkes at Johan ville ha støttespillere som han kunne stole fullt og helt på, fremfor å stole på støtten til vasaller som også hadde krav til å vise en form for lojalitet til den franske kongen. Ordningen med William Marshal forteller oss om en dynamikk som kunne være spesielt skadelig for Johan. Da kongen ønsket å gjennomføre nye militære operasjoner i juni 1205, nektet William å støtte han; fordi han kunne risikere å få sine normanniske eiendommer konfiskert av den franske kongen som en konsekvens.²⁶³

Den anonyme flamske forfatteren av *History of the Dukes of Normandy and the Kings of England* gir oss ytterligere innblikk rundt forholdene like etter den franske konfiskering av normanniske len i påsken 1205:

²⁶⁰ For å lese mer om Marshal-familien og hvordan de opprettholdt interessene utover 1200-tallet, se: Power 2003: 209-11.

²⁶¹ Dette er altså konsekvensen dersom *liege-hyllest*-avtalen ikke blir fulgt. For mer om denne dynamikken, se: Crouch, 2016: 111-12

²⁶² Filips handlingsmønster som konge bekrefter denne tankegangen. Reiste en over til England, ville ens len bli konfiskert, se: *Recueil des histories des Gaules et de la France* XXIII, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: Bla. Nos. 30, 48, 62, 64, 292. De høyeste administrative posisjoner i Normandie ble også holdt av folk fra andre steder i Frankrike og dette viser oss at Filip helst ville sementere kontrollen over hertugdømmet, se: Strayer 1932: 105

²⁶³ Crouch 2002: 95-6

When the barons of England who had lost their lands in Normandy heard of the king of France was conquering all their lands, and they saw what a poor semblance of opposition the king of England was making, they talked together and then approached the king and asked him to allow them for God's sake to reclaim from the king of France the lands they had lost in Normandy, because he knew very well that although their bodies might be with the king of France, yet their heart were always with him.²⁶⁴

Skildringen ble skrevet noen tiår etter den hendelsen, og forteller oss at flere av baronene til Johan forespurte seg om å få reise over til Frankrike for å betale hyllest for de normanniske lenene de kom til å miste. For å overtale Johan skal de ha sagt at selv om deres 'kropper' kom til å være i Frankrike, så kom deres 'hjerter' til å være med den engelske kongen.²⁶⁵ Det de her forespurte var at de ønsket å betale *liege-hyllest* til den franske kongen, mens avtalen mellom dem og Johan kun skulle være en vanlig hyllest.

For Johan var ikke dette en god ordning. Dersom en krig skulle blusse opp var det heller viktig at han kunne få personlig støtte fra hans stormenn, snarere enn bare en form for betaling fra herrer som sto på motsatt side av konflikten. Johan gjorde ingen avgjørelse dagen hvor baronene kom med forespørselen. Han ville først samle alle rådgiverne sine. Da han hadde gjort det, og lagt frem forespørselen fra baronene, skal greven av Aumâle ha tredd frem og gitt sin mening om saken: “[...] *if I were in your place and their bodies were against me and their hearts were with me, if I had in my hands the hearts whose bodies were against me, I would throw them all down a stinking privy*”.²⁶⁶ Slik som utdraget forteller oss, var greven av Aumâle lite begeistret over baronenes forespørsel, og mente at Johan ikke burde godta dem. Hvorvidt Johan fulgte grevens råd blir ikke nevnt i kilden, men Powicke virket overbevist om at Johan ikke ville etablere slike forhold. Powicke fremmet spesielt det faktum at greven var høyt respektert av Johan,²⁶⁷ og at Johan derfor ville følge hans råd.²⁶⁸ Jeg mener at siden denne flamske beretningen var skrevet noen tiår etter hendelsen, er det lite sannsynlig at forfatteren hadde hukommelse til å gjenta akkurat hva som ble sagt. Å bruke dialoger i slike beretninger for å fremme argumenter må en også være svært forsiktig med. Det er riktig at forfatteren hadde rike skildringer om historiene fra 1200-tallet, og dette styrker validiteten til enkelte av hendelsene som blir beskrevet, men dialoger kan en aldri stole fullt på. En vet heller ikke om

²⁶⁴ History of the dukes of Normandy and the kings of England 2021: 111

²⁶⁵ Ibid: 111-12

²⁶⁶ Ibid: 112

²⁶⁷ Dette blir også presisert i: *History of the dukes of Normandy and the kings of England* 2021: 112

²⁶⁸ Powicke 1961: 296

denne flamske historiefortelleren var til stede på hoffet til Johan under hendelsen, og kildekritikk tillater oss kun å være tilbøyelig for enkelte aspekter hos hans historiefortelling. Problematikken med beretningen er også at den aldri eksplisitt nevnte hva Johan gjorde med forespørselen fra baronene, og det å alene stole på det greven av Aumâle hadde sagt, virker lite fruktbart. På en annen side finnes det et godt grunnlag til å støtte Powickes fremstilling. Selv om han baserer sine påstander på noe slett kildearbeid, virker dobbelt-vasallskap som en lite gunstig ordning for Johan. Mest sannsynlig var forespørselen til baronene derfor noe som Johan ikke ville gå med på, og som en konsekvens av dette virker det mest plausibelt at dobbelt-vasallskap var lite utbredt like etter konfiskeringen.

Hva med utover 1200-tallet? Virker det like utenkelig at slike forhold kunne opprettes senere, og at forbindelser over kanalen ble mer vanlig? Dette skal undersøkes i neste delkapittel.

5.2: Dobbelt-vasallskap utover 1200-tallet

I denne delen må vi se tilbake til Henrici de Bractons beretning fra begynnelsen av forrige delkapittel. Utdraget begynner med formuleringen: 'there are'. Dette er spesielt relevant, fordi det forteller oss at han også berettet om sin egen tid. Dette faktum styrker dets kildekritiske verdi betraktelig. Det kan tenkes, at selv om dobbelt-vasallskap var et lite utbredt fenomen fra like etter krigen, så ble det mer vanlig utover 1200-tallet. Men Powicke virket også lite overbevist om dette. For han var splittelsen mellom Normandie og England i 1204 så sterk at det ikke lot seg forenes igjen på noen som helst måte senere. I hans undersøkelse tok han for seg 69 forskjellige anglonormanniske magnater, og så på hvilke valg som ble tatt. Undersøkelsen hans konkluderte med at aristokratiet i England og Normandie forble splittet utover 1200-tallet.²⁶⁹ Samtidig var Powickes undersøkelse begrenset i omfang, da han tok bare for seg et selektivt utvalg kronvasaller fra listen *Infeudationes Militium* fra 1172.²⁷⁰ Selv om hovedformålet var å vise hvem som valgte engelsk og hvem som valgte fransk side, blir fortsatt studiet noe begrenset for å vurdere forbindelser over kanalen utover 1200-tallet. Stevensons studier har spesielt utfordret denne delen av Powickes arbeid. Hennes oppdagelser har vist at situasjonen etter 1204 var hverken så simpel eller permanent som Powicke hadde fremmet.²⁷¹

²⁶⁹ Ibid: 331-58

²⁷⁰ *The Red Book of the Exchequer*: 624-47

²⁷¹ Stevenson 1974: 200

I 1244 skrev Matthew Paris at Henrik III sin konfiskering av de engelske lenene til sine normanniske vasaller var en reaksjon på at kong Ludvik av Frankrike hadde gjort tilsvarende.²⁷² Dette, sammen med Bractons skildringer fra omtrent samme tid, gir oss et sterkt grunnlag til å si at Powickes vurdering av dobbelt-vasallskap utover 1200-tallet var feil. Det var ikke bare Marshal-familien som var i en slik situasjon, det må ha vært mange flere. Av de som opprettet dobbelt-vasallskap mellom 1204 og 1244 finner vi både stormenn og anglonormanniske familier. William de Forz var en av disse. Han var sønn av Hawise og William de Forz. Faren til William de Forz døde, og Hawise giftet seg med greve Baldwin av Aûmale.²⁷³ I 1204-5 valgte familien den engelske siden, og det ser ut til at William de Forz ikke skulle ha noen fremtid i Normandie, siden han ikke står oppført i lister av *knight's fee* i *Registers of Philippe Augustus*.²⁷⁴ I februar 1233 ble det utarbeidet et brev hvor William de Forz sa fra seg sine normanniske len til kong Ludvik:

I, the Countess of Augi, make it known to all [...] that I have released the land of Forz, which I had in pledge for one hundred and forty marks of silver, of which I hold myself to be paid, into the hands of my dearest lord Louis, the illustrious King of France, to whose hand it had come from the escheat of William, formerly Lord de Forz and Count of Albemarle..²⁷⁵

Dette betydde at William skal ha hatt len i både England og i Normandie i en periode frem til 1233. En annen som opprettet slike forhold var Gilbert L'Aigle av Aquila. Gilbert var sønn av Richerius de L'Aigle og Edelina,²⁷⁶ og valgte de normanniske lenene i 1204. Resultatet av dette var at hans len i Dorset ble konfiskert.²⁷⁷ Dette var likevel ikke slutten på hverken han eller familiens interesser i England. I 1207 betalte greve William av Warenne tre tusen mark²⁷⁸ for

²⁷² Matthæi Parisiensis, *Chronica Majora* 1872: 288

²⁷³ *History of the dukes of Normandy and the kings of England* 2021: 101-2

²⁷⁴ *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, xxiii: 608-81; denne delen er kalt *scripta de feodis*, og ble skrevet mellom 1211 og 1220.

²⁷⁵ *Cartulaire normand: de Philippe-Auguste, Louis VII, saint Louis et Philippe le Hardi* 1852: no. 406, s. 65; *Ego A. comitissa Augi, notum facio universis [...] quod ego terram de Forz, quam habebam in pignore pro centum et quadraginta marchis argenti, de quibus me teneo pro pagata, dimisi in manu karissimi domini mei Ludovici Regis Francorum illustris, ad cuus manum devenerat ex escheata Guillelmi quondam domini de Forz et comitis Albemarle.*

²⁷⁶ *Dugdale Monasticon* VI del 2: s. 2; Bekreftelse av at «[...] Gilbertus dominus de Aquila», donerte til Beigham-klosteret i Sussex, for sjelene til «*Richerii patris mei*» og for «*Edelinæ matris meæ*».

²⁷⁷ *Rotuli Normanniae in Turri Londinensi Asservati* 1835: 124; Av disse len var blant annet Wynford Eagle. Gilbert hadde også lenet Aquila i Sussex, som ble gitt til Gilbert Marshal 9. desember 1234 av Henrik III. For bevilgingen, se: *Calendar of Charter Rolls*, i: 191.

²⁷⁸ En mark blir i dette tilfellet tilsvarende to-tredjedeler av et pund i middelalderen. Men her er det ikke snakk om mynter, da marken var en regneenhet og ikke noen mynt. For dette, se: <https://www.dhi.ac.uk/normans/glossary.html>

å holde noen av lenene til Gilbert for hans (Williams) søster.²⁷⁹ Her har vi bevis på at Gilbert holdt dette lenet frem til 1207, hvilket blir nært den franske erobringen av Normandie. Situasjonen kompliseres betraktelig med en skildring i *The Book of fees*, datert til 1212. Etter bekreftelsen av at Johan hadde konfiskert lenene til Gilbert, fordi han var i Normandie mot kongens vilje, ble det berettet at denne søsteren av William også var konen til Gilbert.²⁸⁰ Dette gir oss en helt annen forståelse for situasjonen. For det første var Gilberts len under familiens eie etter 1207, da i konen til Gilberts navn. For det andre bekrefter *The Book of fees* at Gilberts land var under han i 1212. I kilden står det også presisert at disse lenene skulle gis til greven av Warenne. Riktignok betydde ikke dette at Gilbert ikke skulle få muligheten til å nyte godt av disse lenene i fremtiden. Etter borgerkrigen i England ble det forespurt av den engelske kongen at Gilbert skulle få sine len tilbake, dersom han returnerte til kongens tjeneste: [...] *We command you to return without delay to the unity of the church, and to our faith and service, and if you return, we grant you all your lands which you had before the war between us and our barons, in time of peace, as long as you do us service [...]*.²⁸¹ At Gilbert fikk returnere til lenene han hadde i forkant av borgerkrigstiden, beviser at han hadde fått tilbake lenene fra sin svigerbror etter mikkelsmessen i 1214.²⁸² At landeiere i Normandie fikk tilbake eiendommene sine i England forteller oss at kongene var tilbøyelige for at situasjoner med dobbelt-vasallskap var en realitet de kunne finne seg i. Samtidig var ikke kongens tilbud til Gilbert noe som kongen hadde noen bakgrunn til å fremme av eget initiativ. Kongen på dette tidspunkt var Henrik III, og han var bare ni år gammel da han arvet tronen fra hans far. Makten til barnekonger var derfor ofte utformet og utøvet av rådgiverne. Blant de fremste rådgiverne til Henrik III var William Marshal, og siden han hadde eiendommer på begge sider av kanalen, var forespørselen til Gilbert formet av det. Dette var fordi at William Marshals fremtid som tjener av to herrer

²⁷⁹ *Rotuli de oblatiis et finibus in Turri Londinensi asservati*, 1835: 402

²⁸⁰ *The Book of fees* 1920, i: 65; "Westcote. Villa de Westcot' que fuit Gilberti de Aquila capta fuit in manum domini regis quia idem Gilebertus abiit in Normanniam contra voluntatem domini regis, ut dicitur. Et comes Warennie finivit pro sorore sua que fuit uxor ipius Gileberti pro predicta villa quam habuit in dotem, et est in manu comitis et est in baronia Gileberti de Aquila." Oversettelse: Westcote. The town of Westcot, which belonged to Gilbert de Aquila, was taken into the hands of the lord king, because the same Gilbert went into Normandy against the will of the lord king, as it is said. And the Earl of Warennie settled for his sister, who was the wife of Gilbert, for the aforesaid town which he had in dower, and it is in the hands of the Earl and is in the barony of Gilbert de Aquila.

²⁸¹ *Patent Rolls of the reign of Henry III 1901*; [...] *Mandamus vobis quod sine mora redeatis ad unitatem ecclesie, et fidem et servicium nostrum, et si redieritis, concendimus vobis omnes terras vestras, quas habuistis anta gwerram inter nos et barones nostros motam, tempore pacis, dum tamen nobis faciatis servicium.*

²⁸² *Rotuli chartarum in turri Londinensi asservati* 1837: 202; Greve William av Warenne står oppført som ansvarlig for *scutage* på Gilberts len. Denne betalingen ble oppført ved mikkelsmessen i 1214, og formuleringen om at han skulle få tilbake lenene han hadde før borgerkrigen (baronenes opprør i 1215), vitner om at han hadde lenene igjen mellom mikkelsmessen og opprøret i 1215.

var betraktelig lysere dersom flere var i en tilsvarende situasjon. Med William som rådgiver, var muligheten for å opprette slike forhold betraktelig mer realistisk, og landeiere som Gilbert blir her et godt eksempel på det.

Mellom 1215 og 1220 er det usikkert om Gilbert enda holdt lenene. Utover 1220-tallet finnes det derimot flere kilder som gir oss et godt innblikk i hvordan det gikk med Gilbert. I november 1222 ble en rettsak utsatt fordi han hadde reist ‘*transmarinas*’.²⁸³ Dette var ikke siste gangen det ble nevnt at Gilbert hadde reist over kanalen. Den 4. mai 1225 ble bailiffene i Shoreham instruert at de skulle gi Gilbert og hans menn en båt til å frakte mennene hans over til Normandie.²⁸⁴ Gilberts interesser på begge sider av kanalen vitner også om en tid med uforutsigbarhet. I september 1225 ble flere av de engelske eiendommene til flere anglonormanniske landeiere konfiskert. Gilberts eiendommer var blant disse. Bakgrunnen for dette er noe diffust. Stevenson hevdet at bakgrunnen for dette var at kongen trengte penger, og baserer sin argumentasjon på et dokument som forteller oss at Gilbert fikk tilbake eiendommene sine mot en betydelig betaling på fem hundre mark.²⁸⁵ Det virker rimelig å tenke at dette var bakgrunnen, og det virker heller ikke som at Henrik III hadde noen problemer med å forholde seg til at vasallene tjente to herrer samtidig, bare han kunne stole på vasallenes lojalitet:

[...] Know that we have granted and given permission that our beloved and faithful Gilbert de Aquila, as often as he wishes, may freely and without hindrance and without occasion go from England to Normandy, and return from Normandy to England, and die in both places when he pleases as long as we are well and faithfully will serve.²⁸⁶

Her kan vi se at kongen hadde gitt Gilbert lisens til å reise over kanalen på hans eget initiativ. Teksten virker siktet til alle som kunne hatt problemer med Gilberts reiser. Dette ser vi med formuleringen ‘*Sciatis quod*’ som betyr ‘vit at’. Bevilgingen av lisens ble gjort 8. desember 1226, altså samme år som kongen både hadde konfiskert og gitt tilbake lenene til Gilbert. Formuleringen av teksten gir også inntrykk av at Henrik anerkjente Gilbert som en trofast og

²⁸³ *Routli Litterarum Clausarum* 1833, 1204-1224: 518; altså over sjøs.

²⁸⁴ *Routli Litterarum Clausarum* 2007, 1224-1227: 36

²⁸⁵ Stevenson 1974, Appendix IV: 387; *Rotuli Litterarum Clausarum* 2007, 1224-1227: 160

²⁸⁶ *Patent Rolls 1225-1232*: 95-6; *Sciatis quod concessimus et licenciam dedimus quod dilectus et fidelis noster Gilebertus de Aquila, quotiens voluerit, libere et sine impedimento et sine occasione eat de Anglia in Normanniam, et redeat de Normannia in Angliam, et utrobique moretur quando ei placuerit, quamdiu nobis bene et fideliter servierit. In cuius rei testimonium has litteras nostras patentes ei fieri fecimus. Teste me ipso, apud Westminasterium, vij die Decembris, anno regni nostri undecimo.*

viktig del av hans støttespillere. I tillegg kan en tenke seg at det å tillate han å reise slik som han selv ville, var en måte å vinne ekstra støtte fra Gilbert i fremtiden. Siden eksemplene ovenfor har vist at Gilbert hadde reist mye over den engelske kanalen, må han også ha fått lignende muligheter fra den franske kongen. En kan tenke seg at Gilbert var svært heldig her. En vet ikke hvor mange som fikk lignende spillerom, men mange av klagene i *Querimonie Normannorum* hadde rot i at vedkommende, eller andre, hadde reist over til England uten en slik lisens, som nevnt tidligere.²⁸⁷

Etter lisensen ble gitt til Gilbert fulgte en tid hvor det virker som at hans engelske len minsket i omfang. I september 1227 står Gilbert oppført blant flere landgivere til Hubert de Burgo, som var jarl av Kent. Av Gilbert skal Hubert ha fått godset Winfrod.²⁸⁸ I desember 1228 ble enda et len gitt vekk i gave fra Gilbert. Denne gangen til Huberts kone, Margaret.²⁸⁹ Gilbert fortsatte likevel å eie flere eiendommer i England frem til sin død, mot slutten av 1231. Den 8. januar 1232 ble gaven av godset Chiltinges til Maichelham-klosteret bekreftet. Denne gaven til klosteret ble angivelig gjort fordi han ville at de skulle be for hans sjel, slik at hans tid i skjærsilden ville bli redusert.²⁹⁰ En skulle tro at eiendommene til Gilbert kom til å gå i arv til hans nærmeste arving, Henry de Avaugor, men landene ble i stedet gitt til Peter de Rivallis den 28. juni 1232.²⁹¹ Hvorfor Henry ikke fikk arvet de engelske eiendommene er ikke helt sikkert, men slike avtaler som baserte seg på dobbelt-vasallskap var helt avhengig av kongens nåde. Dersom Henrik III ikke kunne stole nok på Henry til at han skulle få de engelske eiendommene til Gilbert, så var nok det grunnen. Selv om Henry ikke kom til å arve Gilberts engelske len, så betydde ikke det at han ikke kom til å få engelske interesser. Henry, som var barnebarn av Gilberts tante, ble etter hvert en mektig landeier i Frankrike. Av Gilbert arvet han flere normanniske eiendommer, og gjennom sin far fikk han en sterk innflytelse i Bretagne. I oktober 1231 var Henry en sentral støttespiller for Henrik III sin militære operasjon til Bretagne. Som takk for dette ble han gitt flere eiendommer i England.²⁹² I kapittel syv vil jeg returnere til Henry, og det vil da fremmes at hans støtte til Henrik III var et eksempel på pro-angevin uttrykk.

²⁸⁷ *Recueil des histories des Gaules et de la France* XXIII, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: nos. 15, 75, 78

²⁸⁸ *Calendar of the Charter Rolls 1226-1516*: 60

²⁸⁹ *Ibid*: 83

²⁹⁰ *Ibid*: 145

²⁹¹ *Ibid*: 163

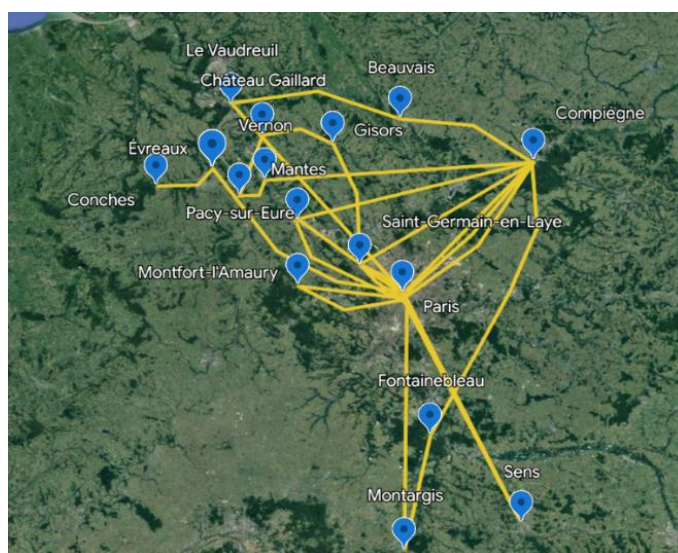
²⁹² *Close Rolls of the reign of Henry III, 1227-1231*: 443. Henry mistet riktignok de engelske eiendommene da han i byttet allianse tilbake til Ludvik samme år. Se: *Close Rolls of the reign of Henry III, 1227-1231*: 525

Slik som eksemplene ovenfor forteller oss, var dobbelt-vasallskap et mer utbredt fenomen utover 1200-tallet. Stevensons studier har fremmet totalt 107 eksempler med dobbelt-vasallskap mellom 1204 og 1259.²⁹³ Dette var basert på *Infeudationes Militium*-listen fra 1172. Siden denne listen kun inneholder kronvasaller, må en regne med at antallet aristokratiske familier og enkeltpersoner med slike forhold var enda flere enn hva Stevensons studier har fremmet. Samtidig må en kunne si, at med 107 tilfeller utover 1200-tallet, var ikke aristokratiet i Normandie og England så splittet som Powicke hadde fremmet. Henrici de Bractons beretninger, om at det var mange som tjente to herrer, fremstår derfor som et reelt bilde på situasjonen. Jeg har nå vist eksempler som viser at selv om kongemakten var sterk nok til å bryte ned forbindelsene i 1204-5, var den ikke sterk nok til å motstå aristokratiet i å gjenetablere forbindelsene. Siden aristokratiets sosiale status og innflytelse hvilte på jordbruksinntekter, kan jeg argumentere for gjenopprettelsen av anglonormanniske forbindelser skjedde på bakgrunn av en felles motivasjon hos aristokratiet. Samtidig må det ikke glemmes at i lengre perioder, både i England og i Frankrike, var kongene bare barn. Makten barnekonger hadde kunne naturligvis variere, men når aristokratiet hadde en motivasjon om å gjøre krav på sine tapte oversjøiske eiendommer, er det vanskelig å argumentere for at barnekonger var sterke nok til å motstå dette.

²⁹³ Stevenson 1974: Appendix IV kategori C

Kapittel 6 Kvantitativ undersøkelse av Filip II sine reiser og handlinger

Som nevnt i kildebeskrivelsen finner vi i *Actes de Philippe Auguste* en samling av diplomer, brev og andre dokumenter, som forteller om Filip II sine handlinger. Disse Handlingene kunne variere fra å gjelde beordringer, belønninger, gaver, konfiskeringer og mange flere typer. Siden flere av handlingene var både daterte og hadde nedskrevet hvor de ble gjennomført, åpner en mulighet til å gjennomføre flere kvantitative undersøkelser. Kongene i høymiddelalderen levde i et ambulerende kongedømme. Dette betydde at de måtte reise rundt for å øke kontrollen i ulike områder. Kongen måtte altså tilbringe store deler av året på hesteryggen på vei til ulike områder i kongedømmet. Reisemålene til kongen kunne være viktige byer, kongsgårder eller borger.²⁹⁴ Kartet nedenfor eksemplifiserer et vanlig år med kongelige reiser. Året var 1207, og som vi kan se reiste Filip mye i nordlige Frankrike. Hans reiser var spesielt rettet mot regionene Normandie og Ile-de-France, men slik undersøkelsen illustrerer var Filip II gjentatte ganger i den viktige byen Compiègne. Året begynte i Conches i Normandie. Der motiverte han munkene i Lyre-klosteret om å fortsette med å gi almisser.²⁹⁵ Fra Conches beveget han seg i samme måned til Évreaux, hvor han ga landet, som tidligere hadde tilhørt Nicolas le Ferron, til de spedalske i byen.²⁹⁶

Illustrasjonen av Filips reiser i 1207 er basert på 'Recueil des Actes de Philippe August, ii, °961-1015

Senere ser vi at han beveget seg inn i det kongelige domenet Ile-de-France. Der tilbrakte han mye tid i 1207. Flere av hans reiser gikk ut på å bevege seg mellom Paris og domenet

²⁹⁴ Kisby 1999: 37

²⁹⁵ *Actes de Philippe Auguste*, II: °961

²⁹⁶ *Ibid*, II: °962

utkantsområder som Mantes og Saint-Germain-en-Laye. Filip II reiste også en del mellom Paris og Compiégne. Sistnevnte var en spesielt viktig by for Filip II, da den lå på grensen mellom regionene Valois, Soissonnais, Champagne, Vermandois og Ile-de-France. Der baserte han seg ofte mens han utførte handlinger som gjaldt de omkringliggende områdene.²⁹⁷

Filip II sine reiser i Normandie viser en sterk kontrast fra hans reiser til flere andre regioner. Kontrasten er at Filip beveget seg fra flere ulike byer og områder i Normandie, mens i flere andre regioner oppholdt han seg i en eller to byer. I eksempelet ovenfor ser vi blant annet flere normanniske byer i kongens reisemønster. Conches, Évreaux, Pacy-sur-Eure, Vernon, Chateau Gaillard i Les Andelys, og Le Vandreuil var alle områder i Normandie. Som en kontrast til dette kan vi se at kongen reiste flere ganger til Compiégne, som lå på grensen mellom Valois og Soissonnais. Han besøkte ikke andre byer i disse to regionene. Selvfølgelig var det enkelte år hvor han reiste til flere byer i andre regioner, men dette var så sjeldent at det kan betegnes som unntaksår snarere enn en generalitet. Det skal sies at Ile-de-France vitnet om et tilsvarende reisemønster som vi finner i Normandie, men Ile-de-France var det kongelige domene. Hvorfor vi ikke kan vurdere Ile-de-France som like relevant for undersøkelsen vil forklares i neste delkapittel.

En kongelig tilstedeværelse var aldri en tilfeldighet. Det var alltid interesser eller behov som måtte utfylles der han oppholdt seg. Med det som faktum i bakhånd, kan det også slås fast at Normandie var en region hvor kongens kontroll ikke var selvsagt. For å opprettholde kontrollen måtte han vise seg for hele hertugdømmet. Til nå har den kvantitative analysen bare omhandlet 1207. Kan en finne slike tendenser utover 1200-tallet? For å svare på dette vil det følgende finne sted en kvantitativ fremleggelse av Filips reiser og handlinger fra begynnelsen av den franske erobringen av Normandie i 1202, til hans død i juli 1223. Formålet med undersøkelsen vil være å kaste et nytt lys over den franske kongens innlemmelsesprosess av Normandie. Det vil ikke være å utfordre tanken om hvorvidt Normandie ble innlemmet under den franske kongens autoritet, fordi det hersker ingen tvil rundt det. Slik som nevnt tidligere, har historikere som Powicke og Petit-Dutaillis hevdet at erobringen av Normandie gjorde at hertugdømmet kontant kom under kongens kontroll. Spesielt Powicke, med en sterk tro på middelalderstatens dugelighet, har hevdet at hertugdømmets administrasjon gjorde at kontroll ikke engang var et spørsmål.²⁹⁸ Petit-Dutaillis kaller innlemmelsen en rask og smertefri

²⁹⁷ *Actes de Philippe Auguste, ii-iv*: °849, 973, 990, 1003, 1043, 1045, 1047, 1048, 1245, 1294, 1338, 1382, 1384, 1413, 1420, 1435, 1446, 1486, 1520, 1531, 1539.

²⁹⁸ Powicke 1961; Powicke bruker flere kapitler på å fremlegge hertugdømmets velfungerende administrative trekk. Ifølge han ble de gamle forbindelser raskt glemt og den nye administrasjon, med fremveksten av den

prosess.²⁹⁹ Dersom de gamle historikerne hadde rett i disse hevdelsene, kan det argumenteres for at kongen, ikke så på det som nødvendig å reise inn i et område hvor hans kontroll ble sett på som både permanent og sterk. Dersom han reiste mye inn i Normandie, og flere av handlingene gjaldt normanniske saker, kan det argumenteres for at innlemmelsesprosessen var hverken kontant eller selvsagt. I stedet kan det argumenteres for at dette var en prosess som tok tid, og var avhengig av en tett kongelig oppmerksomhet.

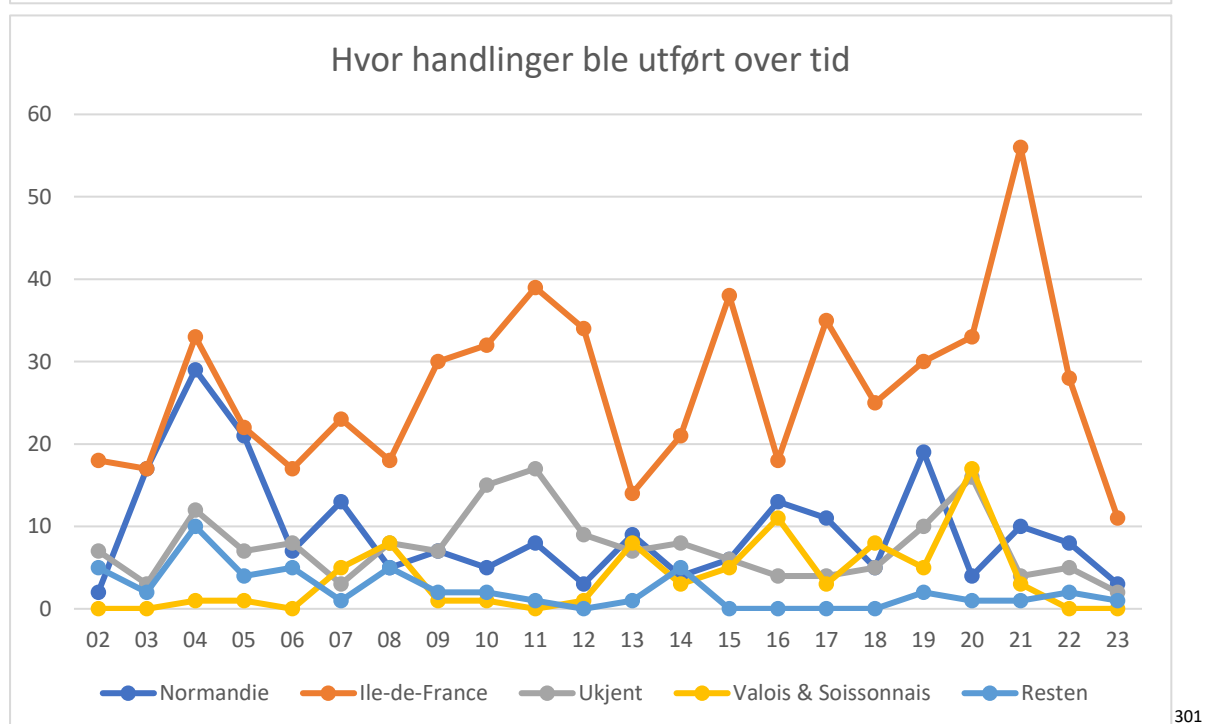
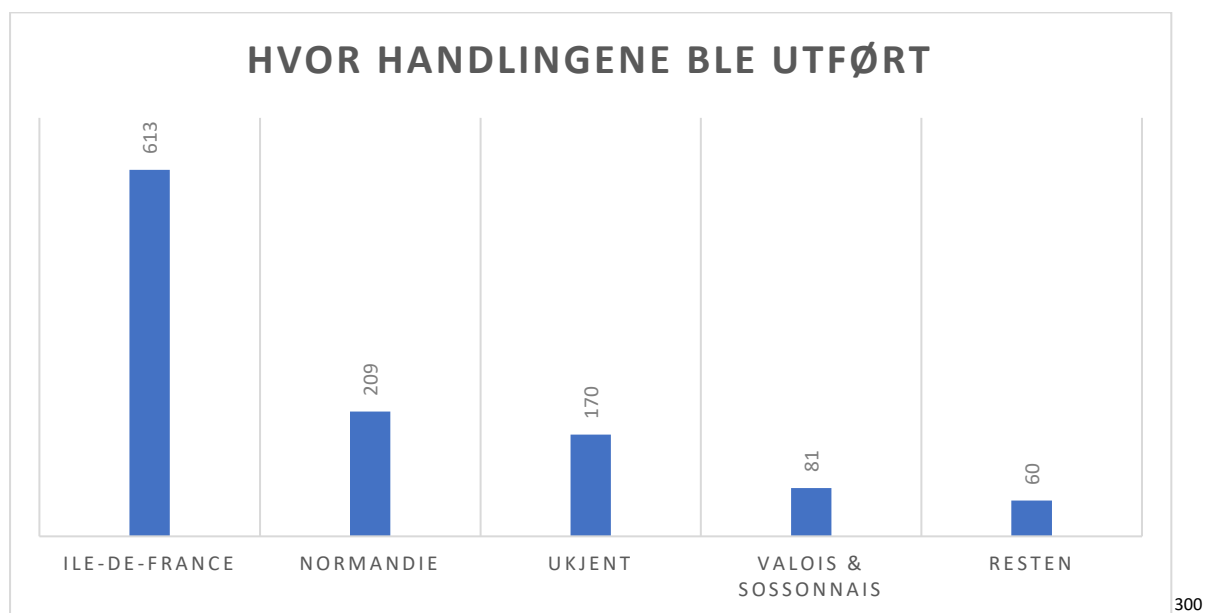
Det vil fremlegges to kvantitative studier. Den første vil omhandle hvor Filip gjennomførte sine handlinger. Som nevnt i metodebeskrivelsen består denne delen av studiet om to utfordringer. For det første ble det ikke alltid skrevet hvor handlingene til Filip ble gjennomført. Denne gruppen vil i undersøkelsen bli kalt 'ukjent', og vil i den første kvantitative undersøkelsen være merkbare. Det andre problemet er at datosettingen på flere handlinger innehar noen ganger et tidsspenn, snarere enn en presis datering. Dette betyr at flere handlinger kunne ha funnet sted innenfor et tidsrom som strakk seg over flere måneder, og da også fra et år til et annet. Løsningen på dette blir at i hvert år vil det finne sted en inkludering av de siste handlingene som kan gli over til neste år. For eksempel så vil året 1204 også inkludere de handlingene som enten fant sted på slutten av 1204 eller i begynnelsen av 1205. For at det ikke skal skje en skjevfordeling av handlinger, så vil hvert år ha den samme inkluderingen. Altså at 1205 vil også inkludere de handlingene som likeså godt kunne vært begynnelsen av 1206.

Det andre kvantitative studiet vil være av andelen handlinger som gjaldt Normandie. Her menes det at kongen ofte, utførte handlinger som var rettet mot en annen del av riket, selv om han var i et helt annet sted i kongedømmet. Denne delen av det kvantitative studiet vil ikke by på de samme utfordringene som den første delen. Dette fordi at gjennom fortolkningen av kildene, så vil en kunne identifisere hvilke områder Filips handlinger hadde en relevans til. Denne delen vil derfor ikke ha en stor gruppe med ukjente identifiseringer, snarere vil denne gruppen bli nesten ikke-eksisterende. Også her vil det samme dateringsproblemet fra den første undersøkelsen bli relevant. Men dette vil løses på tilsvarende måte. En sentral forskjell mellom denne delen av det kvantitative studiet og den første, er at i denne delen så vil hver av regionene stå som egne grupper. I den første undersøkelsen var ikke dette en hensiktsmessig tilnærming, da den delen bar mer preg av at kongen reiste mye mindre rundt i flere av de andre regionene. I den første undersøkelsen vil de ulike gruppene derfor samles i en egen gruppe kalt 'resten'.

franske stat, fikk ikke problemer med å kontrollere området. For beskrivelser av Normandies administrative natur, se: 36-76. For innlemmelsen og kapetingernes kontroll over hertugdømmet, se: 271-75, 280-6.

²⁹⁹ Petit-Dutaillis 1925: 99-118

6.1 Kvantitativt studie av hvor Filip II sine handlinger ble gjennomført

De to fremlagte diagrammene er basert på samme data, men viser informasjonen på forskjellige måter. Stolpediagrammet gir oss størrelsesforholdene mellom de ulike grupperingene i tall. Linjediagrammet gir en annen type informasjon, da den viser hvordan fordelingen var over tid. Undersøkelsen bærer preg av at vi har 170 innføringer i kategorien 'ukjent'. Det er riktig at

³⁰⁰ *Actes de Philippe Auguste*, ii: nr. 708-1824

³⁰¹ *Ibid*: nr. 708-1824

mange av disse kunne hørt til under Normandie, men siden vi ikke kan si sikkert, må en bare isolere ukjente identifikasjoner i en egen gruppe. Men dette virker ikke å hemme undersøkelsens resultat betraktelig. Kongen besøkte Normandie så mye mer enn de andre områdene at dersom den 'ukjente' gruppen ikke hadde eksistert, så ville Normandie fortsatt ligget som en klart viktigere region enn mange av de andre.

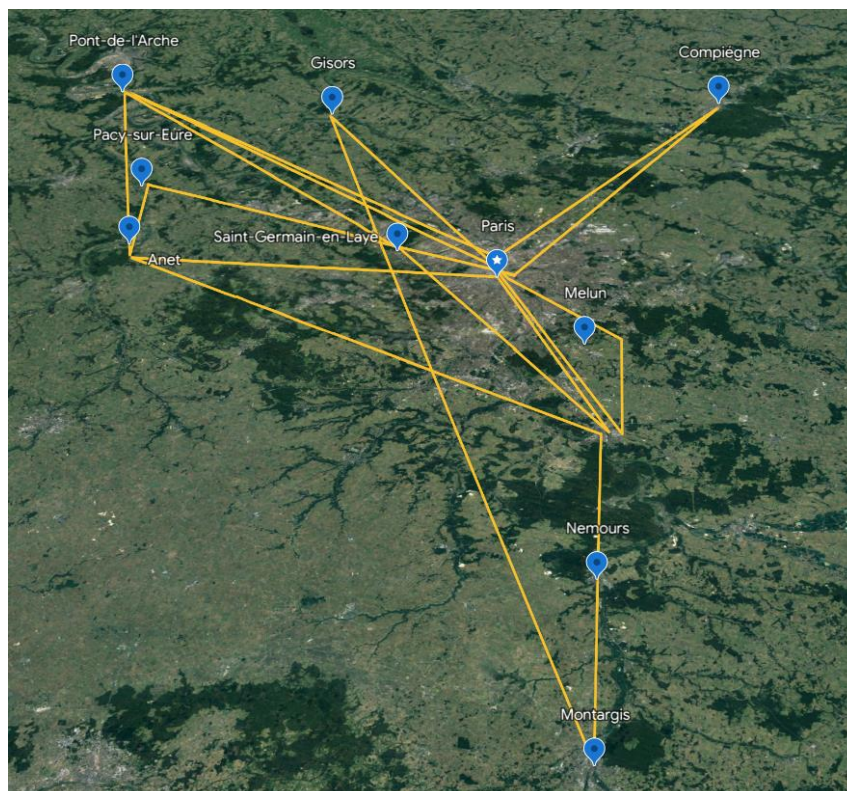
Normandie var den nest-mest besøkte regionen av Filip II i perioden mellom 1202 og 1223. Ile-de-France var, ikke overraskende, klart mest besøkt hvor det ble utført 613 handlinger. Deretter kommer Normandie hvor det ble utført 209 handlinger. Den tredje største gruppen er den ukjente gruppen med 170 innføringer. Deretter finner vi regionene Valois og Sossonnais, som i dette tilfellet ble slått sammen grunnet kongens hyppige besøk til grensebyen Compiègne. Den siste gruppen var 'resten' som omfatter regioner som; Anjou, Bourgogne, Champagne, Vermandois, Flandern, Bretagne, og flere andre samlet. Tar en til betraktning at bare 60 kongelige handlinger ble gjennomført i alle de resterende regionene samlet, så blir det enda mer innlysende at Normandie var en svært viktig region for kongen. 209 kongelige besøk må kunne anses som en betydelig mengde. Hertugdømmets viktighet blir økende synlig dersom en studerer linjediagrammet. Der ser vi at Normandie var den nest mest besøkte regionen i kongeriket, utenom noen få unntaksår. Det var ikke et eneste år hvor kongen ikke besøkte sine normanniske områder. Det er riktig at vi ser en utvikling hvor han besøkte hertugdømmet spesielt hyppig i de første fire årene, men besøkene forble enda hyppig utover hele perioden. Normandie må dermed behandles, i enhver diskusjon, som en region hvor kongens kontroll ikke ble anerkjent som selvsagt.

Derimot er et opposisjonelt argument som tiltrer er at kongen mye oftere utøvde interesser i Ile-de-France. Siden det var der hvor kongen hadde mest kontroll, da dette var hans domene, blir ikke argumentet om behovsbasert reise-kongedømme noe svekket? En forklaring på at Ile-de-France likevel var besøkt så ofte var at kongens tilstedeværelse der var basert på forskjellige grunnlag enn hans tilstedeværelse i Normandie. I Normandie var det en behovsbasert tilstedeværelse, mens i Ile-de-France var det en interessebasert tilstedeværelse. Det var i Ile-de-France Paris lå, hvis by hadde begynt å bli spesielt stor på denne tiden.³⁰² Paris var også der hvor kongen hadde sin hovedbase, hvilket betydde at på enhver reise, så ville han returnere til Paris på ett eller annet tidspunkt. Etter 1204 mistet flere av de tidligere viktige områdene i Normandie mye innflytelse, da de ble overskygget av områder i Ile-de-France. Rouen mistet sin status som et interessesentrum for aristokratiet, sannsynligvis fordi Paris –

³⁰² Fegley 2002: 62-65

som lå like utenfor – ble mer tiltrekkende.³⁰³ Angevin-dynastiet hadde viet mye oppmerksomhet til byen. Geoffrey av Anjou og hans ektefelle keiserinne Maud restaurerte byens slott og en sentral stein bro.³⁰⁴ Kong Henrik II viet også mye interesse i byen, og besøkte byen på flere tidspunkt gjennom sin regjeringstid.³⁰⁵ Tilsvarende oppmerksomhet ble rett og slett ikke viet fra Filip II, som sjeldent besøkte Rouen.³⁰⁶ Power har fremmet at byens borgere uttrykket misnøye til den franske kongemakten.³⁰⁷ Nedprioriteringen av byens status var nok noe av grunnen. En annen grunn var at Filip i 1207 ledet en hær inn i byen for å tvinge ut store summer med rikdom fra dens innbyggere.³⁰⁸

Ser vi til linjediagrammet så kan vi se at det var flere år hvor kongen ikke besøkte andre regioner enn Ile-de-France og Normandie (utenom Compiègne). Altså at det var flere år som var tilsvarende 1207-eksempelet ovenfor. Året 1217 blir her et nærliggende eksempel:

Reisene til Filip i 1217 er basert på *Actes de Philippe Auguste*, ii: nr. 1457-1552

Igjen ser vi altså at kongens reiser i Normandie gikk ut på å besøke flere byer. Det er riktig at disse byene lå i omtrentlig samme del av hertugdømmet, men likevel ser vi den klare

³⁰³ Power 2013: 279-99

³⁰⁴ Haskins 1918: 143-44

³⁰⁵ Power 2013: 297

³⁰⁶ *Actes de Philippe*, II-IV; mellom 1204 og 1219 finner vi bare tolv handlinger gjennomført i Rouen. Elleve av disse ble gjennomført mens den erobringen av hertugdømmet pågikk.

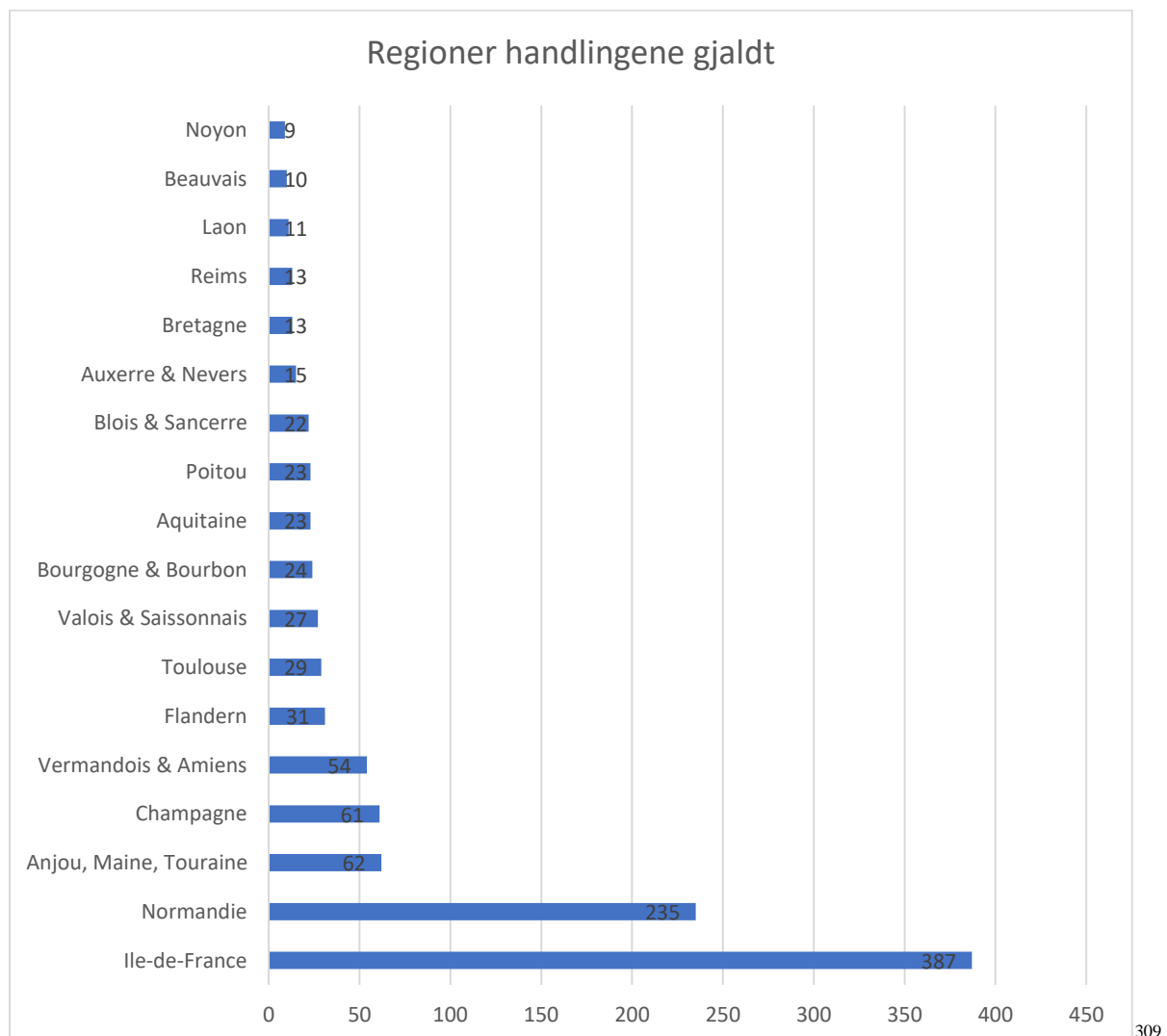
³⁰⁷ Power 2013: 298

³⁰⁸ *Les Annales de l'abbaye Saint-Pierre de Jumièges*, Laporte (red.): 88-9

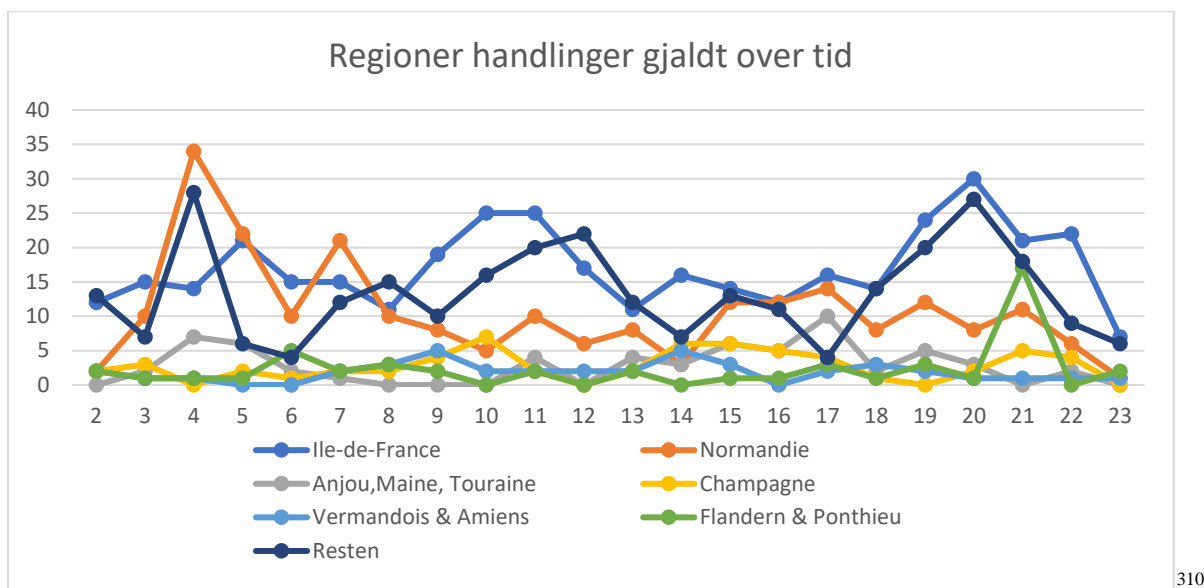
motsetning fra hans reiser i andre deler av kongedømmet. Diagrammene ovenfor, samt eksempler som 1207- og 1217 kartene, forteller oss at kongens kontroll over Normandie ikke var så permanent som en skulle tro. En nærmere forklaring for hvorfor Filip hadde et så sterkt behov til å reise til Normandie vil presiseres i kapittel syv. Der vil det diskuteres om det eksisterte en utbredt pro-angevin sympati i Normandie etter 1204. Hvis det gjorde det, kan dette være med på å forklare hvorfor Filip tilbrakte så mye tid i Normandie i forhold til andre regioner.

Men først vil den andre delen av den kvantitative undersøkelsen finne sted. Hvor mange av det totale antallet diplomer omhandlet Normandie?

6.2 Kvantitativ studie av hvilke områder Filip II sine handlinger gjaldt

³⁰⁹ *Actes de Philippe Auguste*, ii: nr. 708-1824

I denne delen av den kvantitative undersøkelsen vil vi ikke ha en betydelig gruppe kalt 'ukjent'. Med det, vil vi kunne sikrere si hvor stor andel av handlingene som faktisk omhandlet Normandie. Slik som diagrammene ovenfor forteller oss, har flere av grupperingene blitt splittet opp i egne grupper, snarere enn å ha en stor gruppe kalt 'resten'. Med dette vil vi se en større fordeling av regioner som handlingene til Filip II gjaldt. Diagrammene viser en tilnærmet fordeling som diagrammene i den første kvantitative undersøkelsen. Vi ser at utenom Ile-de-France, så var Normandie den klart viktigste området for Filip II. Av handlingene til Filip II så var antallet viet til Normandie nesten fire ganger større enn andelen viet til Anjou, Maine og Touraine samlet. Alle de fire neste gruppene etter Normandie samlet innehar en mindre oppmerksomhet fra Filip II. Ut ifra tallene blir to poeng spesielt tydelig. Det første er at Normandie var en spesielt viktig region for kapetingerne. Det andre var at kontrollen over Normandie var ikke så permanent og selvsagt som en skulle trodd. Det krevdes både en kongelig tilstedeværelse og sterk interesse for at riket skulle kontrolleres tilstrekkelig. Det var ikke et eneste år hvor kongen ikke viet en eneste handling til Normandie. Dette var en klar kontrast fra de andre regionene, hvor vi ser flere år hvor kongen ikke rettet en eneste handling mot dem. Linjediagrammet vitner også om at kongen viet mye oppmerksomhet til Normandie mellom 1203 og 1208. I de årene lå hans handlinger alltid over ti i året, da med toppunkt i 1204 med 34 handlinger. Etter 1208 lå mengden handlinger i året stabilt mellom åtte og fem frem til 1215 hvor det igjen fant sted en økning.

³¹⁰ Ibid: nr. 708-1824

I 1223 ser vi kun én handling rettet mot Normandie, men det året bærer preg av at kongen var nær døden og at han døde midt på året. Det var dermed ikke noe normalår. En kan dermed oppsummere linjediagrammet med at Normandie ble holdt stabilt over hele perioden, til forskjell fra andre regioner hvor en kun ser enkelte toppunkt, og ellers en tendens til å ligge på tilnærmet null. Dermed kan en si at behovet for handlinger rettet mot Normandie, gjorde at kongen måtte vie en betraktelig større mengde handlinger til hertugdømmet sammenlignet med mange av de andre regionene i Frankrike. Det kan også sies at Normandie ikke ble så brått innlemmet under den franske kongens kontroll, da det heller virker som at innlemmelsen var en langsom prosess.

Resultatet av de to kvantitative studiene gir oss et sterkt grunnlag til å si at kongens kontroll hverken var så permanent, eller selvsagt som en skulle tro. Men går en nærmere inn på forholdene etter 1204, vil en oppdage at situasjonen var langt mer komplisert enn hva som synes fra overflaten. Kan interne forhold innad i aristokratiet ha spilt en sentral rolle for hvorfor de to kvantitative undersøkelsene har gitt oss slike svar? I det siste kapittelet vil det diskuteres for pro-angevin sympati i Normandie etter 1204.

Kapittel 7 Pro-angevin sympati i Normandie

Selv om undersøkelsen til nå har vist at forholdene i Normandie ikke var så selvsagte som en skulle tro, så betydde ikke dette at Filip II ikke så på situasjonen som permanent. For han var det ikke snakk om at denne realiteten kunne reverseres. Normandie var for han en naturlig del av hans kongerike, og slik skulle det være. Men dette betydde ikke at han kunne slutte å vie sin interesse dit. I kapittel 2.2.1 ble det fremmet at aristokratiet, i situasjoner hvor det anglonormanniske riket var splittet, var viktige forkjempere for at riket gjentatte ganger ble forent igjen. Power beskriver at «*Much further research is still required, for instance, to explain why there were so few manifestations of pro-Angevin sentiment in the duchy after 1204, especially during the Bouvines War of 1213-14*».³¹¹ Dette er en høyst interessant betraktning som vil være nødvendig å undersøke nærmere. Slik som vi fant ut i kapittel fire resulterte den store konfiskeringen i 1204-5 i at alvorlighetsgraden av splittelsen ble langt større enn de foregående. Det rammet med andre ord aristokratiet på en mye mer direkte og brutal måte. I første øyekast virker det derfor usannsynlig at det ikke eksisterte en betydelig gruppe som ønsket at de gamle forhold, med et forent anglonormannisk rike, skulle bli en realitet igjen. Dersom dette eksisterte, kan en også bruke dette som en av forklaringene for at Filip II så seg nødt til å reise til Normandie så hyppig som han gjorde? Dette er spørsmål som vil besvares i dette kapitlet.

7.1 Den videre eksistensen og relevansen av *terre Normannorum*

Først må vi ta et steg tilbake. Selv om krigen var over, var ikke den overordnende konflikten det. Kravene som Johan og Henrik III hadde på de franske lenene var ikke noe irrelevant, men snarere tvert imot. Krav som dette har lett for å bli oversett av historikere fordi vi har kunnskaper om hva som skjedde senere. Enhver historiker vet at de engelske kongene mislyktes i å vinne tilbake lenene, og at ikke før på 1300-tallet greide en engelsk konge å utgjøre en større trussel for den franske kongen. Resultatet av at slike krav blir oversett, er at en også blir blind for hvilken betydning de hadde i samtiden. At flere landeiere etablerte forhold hvor de fikk over-kanal interesser, selv langt utover 1200-tallet, vitner om at de hadde et håp om at de gamle forhold, med Normandie og England forent, skulle bli en realitet igjen. Hvorfor var det ellers viktig for dem å gjøre krav som deres foreldre eller besteforeldre innehadde?

³¹¹ Power 2011: 3

Selv om den franske kongen anerkjente forholdene som permanente, betydde ikke dette at de anglonormanniske aristokratene gjorde tilsvarende. Historien hadde heller lært de at splittelsene aldri var endelige,³¹² og både juridiske og administrative dokumenter fra England refererte til rullene kalt *terre Normannorum*,³¹³ hvilket holdt minnet om de gamle forhold i live.³¹⁴ Den enda-eksisterende relevansen til *terre Normannorum* forteller oss at hverken den engelske kongen eller aristokratiet så på situasjonen som permanent. Dette blir videre styrket når vi ser at kongen og hans tjenestemenn heller behandlet de konfiskerte lenene som hadde tilhørt normannerne (*'terre Normannorum'*) som midlertidige hjemfall til kongen (*'escaeta sua de terris Normannorum'*).³¹⁵ Dette betyr at kongen ikke ville behandle disse lenene på samme måte som andre len. Det oppstod altså en egen juridisk formulering for å kunne skille mellom vanlige len og de lenene som tidligere hadde tilhørt normannerne. Ved å presisere dette skillet, ble det enklere å identifisere hvilke eiendommer normannerne hadde krav på, dersom de ville støtte den engelske kongen. Med andre ord innehadde *terre Normannorum*-rullene en relevans lenge etter 1204, og det som holdt relevansen i livet var både minnet etter de gamle forhold, og det enda-eksisterende kravet den engelske kongen hadde på Normandie.

Et diplom fra 1242 forteller oss at selv da eksisterte det en klar tanke om at Normandie og England en gang kan bli forent. Diplomet omhandlet Hugh av Vivonas hyllest til kongen og han ble deretter gitt et len som hadde tilhørt Roger av Clare. Dette lenet skulle Hugh og hans arvinger holde til England og Normandie ble forent igjen (*'donec terra nostra Anglie et terra Normannorum sint communes'*).³¹⁶ Tilsvarende formuleringer finner vi også i *Close roll* i 1246 hvor Robert Passelewe hadde fått lenene til Rikard, sønn av Rikard de Bella Fago. I teksten står det presisert at dette landet var *'terre Normannorum'*, og at det skulle holdes til England og Normandie ble forent igjen (*'donec terra regis Anglie et terra Normannorum sint communes'*).³¹⁷ At en finner slike formuleringer over førti år etter splittelsen forteller oss at etterkommerne av det anglonormanniske aristokratiet ikke glemte de gamle forhold hvor riket engang var samlet. Bruken av slike formuleringer i administrative dokumenter vitner også om at aristokratiet var klar over at selv om kongen ga len til sine engelske vasaller, så var dette bevilgninger som kunne reverseres, hvis den normanniske landeieren kom tilbake.

³¹² Se kapittel 2.1.1 for tidlige splittelser. Der ser vi at det anglonormanniske aristokratiet fungerte, i flere tilfeller, svært effektivt i å forene riket igjen i splittelser.

³¹³ *Rotuli normanniae in Turri londinensi asservati*, Hardy (red.) 1835

³¹⁴ *Calendarium Genealogicum*, ii, Roberts (red.) 1865: 456; *Monasticon Anglicanum*, VII, Dugdale (red.) 1846: 684; *Close rolls of the reign of Henry III*, iii, Maxwell-Lyte (red.): 318, 324

³¹⁵ *Bracton's Note book*, I, Maitland (red.) 1887: 569

³¹⁶ *Collection de documents inédits sur l'histoire de France*, Michel (red.) 1835:114

³¹⁷ *Close rolls of the reign of Henry III*, iii, Maxwell-Lyte (red.) 1902: 318, 324.

At normannerne enda hadde krav på eiendommer i England, som ville bli deres igjen dersom England og Normandie ble forent, må ha styrket pro-angevinske tanker innad i aristokratiet. Men i hvilken grad gikk de det ekstra steget hvor de forsøkte å opprette opposisjonelle krefter mot den franske administrasjonen?

7.2 unitas utriusque regni: foreningen mellom rikene

Å bruke uttrykk som ‘pro-angevin sympathi’ er egentlig noe misledende for det egentlige poenget. For en landeier var det alltid enklere å tjene én herre enn det var å tjene to. Hvorvidt denne herren var konge av England eller Frankrike betydde ikke så altfor mye. Men siden de normanniske landeierne i det anglonormanniske riket innehadde krav i England, var det for dem viktig at den herren de tjente, var herre over både England og Normandie. På grunn av kravene den engelske kongen hadde over Normandie, var det mest nærliggende at det var han de normanniske aristokratene samlet seg rundt. Men det er viktig å fremme at det var ikke gitt at det var han som fikk støtte hver gang det var snakk om å ha én herre. Baronopprørene i 1215 og 1216 var blant de mest dramatiske årene i engelsk historie. Store faksjoner av aristokratiet hadde mistet tillitten til kong Johan, og da han døde etterlot han seg en mindreårig konge. I dette maktvakuemet så aristokratiet en mulighet til å forsøke å få sine anglonormanniske interesser forent, og de inviterte den franske kronprins Ludvik. Han ble lovet den engelske tronen dersom de greide å beseire den mindreårige Henrik III.³¹⁸ Dette var det nærmeste tilfellet hvor Normandie og England var å bli forent før hundreårskrigen over fire generasjoner senere. Baronopprøret forteller oss at aristokratiet var en sentral maktfaktor, og det å ikke tilfredsstille dem kunne få enorme konsekvenser. Det forteller oss også at dersom en kongelig hadde aristokrater i ryggen, så hadde han også et godt grunnlag til å drive krigføring av en stor skala. Men hvor enkelt var det å opprette slike forhold i Normandie? Et viktig poeng fra kapittel 2.2.3 var at opprør generelt i Normandie har vært vanskelig å opprette. Herren av Normandie har alltid innehatt en sterk kontroll over vasallene sine.³¹⁹ Det finnes ingen grunn til å tenke at denne kontrollen ble spesielt svekket bare fordi herren av Normandie var konge av Frankrike. Derimot kan denne kontrollen ha økt ytterligere. Paris lå bare noen få kilometer sør for Rouen, og kongens lave villighet til å erstatte sine normanniske vasaller gjorde at han innehadde en

³¹⁸ *Matthæi Parisiensis monachi, Sancti Albani, Chronica majora*, iii, Luard (red.) 1872: 2-11

³¹⁹ For mer om dette, se kapittel 2.2.3.

mer direkte kontroll over store deler av sine normanniske len. Det ble i praksis en del av hans kongelige domene.³²⁰

Selv om opposisjoner var vanskeligere å etablere i Normandie, betydde ikke det at det ikke skjedde. De fleste initiativtakerne til motstand finner vi på 1230-tallet. Blant disse var brødrene Fulk og William Paynel. Ifølge krønikeskriver Roger av Wendover skal disse ha forsøkt å overtale den engelske kongen til å gjenerobre Normandie. Kongen virket først begeistret for dette, men etter at Hubert de Burgo fortalte kongen at dette var en dårlig idé, nektet kongen å angripe Normandie. Det interessante med denne skildringen er spesielt det som skjedde rett etterpå. Fulk og William skal ha bedt kongen om å overlate 200 gode riddere til dem, hvorpå brødrene fortalte at de skulle på egenhånd angripe Normandie med disse ridderne. Ifølge Roger av Wendover var Fulk og Williams endelige mål å utrydde franskmennene fra Normandie (*'quod omne genus Francorum de Normannia exturbarent'*).³²¹ Dette ble også nektet av Henrik, da igjen grunnet rådgivelsen fra Hubert. Dersom en stoler på Rogers fortelling, så kan dette absolutt ses på som et tilfelle med anti-franske holdninger i Normandie. Men hvor kom disse sterke holdningene fra? Et forslag kan være metodene de franske kongene brukte til å sementere kontrollen over regionen. Som nevnt tidligere, var de fleste stillinger i Normandie holdt tilnærmet utelukkende av ikke-normannere.³²² Filips hyppige tilstedeværelse i hertugdømmet gir oss også hint om at han ikke kunne stole fullt på at hans vasaller.³²³ Flere klager i *Querimonia Normannorum* forteller også om vanskelighetene det nye regime har bydd på. Noen klaget over økte skatter,³²⁴ imens andre klaget over fjerning av ulike privilegier de tidligere hadde hatt.³²⁵ Enda flere klaget over eiendommer de hadde krav på, men som kongen hadde i sine egne hender fordi dem selv, en slektning eller en daværende landholder hadde reist til England.³²⁶ Det virker derfor plausibelt at Ful og Williams anti-franske holdninger hadde utspring i forholdene det nye regimet brakte med seg.

Et annet tilfelle hvor en finner pro-angevin sympati var den tidligere nevnte Henry Avaugor. Etter at hans bestemors nevø, Gilbert l'Aigle døde i slutten av 1231, endte hans engelske eiendommer hos kongen, som videre delte ut deler av områdene til andre.³²⁷ Henry

³²⁰ Strayer 1932: 97-8, 102-3

³²¹ *Rogeri de Wendover Liber qui dicitur flores historiarum*, iii, Hewlett (red.) 1889: 5

³²² Strayer 1932: 97-8, 102-3

³²³ Se kapittel seks

³²⁴ *Recueil des histories des Gaules et de la France XXIII*, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: no. 261, 262, 474, 490

³²⁵ Ibid: nos. 253, 265, 498, 504

³²⁶ Ibid: nos. 274, 277, 279, 292, 294, 295, 314, 318, 319, 324, 327, 330, 332, 337, 339, 346, 348, 349, 353, 358, 359, 367, 369, 370, 371, 382, 386, 399, 404, 422, 429, 431, 549.

³²⁷ *Calendar of the Charter Rolls 1226-1516*: 145; for mer informasjon rundt dette, se kapittel 5.2.

hadde mange normanniske og bretonske eiendommer etter sin far og Gilbert. Faren til Henry hadde også flere engelske eiendommer, og det var disse eiendommene Henry ble gitt da han støttet Henrik III sin bretonske invasjon i oktober 1231.³²⁸ Det skal sies at Henry sin støtte til Henrik III ikke var fullhørt, da han i mai 1232 skiftet allianse til kong Ludvik,³²⁹ hvis konsekvens var at han mistet sine engelske len.³³⁰ Et tredje eksempel på at normanniske landeiere var involvert i å støtte Henrik III var Thomas de Gorges. Som konsekvens av dette ble hans normanniske len i mai 1231 konfiskert og gitt videre av den franske kongen til Johan de Vineis.³³¹ Den 15. mai 1231 ser vi at han utøvde interesser i England, fordi der ble han gitt privilegier til å hente tørt tømmer i Porestok av kong Henrik III.³³² Hans normanniske len virker likevel å ha kommet tilbake til familiens eie, fordi 29. november 1236 ble hans kone Joan, som da var enke, gitt lisens til å kunne reise over til hennes medgift av hennes avdøde ektemanns land i Normandie.³³³ *Querimonia Normannorum* forteller også om tilfeller hvor normannere mistet eiendommer grunnet sin lojalitet overfor den engelske kongen. Engerrand de Sancto-Philiberto skal ha vært en av disse. Ifølge kilden skal en herre ved navn Odo av Chesnel ha klaget over at et stykke land hadde endt opp i hendene til Engerrand. Etter at Engerrand hadde reist over til England i 1230, skal de gjeldende landområdene ha blitt konfiskert av den franske kongen. Odos klage hadde utspring i at han hevdet at han selv hadde rett på landet.³³⁴ Klagen gir oss noen annen informasjon, men det er rimelig å anta at konfiskeringen av Engerrands landområder kom som en konsekvens av at han hadde valgt å støtte Henrik III. Dette synet styrkes av det større politiske bildet av at det foregikk en militær konflikt mellom England og Frankrike i 1230.³³⁵ I 1247 klagde Hugh de Cognatus på at han hadde leid ut tre dekar med land i sognet Saint-Imer til en mann som het Galeranni de Mara. Etter krigen valgte Galeranni den engelske siden, hvis resultat var at Galerannis land, sammen med Hugh sine tre dekar, havnet i hendene til Filip. Enda i 1247 hadde ikke Hugh fått tilbake sitt land, han hadde på dette tidspunkt vært uten 43 år med leie.³³⁶

Selv om konflikten i 1230 og de sterke forbindelsene må fremmes som hovedårsaker til motstanden mot den franske kongen, kan en også fremme faktumet at den franske kongen bare

³²⁸ *Close Rolls of the reign of Henry III, 1227-1231*: 443.

³²⁹ *Layettes*, ii, no. 2135; *Memoires pour servir de preuves*, Morice (red.) 1742: 874

³³⁰ *Calendar of the Liberate Rolls, 1227-1231*: 525

³³¹ *Cartulaire normand*, I, Delisle (red.) 1882: 60

³³² *Close rolls of the reign of Henry III, 1227-1231*, Maxwell (red.) 1902: 509

³³³ *Patent rolls of the reign of Henry III*, Maxwell (red.) 1901: 169

³³⁴ *Recueil des histories des Gaules et de la France XXIII*, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: no. 408.

³³⁵ Carpenter 2004: 310

³³⁶ *Recueil des histories des Gaules et de la France XXIII*, Bouquet & Delisle (red.) 1894, QN: no. 30

var ung på den tiden. Slik som i den franske invasjonen av England i 1216, var dette forhold som gjorde at magnater turte å gå ekstra lengder for å trosse kongen. Pro-angevin sympati blir ikke bare synlig etter 1230. I 1227 uttrykket borgerne av Caen i et brev at Henrik III skulle gjenerobre Normandie.³³⁷ I juni 1214 forsøkte den tidligere nevnte Fulk Paynel å opprette en sterk opposisjon mot Filip II sin i støtte av den engelske kong Johan.³³⁸

Likevel er den generelle betraktningen av utbredelsen av pro-angevin sympati mellom 1204 og 1230 er at det var mindre utbredt i forhold til perioden fra 1230. Samtidig betydde ikke dette at dette ikke var en problemstilling Filip og Ludvik måtte forholde seg til. Ser en de sterke anglonormanniske forbindelsene sammen med både den engelske kongenes krav og eksistensen av pro-angevinske sympati, virker situasjonen Filip Ludvik befant seg i uhyrlig komplisert. Det er tydelig at den engelske kongen ikke kom til å gi opp kravene, og så lenge disse forholdene eksisterte, kunne ikke Filip og Ludvik stole på sine normanniske vasaller. Mistilliten til normannerne kan dermed anses som en av kausalitetene bak Filip hyppige tilstedeværelse i Normandie mellom 1204 og 1223.

³³⁷ *Diplomatic Documents 1101-1272*, Chaplais (red.) 1964: no. 206; der står det presisert at prins Ludvik forsøkte det samme da aristokratiet støttet hans

³³⁸ *Rotuli chartarum in turri Londinensi asservati*, Hardy (red.) 1837: 207

Konklusjon

Den anglofranske krigen fra 1202 til 1204 må betraktes som et historisk brudd. Først og fremst brakte den med seg politiske omveltninger i Vest-Europa. Siden 1154 har den engelske kongen overskygget den franske kongen på kontinentet.³³⁹ Med den anglofranske krigen ble denne maktbalansen snudd på hodet, og Frankrike tredde igjen frem som den mektigste politiske enheten vest for de hellige romerske riket. Ikke før Hundreårskrigen, over hundre år senere, ble den franske kongemakten utfordret.³⁴⁰ Selv om denne undersøkelsen har tatt et oppgjør mot den deterministiske historieskrivingen, kan en ikke unngå å trekke direkte linjer mellom den anglofranske krigen og administrative endringer i England og Frankrike. I England ble kongemakten svekket, da med baronopprørene, godkjennelsen av Magna Carta, og fremveksten av Parlamentet.³⁴¹ I Frankrike medførte den territorielle ekspansjonen et behov for reformeringer av det administrative apparatet. Selv om Normandie har vært godt administrert tradisjonelt, var det administrert i korrelasjon med England. Nå som det var under Frankrike, ble flere av de administrative rollene som *seneskalk*, *vicomte* og *justitiarius* erstattet med tjenestemenn kalt *baillis*. Disse forvaltet regionen mer i tråd med hvordan resten av Frankrike ble organisert.³⁴² Relevansen og viktigheten til den overordnende tematikken gjør at det er iøynefallende at dette er et tema som har fått så lite historiografisk oppmerksomhet. Aristokratiets plass i denne turbulente perioden har også vært lite definert. Denne undersøkelsens har derfor relevant i det å sette noen av de historiografiske hullene.

Min problemstilling har bestått av to spørsmål: Det første var hvorvidt, og eventuelt hvordan, det anglonormanniske aristokratiets oversjøiske interesser fortsatte å eksistere mellom 1204 og 1259. Det andre var hvorvidt det eksisterte en utbredt pro-angevin sympati i Normandie etter 1204.

Mitt arbeid med primærkilder har ført til at jeg har bygget videre på eksisterende konsensus, samt også fått egne funn som samlet har kastet et nytt lys over de anglonormanniske forholdene etter 1204.

Selv opp mot 1204 var forbindelsene over den engelske kanal svært tette. Riktignok var det mange tilfeller hvor forbindelsene ble svekket, men en samlet vurdering av primærkildene har gitt et bilde hvor de anglonormanniske interessene enda levde i beste velgående. Mange

³³⁹ Clanchy 2006: 1; Bartlett 2000: 21-3

³⁴⁰ Power 2011: 141-57

³⁴¹ Vincent 2009: xiii

³⁴² Baldwin 1986: 220-4, Streyer 1971: 45, 47

etablerte ekteskap på tvers av sjøen. Andre viet en stor interesse i å integrere eiendommene på den ene siden med de på den andre. I lys av tidligere funn hvor det anglonormanniske aristokratiet var toneangivende i politiske utviklinger, blir det også tydelig at den engelske kongen anerkjente dem som en viktig ressurs i å holde riket samlet.

Da kongene krevde eksklusive hyllest fra anglonormannerne, endte de i en krevende situasjon. De måtte velge side, og deres valg betydde at de ville miste eiendommene på den andre siden. Bare en håndfull greide å beholde eiendommene på begge sider, men dette var kun enkelttilfeller, og må ikke anses som generaliteter. Slik som primærkildene fremmer, var dette en betydelig prøvelse for aristokratiet. Mye av deres rikdom, makt og sosiale prestisje hvilte på deres oversjøiske interesser, og mange led derfor store materielle tap.

Min undersøkelse har vist at Powickes vurderinger var godt etterprøvbart når det gjaldt forholdene like etter 1204-5, men Powicke har undervurdert at dette ikke var slutten på de anglonormanniske forbindelsene. Utover 1200-tallet greide mange å opprette situasjoner hvor de hadde eiendommer på begge sider av den engelske kanal. Dette medførte at svært mange aristokrater var vasaller av både den engelske kongen og den franske kongen til samme tid. Disse forholds sårbarhet var innlysende. Dersom konflikter brøt ut, kunne de ikke støtte begge herrer tilstrekkelig. Deres eiendommer ville derfor bli konfiskert i perioder med hostilitet, for å så bli gitt tilbake i fredstid. Gilbert L'Aigle har blitt trukket frem som et eksempel på at kongene var tilbøyelig for at dobbel-vasallskap kunne finne sted i fredstid.

Power har fremmet relevansen av *terre Normannorum*, som sammen med den engelske kongens krav på kontinentet, var med på å holde relevansen til det gamle anglonormanniske rikets gjenforening i livet. Min undersøkelse har bygget videre på denne tankegangen, og har også vist at maktbalansen mellom konge og aristokrati også var sentralt. I perioder hvor kongemakten var svakere, har det blitt identifisert en økning i spillerom hos aristokratiet. Perioder med barnekongedømmer i Frankrike og England var eksempler tider hvor aristokratiet hadde muligheter til å gjøre krav på eiendommene på den andre siden av sjøen. På så måte har jeg uttrykket en sterk uenighet til historiefremstillingen til Powicke og Petit-Dutaillis som har sett på maktbalansen mellom kongen og aristokratiet som statisk med en sterkere kongemakt. Jeg har argumentert for at maktbalansen heller var dynamisk, og jeg mener moderne historieforskning enda ikke har tatt tilstrekkelig avstand fra den 18- og 1900-tallets historieskriving. Fortsatt blir politiske utviklinger sett gjennom øynene til kongene, og andre maktfaktorer blir undervurdert.

Den kvantitative undersøkelsen har resultert i flere viktige funn som kaster et nytt lys over situasjonen etter 1204. Dersom vi ser bort ifra Filip II sitt eget kongelige domene, var

Normandie den regionen som han besøkte klart mest og som han viet betraktelig flere handlinger til. Dette fremmer både viktigheten av Normandie som region, men også at forhold innad i hertugdømmet resulterte i at Filip II var nødt til å utøve autoritet der. Jeg har vist at den franske innlemmelsen av Normandie hverken var så permanent eller selvsagt som Powicke og Petit-Dutaillis tidligere har fremmet, og at den franske kongen trengte å vie mye oppmerksomhet der for å sementere sin kontroll.

Jeg har funnet ut at pro-angevin sympati var lite utbredt i Normandie før 1230. Filip II sine tidligere nevnte reiser og handlinger der kan ha vært en sentral faktor, spesielt dersom en i tillegg tar til betraktning at herskeren av Normandie tradisjonelt har hatt en sterk kontroll over sine vasaller. Likevel mener jeg at vi ikke kan utelukke at pro-angevin sympati eksisterte i Normandie etter 1204. Det virker usannsynlig at Filip II og Johans konfiskering av eiendommene og manglende erstatning overfor anglonormannerne skjedde uten at aristokratene reagerte med misnøye. At kildene ikke strekker tilstrekkelig til for å besvare dette betyr ikke at vi bare skal utelukke det heller.

Fra 1230 har jeg derimot funnet flere eksempler på pro-angevin sympati, og jeg mener dette må forstås i lys av flere elementer. For det første må det antas at den juridiske spesifikasjonen av normannernes land i England var en viktig motivasjon for flere til å forsøke å etablere forhold hvor de hadde eiendommer på begge sider av sjøen. For det andre var den engelske kongens kontinuerlige krav et element som brakte med seg usikkerhet rundt fremtiden til Normandie. Det var ikke utenkelig at hertugdømmet igjen endte innunder det anglonormanniske riket. Hostilitetene på 1230-tallet brakte også med seg en usikkerhet rundt fremtiden til hertugdømmet, og at flere normannere så usikkerheten som en mulighet til å støtte den engelske siden i konflikten. Disse elementene, sammen med de mange eksemplene jeg har fremmet ovenfor, gjør at jeg mener det er et godt grunnlag til å si at pro-angevin sympati var utbredt etter 1230.

Kildeliste

Primærkilder

- Arnold, T. (1885). *Symeonis monachi opera omnia*, ii, *Historia regum*. Longman
- Atkinson, J.C. (1889). *Cartularium abbathiae de Rievallæ, Ordinis cisterciensis fundatæ anno MCXXXII*.
- Barraclogh, G., (1988). *The Charters of the Anglo-Norman Earls of Chester, c.1071-1237*. (Bind 126). Record Society of Lancashire and Cheshire.
- Barthius, C., (1657). *Gulielmi Britonis Aremorici Philippidos libri duodecim*. (Bind II). excudebat melchior Göpnerus, suis ac Johannis Scheibii bibliop. Lips. Sumtibus.
- Bernard, A. & Bruel, A. (1876). *Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny*. (Bind IV). Imprimerie nationale
- Boussard, M. (1943). *Recueil des Actes de Philippe Auguste Roi de France*. (Bind II). Imprimerie Nationale.
- Boussard, M. (1966). *Recueil des Actes de Philippe Auguste Roi de France*. (Bind III). Imprimerie National.
- Bouquet, M. (1840). *Recueil des histories des Gaules et de la France* (Bind XXIII). Welter H. (Red.) Palmé
- Chaplais, P. (1964). *Diplomatic Documents 1101-1272*. Kreuz Repr.
- Chibnall, M. (1973). *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*. (Bind IV). Oxford University Press.
- Delaborde, H.F. (1882-85). *uvres de Rigord et de Guillaume le Breton, Historiens de Philippe -Auguste*. (Bind I). Librairie Renouard.
- Delisle, L. (1840). *Orderic Vitalis: Historiæ ecclesiasticæ libri*. (Bind II). J. Redouard et socios.
- Delisle, L. (1852). *Cartulaire normand: de Philippe-Auguste, Louis VII, saint Louis et Philippe le Hardi*. Memoires de la Societe des Antiquaires de Normandie. (Bind VI).
- Delisle, L. (1904). *Recueil des historiens des Gaules et de la France: Nouvelle édition*. Imprimerie Nationale.
- Delisle, L. (1920). *Recueil des Actes de Henri II, Roi d'Angleterre et Duc de Normandie*. (Bind II). Impr. Nationale
- Dugdale, W., (1830). *Monasticon Anglicanum*. (Bind VI, del 2). Longman.
- Dugdale, W., (1830). *Monasticon Anglicanum*. (Bind VII). Longman.
- Dugdale, W., (1849). *Monasticon Anglicanum*. (Bind V). Longman.
- Garmonsway, G.N., (1953). *The Anglo-Saxon Chronicle*. London J.M. Dent & Sons LTD.
- Giraldi, S. (1830). *Rotuli de dominabus et pueris et puellis de donatione regis in XII comitatibus*. G. Pickering.
- Gomme, E.E.C. (1909). *The Anglo-Saxon Chronicle*. G Bell and sons
- Great Britain. Royal Commission of History. (1905). *Historical Manuscript Commission: The Manuscripts of his Grace the Duke of Rutland: preserved at Belvoir Castle*. (Bind IV). Eyre and Spottiswoode.
- Great Britain. Exchequer. (1896). *The red Book of the Exchequer*. (Bind I). Eyre and Spottiswoode.

- Hall, H. (1896). *The Red Book of the Exchequer*. (Bind II). Her Majesty's Stationery Office
- Hardy, T.D. (1833). *Rotuli litterarum Clausarum in Turri Londinensi Asservati*. (Bind I). H. Majesty King William IV.
- Hardy, T.D. (2007). *Rotuli litterarum Clausarum in Turri Londinensi Asservati*. (Bind II). TannerRitchie Publishing.
- Hardy, T.D. (1835). *Rotuli Normanniae in Turri Londinensi Asservati, Johanne et Henrico quinto, Angliæ regibus*. London Printed by G. Eyre and A. Spottiswoode
- Hardy, T.D. (1835). *Rotuli litterarum patentium in Turri londinensi asservati*. G. Eyre and A. Spottiswoode.
- Hardy, T.D. (1835). *Rotuli de oblatiis et finibus in Turri Londinensi asservati*. G. Eyre and A. Spottiswoode.
- Hewlett, H. (1889). *Rogeri de Wendover Liber qui dicitur flores historiarum*. (Bind III). Longman og Trübner.
- Holden, A.J., Gregory, S., Crouch, D. (2004). *History of William Marshal*. (Bind II). Anglo-Norman Text Society.
- Howlett, R. (1884). *Chronicles of the reigns of Stephen, Henry II., and Richard I*. (Bind IV). Longman
- Landon, L. (1939). *The Cartae Antiquae : rolls 1-10*. Pipe Roll Society.
- Laporte, J. (1954). *Les Annales de l'Abbaye Saint-Pierre de Jumièges..* Imprimerie Lecerf.
- Maitland, F.W. (1887). *Bracton's Note Book. A collection of cases decided in the King's courts during the reign of Henry the Third*. C.J. Clay & Sons.
- Maxwell, H.C. (1901). *Patent Rolls of the reign of Henry III* Printed for H.M. Stationery Off. of Macie and Co.
- Maxwell, H.C. (1902). *Close rolls of the reign of Henry III*. Printed for H.M. Stationery Office
- Maxwell, H.C. (1903). *Calendar of the charter rolls*. (Bind I). Printed for H.M. Stationery Off. of Macie and Co.
- Michel, F.X. (1835). *Collection de documents inédits sur l'histoire de France*. Imprimerie Nationale.
- Migne, J.P. (1904). *Patrologia Latina* (Bind CCVII). Turnhout
- Morice, P. H. (1742). *Memoires pour server de preuves à l'histoire ecclésiastique et civile de Bretagne, tirés des archives de cette province, de celles de France et d'Angleterre, des recueils de plusieurs sçavans antiquaires, et mis en ordre*. Charles Osmont.
- Paris, M., (1872). *Chronica Majora*. (Bind IV). Longman.
- Potthast, A. (1874). *Regesta Pontificum Romanorum*. (Bind I). De Decker.
- Prévost, A. (1838). *Orderic Vitalis ... Historiæ ecclesiasticæ libri tredecem*. (Bind IV). J Renouard et socios.
- Roberts, C. (1865). *Calendarium Genealogicum. Henry III and Edward I*. (Bind II) Longmans, Green Reader, and Dyer.

- Round, J.H. (1888). *Ancient charters, royal and private, prior to A.D. 1200*. Wymand & Sons
- Round, J.H. (1899). *Calendar of documents preserved in France: illustrative of the history of Great Britain and Ireland*. Her Majesty's Stationery Office
- Stubbs, W. (1867). *Gesta Regis Henrici secundi Benedicti Abbatis*. (Bind 1). Her Majesty's Stationery Office.
- Stubbs, W. & Davis, H. -W. C. (1913). *Select charters and other illustrations of English constitutional history from the earliest times to the reign of Edward the first*. Clarendon Press.
- Stapleton, T. (1844). *Magni Rotuli Scaccarii Normanniae sub Regibus Angliae*. (Bind 2). Soc. Antiq. Londinensis
- Stevenson, J. (1841). *Liber vitae Ecclesiae dunelmensis; nec non obituaria duo ejusdem ecclesiae*. J.B. Nichols and son.
- Stevenson, J. (1854). *The Church Historians of England*. (bind III). University of Michigan.
- Stubbs, W. (1876). *Ralph de Diceto decani Landoniensis opera historia*. (Bind 1). Longman.
- Teulet, A. (1863). *Layettes du Trésor des chartes*. (Bind I). H. Plon
- Teulet, A. (1866). *Layettes du Trésor des chartes*. (Bind II). H. Plon
- The Athenaeum (1913, 21. Jun). "Review of The Loss of Normandy (1189–1204) by F. M. Powicke". *The Athenaeum* No. 4469.
- Twiss, T. (1883). *Henrici de Bracton de Legibus et Consuetudinibus Angliae*. (Bind VI) Longman
- Vitalis O., (1973). *the ecclesiastical history of Orderic Vitalis: Books VII and VIII*. (Bind 4). M. Chibnall (Red.). Clarendon.
- William, F. (1887). *Bracton's Note Book. A collection of cases decided in the King's court during the reigns of Henry the third*. C.J. Clay & Sons.
- Williams, J. (1860). *Annales Cambriae*. Longman.

Sekundærlitteratur

- Adams, G.B., (1914). *The American Historical Review*. (Bind 19). pp. 342-346. Oxford University press.
- Aurell, M. (2007). *The Plantagenet Empire: 1154-1224*. Crouch D. (Red.), Routledge.
- Bagge, S., (2004). *Europa tar form: År 300 til 1350*. Cappelen Akademisk Forlag.
- Baldwin, J. -W. (1986). *The Government of Philip Augustus: Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*. University of California Press.
- Bartlett, R. (2000). *England under the Norman and Angevin Period: 1075-1225*. Oxford University Press.
- Bates, D. (1989). *Normandy and England after 1066*. *The English Historical Review*. Oxford University Press.
- Bates, D. (2001). *William the Conqueror: Kings and Queens of Medieval England*. Tempus Publishing.

- Bennet, J.M., Karras, R.M., (2013). *The Oxford Handbook of Women & Gender in Medieval Europe*. Oxford University Press.
- Bloch, M. (1961). *Feudal society*. University of Chicago Press.
- Burrell, A.M. (1867). *A Law Dictionary and Glossary*. (Bind I). Baker, Voorhis & Company.
- Carpenter, D. (2004). *The Struggle for Mastery: Britain 1066-1284*. Penguin
- Clanchy, M. T. (1993). *From memory to written record, England 1066-1307*. Harvard University Press.
- Clay, C.T., (1952). *Early Yorkshire Charters*. (Bind IX). *The Stuteville Fee*. The West Yorkshire Printing Co. Limited.
- Coulson, L. -H. (1984). *Fortress-policy in Capetian tradition and Angevin practice: aspects of the conquest of Normandy by Philip II*. Anglo-Norman Studies (Bind 6) (ss. 14-38).
- Crouch, D. (1986). *The Beaumont Twins: The Roots and Branches of Power in the Twelfth Century*. Cambridge University Press.
- Crouch, D. (1994). Normans and Anglo-Normans: a divided aristocracy. *England and Normandy in the Middle Ages*. D. Bates & A. Curry (red.). ss. 51-67.
- Crouch, D. (2005). *The Birth of Nobility: Constructing Aristocracy in England and France 900-1300*. Pearson Education Limited.
- Crouch, D. (2002). *William Marshal Knighthood, War and Chivalry, 1147-1219*. Routledge.
- Crouch, D. (2016). *William Marshal*. Routledge.
- Cook, D. (2004). *The 'Lands of the Normans' in Thirteenth Century Nottinghamshire: Bingham and Wheatly'*. *Transactions of the Thoroton Society of Nottinghamshire* (ss. 101-107).
- Delisle, L. (1889). *Mémoire sur les opérations financières des Templiers*. Megariotis.
- Dunbabin, J. (2007). *Henry II and Louis VII*. N. Vincent (Red.) Anglo-Norman Studies 25: Proceedings of the Battle Conference 2002. (ss. 47-62). Boydell Press.
- Eisenstadt, S.N., Roniger, R., (1984). Personal Relations, Trust and Ambivalence in Relations to the Institutional Order. *Patron, Clients and Friends: International Relations and the Structure of Trust in Society*. Eisenstadt, S.N., Roniger, L. (red.). Cambridge University Press.
- Esmark, K., Hermanson, L., Ordning, H.J., *Nordic Elites in Transformation C. 1050-1250*. Social Networks (Bind II). Routledge.
- Ferrer, W. (2013). *Early Yorkshire Charters: The Stuteville Fee*. (Bind 9). Cambridge University Press.
- Fegley, R. (2002). *The Golden Spurs of Kortrijk: How the Knights of France Fell to the Foot Soldiers of Flanders*. McFarland & Company, Inc.
- Gellner, E. (1977). *Patron and Clients*. Patron and Clients in Mediterranean Societies. Gellner, E., Waterbury J. (red.). Center for Mediterranean Studies of the American Universities Field Staff
- Gillingham, J. (2000). *The Angevin Empire*. Bloomsbury Academics

- Goff, L. J. (1984). *The Birth of Purgatory*. Goldhammer, A. (red.) Cambridge University Press.
- Green, J. (1989). *The Government of England under Henry I*. Cambridge Studies in Medieval Life and Thought: Fourth Series, Series Number 3. Cambridge University Press.
- Green, J.A. (1984). Lord of the Norman Vexin. War and Government in the Middle Ages: *Essays in Honour of J.O. Prestwich*. Gillinham, J. & Holt, J.C. (red.) Woodbridge.
- Hansson, M. *Aristocratic Landscape: The Spatial Ideology of Medieval Aristocracy*. Lund Studies of Historical Archeology.
- Haskins, C. -H. (1918). *Norman Institutions*. Cambridge
- Hermanson, L. (2019). *Friendship, Love, and Brotherhood in Medieval Northern Europe, c. 1000-1200*. Brill.
- Hollister, C. -W. (1973). *The Anglo-Norman civil war 1101*. The English Historical Review. (Bind 88). Oxford University Press.
- Holt, J. -C. (1975). *The End of the Anglo-Norman Realm*. Oxford University Press
- Hutton, W. H. (1896). *Philip Augustus*. MacMillan and Co.
- Keats-Rohan, K.S.B. (2002). *Domesday Decendants*. A Prosopography of perspns occurring in english documents 1066-1166: II. The Boydell Press.
- Keefe, T. (1984). *Feudal Assessment and the Political Community under Henry II and His Sons*. Publications of the UCLA Center for Medieval and Renaissance Studies. (Bind 19). University of California Press.
- Kisby, F. (1999). *Kingship and the Royal Itinerary*. A Study of the Peripatetic Household of the Early Tudor Kings 1485-1547.
- Le Patourel, (1976). *The Norman Empire*. Clarendon Press.
- Moore, T.K. (2010). *The Loss of Normandy and the Invention of Terre Normannorum, 1204*. The English Historical Review, (bind CXXV). (ss. 1071-1109).
- Morandiére, G. (1903). *Histoire de la Maison d'Estouteville en Normandie*. Librairie Ch. Delagrave
- Neilson, G., (1914). *The Scottish Historical Review*. (Bind 11). pp. 423-424. Edinburgh University Press.
- Niederer, F.J., (1952). *Early Medieval Charity*. Church History. Cambridge University Press.
- Nigel, S. (2000). *A Companion to Medieval England, 1066-1485*. Strout Tempus.
- Nortier, M. (1995). Un rôle des biens tombés en la main du roi en la baillie de Lisieux après la conquête de la Norandie par Philippe Auguste. *Annales de Normandie*. (Bind 45). ss. 55-68.
- Poulsen, B., Vogt, H., Sigurðsson, J.V., *Nordic Elites in Transformation, c. 1050-1250*. (bind 1). Routledge
- Petit-Dutallis, C. (1925) *Querimoniae Normannorum. Essays in medieval history presented to T.F.Tout*. A.G. Little & F.M. Powicke (red.). ss. 99-118.
- Power, D. (2003) *The French Interests of the Marshal Earls*. J. Gillingham (Red.), Anglo-Norman Studies 25: Proceedings of the Battle Conference 2002. (ss. 199-226) Boydell Press.

- Power, D. (2007). *Henry, Duke of the Normans (1149/50-1189)*. Harper-Bill, C., Vincent, N., (red.) *Henry II New Interpretations*. The Boydell Press.
- Power, D. (2009) Guérin de Glapion, Seneschal of Normandy (1200-1): Service and Ambition under the Plantagenet and Capetian Kings. N. Vincent (Red.), *Records, Administration and Aristocratic Society in the Anglo-Norman Realm* (ss. 153-192). Boydell Press.
- Power, D. (2011). *The Treaty of Paris (1259) and the Aristocracy of England and Normandy*. Burton, J., Lauchaud, F., Schofield, P., Stöber, K., Wiler, B. (red.). Thirteenth Century England XIII. The Boydell Press.
- Power, D. (2011). *Cross-Channel communication and the end of the 'Anglo-Norman realm: Robert fitzWalter and the Valognes inheritance*. Presses universitaires de Caen. Hentet fra: <http://journals.openedition.org/tabularia/1452>; DOI : 10.4000/tabularia.1452
- Power, D. (2013). Rouen and the Aristocracy of Angevin Normandy. Hicks, L. & Brenner, E. (red.). *Society and Culture in Medieval Rouen, 911-1300*. (ss. 279-308). Studies in the Early Middle Ages (Bind 39). Brepols.
- Power, D. (2015). *The 'Loss of Normandy' and Northamptonshire*. Dalton, P., Luscombe, D., (red.). *Rulership and Rebellion in the Anglo-Norman World, c. 1066-c.1216*. Routledge.
- Painter, S. (1937). *The Scourge of the Clergy*. John Hopkins University Press
- Painter, S., (1982). *William Marshal: Knight Errant, Baron, and Regent of England*. University of Toronto Press.
- Reynolds, S. (1997). *Kingdoms and Communities in Western Europe 900-1300*. Oxford University Press.
- Rüsen, J. (2004). *Berättande och förnuft : historieteoretiska tekster*. Bokförlaget Daidalos
- Sayles, G.O. (1967). *The Medieval Foundations of England*. Methuen.
- Stevenson, W. B. (1974). *England and Normandy, 1204-1259*. University of Leeds.
- Stuart, S.M. (2013). *Brideprice, Dowry, and other Marital Assigns*. The Oxford Handbook of Women & Gender in Medieval Europe. Bennet, J.M. & Karras, R.M., (red.). Oxford University Press.
- Strayer, J.R. (1932), *The administration of Normandy under Saint Louis*. Medieval Academy of America.
- Strayer, J.R., *Medieval Statecraft and the Perspectives of History*. Princeton University press
- Tabuteau, E. (1991). *The Role of Law in the Succession to Normandy and England, 1087*. R. B. Patterson (Red.) The Haskins Society journal. (Bind 3). (ss. 141-170).
- Veach, C. (2014). *Lordship in Four Realms: The Lacy Family, 1166-1241*. Manchester Medieval Studies (Bind 12). Manchester University Press.

Vincent, N. (2009). Introduction: The Record of 1204. N. Vincent (Red.), *Records Administration and Aristocratic Society in the Anglo-Norman Realm* (ss. XIII-XX). Boydell Press.

Warren, W.L. (2000). *Henry II*. Yale University Press.

Warren, W.L. (1996). *King John*. Barnes & Noble Books.

Nettsider

HRI Digital, T. U. (2007). Glossary. <https://www.dhi.ac.uk/normans/glossary.html>

Encyclopædia Britannica. (2013). *Growth of the French royal domain, 1180-1328*.
<https://www.britannica.com/place/France/France-1180-to-c-1490#/media/1/215768/1632>

